

બે બેલ

જગતમા પ્રતિદેશે અનેક મનુષ્યો જન્મી જાય છે આ જન્મ પામેલ માણસોમાં મરણ એ અનિવાર્ય પરિસ્થિતિ છે તે જોયા નાદરમાં અને સ્વભાવમાં જતા મનુષ્ય માત્ર સ્વભાવપર દુર્લભ રાખી પેરલાવમા રાખ્યો માણસો રહે છે અને તે પરલાવને સ્વભાવમાંની આનંદપ્રપુર રહે છે પરંતુ જ્યારે તેની આગળ પરલાવનો ત્યાગ કરાવનાર મરણ આવે છે ત્યારે તે પોતાના આખા જીવનપર દષ્ટિ નાખે છે અને પોતાની સખલના માટે પશ્ચાતાપ કરે છે પરંતુ સખલના સુધારવાનો અવકાશ તે શુભાવી બેઠા હોય છે આ સખલનાને સખલનારૂપે મમજવી અને તે થયેલ સખલના માટે પશ્ચાતાપ થયો તે પણ સાગ્યશાળીને જ બને છે અને આવું જ્ઞાન અત સમયે થાય તો પણ તે મરણ સાફ મરણ મનાય છે

પ્રાણી માત્ર જે કામ, ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, ધન, સ્ત્રી, પુત્ર, કુટુંબ વિગેરેને તે પોતાની સાથે નિરતર રહેનારા અને કંઈ પણ દીવસ નાશ ન પામનારા માની અધિકને અધિક પ્રવૃત્તિ કરે છે તે જો આ દશવિલ સોળ ભાવનાનો જીવનમા એક પણ વખત વિચાર કરે તો તેને પોતાના જીવનમા થયેલ સખલનાનો પશ્ચાતાપ અને થયેલ સખલના માટે સુધારવાની ભાવના ન થાય તેમ નજ બને પ્રાણીમાત્ર પોતાના જીવનમા કયા કયા સખલના અને કઈ કઈ રીતે કરે છે તે તેમજ તે શું કરે તો પોતાનું

કલ્યાણ સાધી શકે તે માટે ગ્રંથકારે પ્રયત્ન કર્યો છે અને તેમાં તે પરિપૂર્ણ ક્ષેત્રમંદ થયા છે.

હમેશાં મનુષ્યની લાગણીને એકતાર કરવામાં જેટલું ગદ્ય સાહિત્ય કામ કરે છે તેના કરતાં પદ્ય સાહિત્ય ઘણુંજ કામ કરી શકે છે. અને તેનેજ લઈને આપણે ત્યાં તાત્ત્વિક વિચારોની ચર્ચાને છોડીને બીજે સર્વ ઠેકાણે ગેય સાહિત્ય અપાર સર્જવામાં આવ્યું છે. છતાં સંસ્કૃત ગીતિબદ્ધ આ ગ્રંથ જેવું ગેય સાહિત્ય આપણે ત્યાં વિરલજ છે. આ ગ્રંથને મધુરક ઠે ગાનાર માણસ લલલલાના હૃદયમાં ઝળકાર ઉત્પન્ન કરે તેમ છે. અને તેના જીવનને પલટાવી શકે તેમ છે.

આ નાના પણ ગ્રંથમાં ગ્રંથકારે એકેક ભાવનાને એટલી સૂક્ષ્મ રીતે છણી છે કે દરેક વાંચક પોતાના સ્વા-
નુભવમાં તેને સરસ રીતે ઘટાવી શકે. આ પુસ્તક માટે પ્રથમ તો મૂળ, ત્યાર પછી સમસ્યોદ્ધી ગુજરાતી અનુવાદ અને ત્યાર પછી અર્થ અને વિવેચન પૂર્વક તૈયાર કરવાનું હતું પરંતુ વળત અને સંલોગની પ્રતિકુળતાને લઈને સર્વ જતું કરી એમનેએમજ છપાવ્યું છે.

આના કર્તા ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ વિનયવિનયજી મહારાજ છે. તેઓના પરિચયમાટે અન્યત્ર પ્રગટ થયેલ લોકપ્રકાશ-
સુબોધિકા વિગેરેની પ્રસ્તાવનામાંથી જિજ્ઞાસુએ જોઈ લેવું. પુસ્તકને સુધારવા માટે પુરતી કાળજી રાખવામાં આવી છે. છતાં તેમાં થયેલ દૃષ્ટિદોષ કે ત્રેસદોષ બદલ વાંચક ક્ષમા આપશે.

એન. મફતલાલ.

પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયભદ્ર- સૂરીશ્વરજી મહારાજના ટુંક જીવન પરિચય

ગુજરાત દેશના અનેક સુપ્રસિદ્ધ નગરોમાં અથગણ્ય સ્થાન પામેલ રાજનગરની માથે ધર્મપુરી તરીકે મરસાઈ લોગવતું બનાસનદીના કિનારા જેન્મ અને શિક્ષણ ઉપર અનેક જિનમદિગેથી સુચોભિત રાધનપુર નામનું નગર છે જેમાં વતેમાન ઠાણે પચીસ જિનાલયો છે માતસો જે ટલા આવકોના ઘર છે, લગભગ પચાસથી પચોતેર લક્ષાધિપતિ જૈનો વસે છે પદરવી વીસ આસપાસ સુદર ઉપાશ્રયો છે આવા ધર્મપ્રધાન નગરમાં જૈન ઠોમમાં અથસ્થાન લોગવતું મમાલીયા [વિસાશ્રીમાળી જૈન] કુટુંબ વસે છે જે કુટુંબ સૈકાઓથી રાધનપુરની જૈન જનતામાં જ નહિ, રાધનપુર શહેરમાં જ નહિ, રાધનપુર મોટામાં જ નહિ, પણ લગભગ એટલા વિસ્તૃત ટાપુમાં રાજનગરના હેમાબાઈ શેઠના કુટુંબ જેવું સમૃદ્ધી રાજ્યમાં પણ લાગવગનાણુ, આખા દેશભરમાં આબરૂદાર, અને પકાએલ, ગણાય છે જેવું રાજ્ય તરફથી પણ પેઢી દરપેઢી ઘણું સન્માન જળવાયેલું રહે છે. આજે પણ તેજ કુટુંબમાં પરપરાગત રાજ્ય તરફથી સન્માન પૂર્વક અપાયેલ નગરચેહાઈ વિગેરે પદ્મતેવીજ સચવાઈ રહી છે

તે સુપ્રસિદ્ધ મમાલીયા કુટુંબમાં વળીયાર દેશ સુપ્ર

સિદ્ધ નગરશેઠ સીરચંદલાઈના ઉચ્ચચંદ નામા વડીલ બંધુ હતા. તેઓ ઘણાજ શાંત સ્વભાવી અને ધર્મક્રિયામાં ચૂસ્ત હતા. તેમને નામ તેવાજ ગુણવાળા સુરજદેવી નામનાં શીલાદિસદ્ગુણવિભૂષિત અને ધર્મક્રિયા પરાયણ ધર્મપત્ની હતાં. તે દપતીને ક્રમે કરીને જશુભાઈ, ઠાકરસીભાઈ, અને ઉત્તમભાઈ નામે ત્રણ પુત્રો થયા બાદ ‘આપણા ચરિત્ર નાયક’ નો બીજા એક લઘુ ભાંજવ સહિત જોડલે જન્મ થયો હતો. માતાપિતાએ ઘણા આનંદ પૂર્વક આ જોડલે જન્મેલા પુત્રોના અનુક્રમે ભોગીલાલભાઈ, અને હરગો-વિન્દદાસ નામ આપ્યું. આપણા ચરિત્ર નાયક ભોગીલાલભાઈ વિશેષે કરીને ગુણયુક્ત આચાર વિચારવાળા અને સુરૂપવાન હોવાથી જાણે સુરલોકથી આવેલાં હોયને તેમ તેમના સ્વભાવથી સૌકોઈને અનુમાન થઈ શકતું હતું. નાની વયમાં માતાપિતા ધર્મી હોવાથી વ્યવહારિક અને ધાર્મિક અભ્યાસમાં પણ સારા નિષ્ણાત થયા હતા.

યોવન વય પામ્યાબાદ રાધનપુરના વતની પણ વ્યાપાર નિમિત્તે મહુવામાં વસતા શ્રેષ્ઠિવર્ચ ત્રીભોવનદાસનાં

સુપુત્રી જેકોર બાઈની સાથે આપણા

જન્મ અને ચરિત્ર નાયક ભોગીલાલભાઈનાં લગ્ન દિક્ષાના ભાવ થયા ધનવાન કુટુંબમાં જન્મેલા

અને અનેક વડીલોની વિદ્યમાનતા

હોવાથી ભોગીલાલભાઈએ આનંદ અને ધર્મક્રિયામાંજ લગભગ અઠ્ઠાવીસ વર્ષ આરીતે વ્યતિત કર્યા. તેમને તેજ નગરના મોટા કુટુંબમાં જન્મેલા અને

લગભગ સ્થમાનશીલાદિ શુષ્કવાળા શીવલાલભાઈ, લીખાલાલ અને કમળશીલાઈ એમ ત્રણ મિત્રો હતા જેમાના શીવ લાલભાઈને છોડીને જાકીના બે આજે પણ વિદ્યમાન પ્રસિદ્ધ અને સ્નેહવાળા છે

લોગીલાલભાઈની છઠ્ઠીમ વર્ષની વય થયા બાદ તેમને ચારિત્ર લેવાના ભાવ થયા અને ત્યારથી ચારિત્રના અન્તરાય દ્વર કરવા તેમજ ચારિત્રની આરાધના કરવા સાડે દીક્ષા ન લેવાય ત્યાં સુધી ધી, ચોખા અને ઘઉંનો અભિશ્રદ્ધ શ્રદ્ધ કયો અને તે લગભગ નવ માસ સુધી પાળ્યો હતો અને તે નિયમ તેમણે ઈસમેતશિખરની યાત્રા અને નગરીઓ દ્વર્યા તે સર્વમા જાળવ્યો હતો મનોહામાના પ્રભાણે પુણ્યશાળી આત્માને યોગ પછુ મારો મળે છે પ્રાય ભાવ નાઓ પછુ પૂર્ણ થાયજ છે, એ નિયમાનુસાર લોગીલાલભાઈને પૂજ્યપાદ શાન્તમૂર્તિ વિનયવિજયજી મહારાજ જેવા સદ્ ગુરુનો યોગ સાપડ્યો લઘુજન્યુ હરગોવિન્દદાસ અને જેઠાર બાઈની પછુ દીક્ષા લેવાની ભાવના જાગી કારણ સતીઓની એજ રીત છે કે પતિને ધર્મ માર્ગમા વિદ્યન ન નાખવુ પછુ સહાય કરવી અને અનુગામી બનવું તે નીતિ જેઠાર બેને સપૂર્ણ સાચવી

સવત ૧૯૫૮ ના વૈશાક સુદી પૂર્ણિમાએ પરમત્યાગી જિતવિજયજી મહારાજની હાજરીમા, પૂજ્યપાદ વિનય

વિજયજી મહારાજ સાહેબની પાસે

દીક્ષા અને
પછીની રિથિતિ

આપણા ચરિત્રનાયક લોગીલાલ
ભાઈએ, મસારસમુદ્ધતારિણી, અન
ન્તદુ ખપર યગવારિણી, એવી પ્રમખ્યા

અંગીકાર કરી. તેજ પુનીત દીવસે આપણા ચરિત્રનાયકના અનુજ અને સહચારિણીએ પણ તેજ દેવેન્દ્રવન્દ્યલગવતી પ્રવ્રજ્યાનો સ્વીકાર કર્યો

અહિં એક વસ્તુ ખાસ જણાવવા યોગ્ય છે અને તે એજ કે વર્તમાનકાળમાં લગભગ ૬૦૦ થી ૭૦૦ મુનિ-રાજોની સંખ્યા છે. તેમાંના ઘણાક અઢગક સંપત્તિને ત્યાગીને પણ નીકળેલ છે ઘણા મુનિવરો ઓચ્છવ મહોત્સવ શાસન ઉન્નતિ પૂર્વક પણ દીક્ષિત થયા છે પણ આપણા ચરિત્ર નાયકની દીક્ષા કોઈ અજળ રીતેજ ઉજવાઈ છે કે જેને જોનારા આજે સાફ કહે છે કે-આ કાળના (વીશમી સદીના) દીક્ષા મહોત્સવોમાં 'પૂજ્યપાદ ભદ્રસૂરિ મહારાજનો દીક્ષા મહોત્સવ અદ્વિતીય હતો. કારણ એજ કે કુટુંબ મોટું, રાજ્યમાન્યતા અને દીક્ષિત થનાર વ્યક્તિની પુણ્યશાલિતા આખા શહેરમા તેમના માટેનું તે કાળનું જહુમાન વિગેરે લઈને તે મહોત્સવ અપૂર્વ ઉજવાયો હતો. અને તેથીજ દીક્ષિત થવાની સાથે જ આ મહાનુભાવમાં મહાનુભાવતા કોઈ જુદી જ પ્રકારની હતી. દીક્ષિત થતાં મુનિરાજ શ્રી ભક્તિવિજયજી એવું તેમનું નામ પાડ્યું. દીક્ષા લીધા બાદ બે વર્ષે તેઓના ગુરુદેવે સં ૧૯૬૦ના મહા સુદ. ૧ ના કાળધર્મ પામ્યા. પણ ભક્તિવિજય મહારાજ કોઈ એવા પ્રભાવી પુરૂષ હતા કે ગુરુવર્યની અહ્યાતિ છતાં અવારનવાર સહવાસ મેળવી, વીતરાગ માર્ગમાં ઘણું જાણપણું મેળવી મુનિજીવનને આદર્શ બનાવ્યું. તેઓશ્રીએ લવ લીરૂતા આરાધકભાવ અને જ્ઞાન મેળવવા ઉપરની જીજ્ઞાસાવૃત્તિને લઈને ઠીક ઠીક

પ્રગતિ સાધી પરતુ અનેક સામગ્રીઓનો સહચાર હોવા છતાં પણ શુરુદેવનો અભાવ અને તત્કાળ લાશ પડેલ હીસ્ટોરીયા વાસુ વિગેરે કારણોથી લગભગ દીક્ષાના આઠ દશ વર્ષના અર્થાથ સુધી સાધારણ પ્રમાણે પદ્ધતિસર જ્ઞાન મેળવી શકાયું નહોતું

પાછળથી જેમ જેમ સામગ્રી મળતી ગઈ તેમ તેમ થોડા કાળમાં પણ ઘણું સારું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને ત્યાર

પદ પ્રાપ્તિ બાદ પૂજ્યપાદ શ્રી ભાવવિજયજી ગણિ મહારાજે યોગ્ય જાણી યોગોદ્-
હનની ક્રિયા કરાવી ૧૯૭૦ ના

માગસર સુદ ૧૩ના દિવસે ઘણાજ હર્ષપૂર્વક ગણિપદ પ્રદાન કર્યું અને માગસર સુદ ૧૫ ના દિવસે અતિ ઉચ્ચ પંચાસ પદથી વિભૂષિત કર્યા ત્યારથી તેઓ જૈન જનતામાં લગભગ પ્રસિદ્ધ છે છેલ્લે છેલ્લે ૧૯૮૬ ના ચોપ વદી ૭ બુધવારે રાધનપુર શહેરમાં તેઓશ્રીની આચાર્ય પદવી થઈ અને પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ વિજયસિદ્ધિસુરિશ્વરજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી પંચાસ શ્રી ભક્તિવિજય ગણિવર આચાર્ય વિજયભદ્રસરીશ્વરજી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા આચાર્યદેવના સદુપદે રહી તથા તેમની હાજરીમાં શાસનમાં પ્રભાવના વિસ્તારનાર અનેક સુદૃઢો થયા છે જેમાં ખાસ મુખ્ય નિચે મુજબ છે

૧ ૧૯૭૪ ની સાલમાં શ્રી રાધનપુરમાં રથયાત્રા મહોત્સવ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં પ્રવર્ત્યો જેમાં રાધનપુરની સમગ્ર

જૈન જૈનેતર જનતાએ અનુમોદના શુભ કાર્યો પૂર્વક ભાગ લીધો હતો અને એમ કહેવાયું કે આ કાળમાં મ પ્રતિ અને

કુમારપાળનો દાઈમ યાદ આવ એવો આ બનાવ છે

- ૨ સંવત ૧૯૭૬ ની સાલમાં સરિયદથી શ્રી ભીલડીયાજી તીર્થનો છહરી પાળતો સંઘ ગુરૂદેવના ઉપદેશથી સરિયદ નિવાસી શ્રી ચોપટલાલ છગનલાલે કાઢ્યો.
- ૩ તેજ સાલમાં રાધનપુરથી શ્રી શંખેશ્વરજી તીર્થનો છહરી પાળતો સંઘ ગુરૂદેવના ઉપદેશથી રાધનપુરના વતની શા. હરગોવિનદાસ ઉત્તમચંદે કાઢેલ જે સંઘનો માત્ર સત્તર ગાઉ પ્રવાસ છતાં રૂ. ૧૫ થી ૨૦ હજાર સંઘવીજીએ છૂટે હાથે ખર્ચા સદ્વ્યય કર્યો હતો.
- ૪ સંવત ૧૯૭૭ ની સાલમાં રાધનપુરના વતની શેઠ ગીરધરલાલ ત્રીકમલાલ કોઠારીએ ગુરૂવર્યના ઉપદેશથી શ્રી સિદ્ધગિરિનો ઘણા મોટા આડંબરવાળો સંઘ કાઢ્યો હતો જેમાં લગભગ ૭૫૦૦૦ વ્યય કર્યો હતો.
- ૫ સંવત. ૧૯૭૮ ની સાલમાં રાધનપુર નિવાસી શેઠ જીવતલાલ પ્રતાપશીએ ગુરૂદેવના ઉપદેશથી પોતાના પિતાશ્રીની લલામણથી મોટું વીશ સ્થાનકતુ ઉદ્યાપન કર્યું હતું. જેમાં રૂ. ૫૦૦૦૦ પ્રાયઃ વ્યય થયો હતો.
- ૬ તેજ સાલમાં પાલીતાણાથી એક મારવાડી ગૃહસ્થે શ્રી ગુરૂદેવના ઉપદેશથી તલાટીનો સંઘ છહરી પાળતો કાઢી પોતાની સંપત્તિનો લાલ લીધો હતો.
- ૭ સવત ૧૯૮૨ ની સાલમાં માંગરોળ નિવાસી શાહ મકનજી કાનજીએ ગુરૂમહારાજના ઉપદેશથી ખરેજી તીર્થનો છહરી પાળતો સંઘ કાઢ્યો હતો. અને માંગરોળનો ઘણો ધનાઢ્ય વર્ગ તેમાં હાજર હતો.

- ૮ સવત ૧૯૮૨ ના ફાગણ માસમા પાટણ નિવાસી શેઠ નગીનદાસ કરમચંદે શુરદેવના ઉપદેશથી ઉઘાપન કરી શાસનની ઘણીજ ઉત્તતિ વધારી જેમા રૂા ૭૫૦૦૦) ખર્ચ થયો હશે
- ૯ સવત ૧૯૮૩ ની સાલમા તેજ શ્રી પાટણ નિવાસી શેઠ નગીનદાસ કરમચંદે શુરદેવના સદુપદેશથી શ્રી કચ્છસદ્રેશ્વરનો સઘ કાઢી રૂા ૩૦૦૦૦૦ જેટલાનો સફલ્ય કરી આત્મક્યાણુ સાધ્યું જે સઘની તમામ હકિકત જણાવનાર પુસ્તક છપાઈ ગયેલ છે ત્યાર બાદ રાધનપુર નિવાસી નરપતલાલ ઉત્તમચંદના અત્યાગ્રહથી એમના ઉઘાપન નિમિત્તે રાધનપુર પધાર્યાહતા
- ૧૦ સવત ૧૯૮૩નીજ સાલમા રાધનપુર નિવાસી શા નરપતલાલ ઉત્તમચંદે શુરમહારાજના ઉપદેશથી નવ પદ્મ ઉઘાપન કર્યું હતું અને તેમા રૂા ૨૫૦૦૦ નો સફલ્ય થયો હશે
- ૧૧ તેજ સાલમાં રાધનપુર નિવાસી શાહ મણીલાલ મોતી લાલે શ્રી શંખેશ્વર તીર્થનો છહરી પાળતો સઘ કાઢ્યો હતો
- ૧૨ સવત ૧૯૮૫ ની સાલમા રાધનપુરનિવાસી ગાહ છત્તલાલ પ્રતાપશીએ શુરવર્ચના ઉપદેશથી શ્રી સિદ્ધ ગિરિનો છહરીપાળતો સઘ કાઢી, શાસનની ઘણીજ પ્રભાવના વિસ્તારી હતી જેમા હાથી વિગેરે સુંદર સામગ્રીથી શાસનની વિજય પતાકા ફરકાવી હતી
- ૧૩ સવત ૧૯૮૬ ની સાલમા વેરાવળ નિવાસી શેઠ દેવકરણુ ખુલાસે પોતાની ધર્મપત્ની સહિત બ્રહ્મચર્ય

શાંત સુધારસ ભાવના

વિષયાનુક્રમ

પૃષ્ઠ

૧ અનિત્યભાવના ૧-૮
૨ અશરણુભાવના ૧૦-૧૪
૩ સંસારભાવના ૧૫-૨૦
૪ એકત્વભાવના ૨૦-૨૪
૫ અન્યત્વભાવના ૨૪-૨૬
૬ અશુચિત્વભાવના ૨૬-૩૪
૭ આત્મવભાવના ૩૫-૩૬
૮ સં રભાવના ૪૦-૪૫
૯ નિર્જરાભાવના ૪૫-૫૦
૧૦ લોકસ્વભાવભાવના ૫૦-૫૫
૧૧ બોધિહુર્લભભાવના ૫૬-૬૦
૧૨ ધર્મ સાધક અરિહંતભાવના ૬૦-૬૭
૧૩ મૈત્રીભાવના ૬૭-૭૨
૧૪ કારુણ્યભાવના ૭૩-૭૬
૧૫ માધ્યસ્થ ૭૬-૮૫
૧૬ પ્રયોદભાવના ૮૫-૯૩
૧૭ નિગોદાદિગર્ભિત સભ્યાય ૯૪-૯૬

અમારાં આજ સુધીનાં તદ્દન નવીન પ્રકાશનો.

પ્રમાણુનયતત્ત્વ લોકાલોકાર—મૂળ અર્થ વિવેચન ટિપ્પણો સાથેનો આ ગુર્જર અનુવાદ છે ૨-૦-૦

પ્રમાણુનયમૂળ—[આઠ પરિચ્છેદ] ૦-૪-૦

ઠટપદીપિકા—ઠટપસૂત્ર ઉપરની જયવિજયગણિ વિરચિત ટીકા સહિત ઠટપસૂત્ર ફોર્મ ૩૩

કુટપદીપિકા—સઘવિજયગણિ રચિત ટીકાસહિત ઠટપસૂત્ર ફોર્મ ૩૧

સપ્તવ્યસનકથા—સંસ્કૃત શ્લોકબદ્ધ આચાર્ય સોમકીર્તિ રચિત કથાબદ્ધ છે કિ ૨-૦-૦

ભવિષ્યદત્તકથા—સંસ્કૃત શ્લોકબદ્ધ જ્ઞાનપત્રમી માહાત્મ્ય પર ૬૦ મેઘવિજયગણિ રચિત કથાબદ્ધ છે

છપાતા ગ્રંથો

ઠટપસૂત્ર સુબોધિકા—જ્યાનદ કેવલિ ચરિત્ર—[પદ્યબદ્ધ]
પ્રશ્નવ્યાકરણ—[જ્ઞાનવિમલ રચિત ટીકા સહિત]

આ ઉપરાંત દરેક જાતનાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત પુસ્તકો અમારા ત્યાંથી વેચાતાં મળે છે તેમજ નવીન પુસ્તકો સંશોધન પૂર્વક તૈયાર કરી છપાવી આપીએ છીએ

પડિત. મફતલાલ ઝવેરચંદ
ઠે. નાગજીભાઈની પોળ—અમદાવાદ.

श्री पार्श्वनाथाय नमः

१ गौर्जरभाषानुवादसहिता

महोपाध्याय श्रीमद् विनयविजयजीविरोचिता

शान्तसुधारसभावना

[शाद्विक्रीडित वृत्तम्]

नीरन्ध्रे भवकानने परिगलत्पञ्चाश्रवाभोधरै ।
नानाकर्मलतावितानगहने मोहान्धकारोद्धरे ॥
अन्तानामह देहिना स्थिरकृते कारुण्यपुण्यात्मभि-
स्तीर्थेशै प्रथिता सुधारसकिरोरम्यागिरः पान्तु च ॥१॥

[द्रुतविलम्बित वृत्तम्]

स्फुरति चेतसि भावनया विना ।
न विदुषामपि शान्तसुधारस ॥
न च सुखं कृशमप्यमुना विना ।
जगति मोहविषादविषादऽऽकुले ॥२॥

यदि भयभ्रमखेदपराङ्मुखः ।
यदि च चित्तमनन्तसुगोन्मुखः ॥
शृणुत तत्सुधिय शुभभावना-
म् [भृ]तरस मम शान्तसुधारसम् ॥३॥

सुमनसो मनसि श्रुतपावना ।
 निदधतां द्वयधिका दशभावनाः ॥
 यदिह रोहति मोहतिरोहिताऽ—
 झूतगतिर्विदिता समतालता ॥४॥

[रथोद्धतावृत्तम्]

आर्तारौद्रपरिणामपावक—
 प्लुष्टभावुकविवेकसौष्टवे ॥
 मानसे विषयलोलुपात्मनां ।
 क्व च प्ररोहतितमां शमाङ्कुरः ॥५॥

[वसन्ततिलकावृत्तम्]

यस्याऽऽशयं श्रुतकृताऽशतियं विवेक—
 पीयूषवर्षरमणीयरमं श्रयन्ते ॥
 सद्भावनासुरलता न हि तस्य दूरे ।
 लोकोत्तरप्रशमसौख्यफलप्रसूतिः ॥६॥

[अनुष्टुप्वृत्तम्]

अनित्यत्वाशरणते, भवमेकत्वमन्यताम् ।
 अशौचमाश्रवं चात्मन्, संवरं परिभावय ॥७॥
 कर्मणो निर्जरां धर्मसूक्तां लोकपद्धतिम् ।
 बोधिदुर्लभतामेता, भावयन्मुच्यसे भवात् ॥८॥

મ ગલાચરણ.

૧, જેમા પાત્ર આશ્રવેા રૂપ મેઘ અવિચિત્રપણે વર્ષા રહ્યો છે, અને જે વિવિધ કર્મલતાના વિસ્તારથી ગહન તેમજ મોહ અધકારથી વ્યાપ્ત છે, એવા આ ગાઢ ભવવનમા ભૂલા પડેલા પ્રાણીઓના હિતને માટે કરુણાથી પવિત્ર અત-કરણવાળા તીર્થકરોએ ઉપદેશેલી, અમૃતને ઝરનારી રમણિક વાણીઓ તમારુ રક્ષણ કરે !

અથ પ્રયોજનાદિ

૨ શુભ ભાવના વિના વિદ્વાનના મનમા પણ શાન્ત સુધારસ સ્ફુરતો નથી, અને એ શાન્તસુધારસ વિના મોહ વિષાદરૂપ વિષથી આકુળ એવા આ જગતમા લેશમાત્ર સુખ નથી

૩ હે બુદ્ધિમાન્ પુરુષો ! જે તમારૂ ચિત્ત ભવભ્રમણના ખેદથી ઉદ્વિગ્ન થયું હોય અને (મોક્ષસળધી) અનંત સુખ મેળવવા તત્પર થયું હોય તો શુભભાવનારૂપ અમૃત રસથી ભરેલો અમારો શાન્તસુધાગ્રમ અથ માલગો !

૪ હે પવિત્ર મનવાળા વિદ્વાન્ જનો ! અવણુ કરવાથી પાવન કરનારી ગાર ભાવનાઓ પોતાના અત કરણમા ધારણ કરે ! જેથી અત કરણમા પ્રસિદ્ધ સમતાલતા કે જેની અદ્ભૂત ગતિ મોહવડે આચ્છાદિત થઈ ગયેલ છે તેનો પ્રાદુર્ભાવ થાય એટલે પ્રગટ ભાવને પામે

૫, આત્મ, રોદ્ર ધ્યાનના માઠા પરિણામરૂપ અગ્નિવડે બળીગયેલ વેધક વિવેકના ચોભનિકપણાવાળા એવા વિષય લોહુપી આત્માના મનમા સમતાનો અકુર શી રીતે ઉગીજ શકે ?

૬ શ્રુત-સિદ્ધાન્તના અભ્યાસથી ઉન્નતિ પામેલા અને વિવેકરૂપ અમૃતવૃષ્ટિથી મુગ્ધોભિત થયેલા જેના અંતઃકરણ-ને સદ્ભાવના આશ્રય કરે છે તેનાથી અલૌકિક પ્રશમ મુખ-રૂપ રૂળને ઉત્પન્ન કરનાર કલ્પલતા દૂર નથી. [મતલબઠે જેમના પવિત્ર હૃદયમાં સદ્ભાવના સ્ફુરી રહી છે તેમને સર્વોત્તમ ઇચ્છિત સાધવું સહજ છે. સ્વર્ગ અને મોક્ષ પણ તેમને કરતલગત છે.]

૭ અનિત્યત્વ, અશરણ્યત્વ, સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વ અશુભિ, આશ્રવ તેમજ સંવર ભાવનાને હે આત્મન! તું વિચાર.

૮ કર્મનિર્જરા, ધર્મચુકૃત, લોકસ્વરૂપ અને બોધિદુર્લભતા એ (દ્વાદશ) ભાવનાઓને ભાવતો છતો તું ભવ-પ્રપંચથી મુક્ત થઇશ.

૧

અથ અનિત્યમાવના

[પુષ્પિતાગ્રાવૃત્તમ્]

વપુરવપુરિદં વિદમ્રલીલા-
પરિચિતમપ્યતિમદ્ગુરં નરાણાં ॥

તદતિભિદુરયૌવનાઽવિનીતં ।

ભવતિ કથં વિદુષાં મહોદયાય ॥૧॥

[શાર્દૂલવિક્રીડિતં વૃત્તદ્વયમ્]

આયુર્વાયુતરત્તરંગતરલં લગ્નાપદઃ સંપદઃ ।

સર્વેઽપીન્દ્રિયગોચરાશ્ચ ચટુલાઃ સન્ધ્યામ્રરાગાદિવત્

મિત્રસ્ત્રીસ્વજનાદિસગમસુખ સ્વપ્નેદ્રજાલોપમ ।

તર્લિક વસ્તુ ભવે ભવેદિહ મુદામાલમ્બન યત્મતામ્ ॥૧૦॥

પ્રાતઃપ્રાતરિદાવદાતરુચયો યે ચૈતનાચેતના ।

નોટપ્ટા વિશ્વમનોવિનોદવિધુરા ભાવા સ્વત સુન્દરા ॥

તાસ્તત્રૈવ દિને વિપાકવિરસાન્હા નઝયત્ પઝયત્- ।

શ્વેતઃ પ્રેતહત્ત જહાતિ ન મવપ્રેમાનુગન્ધ મમ ॥૧૧॥

“ અનિત્યભાવના ”

પ્રથમ શરીરનું અનિત્યપણું બતાવે છે

હ હે આત્મનું ! આ મનુષ્યોનું શરીર અતિ ઉન્માદની
લીલાના પરિચયવાળું છતાં પણ પાણીના પરપોટા જેવું
જોત જોતામાં વિનાશ પામવાવાળું અશરીર છે તે શરીર
અતિ ચપળ યૌવન વડે અવિનીત (ઉન્માદવાળું હોવાથી)
વિઠાનું લોઢોના મહોદયને માટે શીરીતે થાય ?

‘ હવે સમારનું અનિત્યપણું બતાવે છે ’

૧૦, (જગત્મા પ્રાણીઓનું) આયુષ્ય પવનથી ચ ચળ
થયેલા જળના તરંગ જેવું ચપળ, સ પદા વિપદા સાથે મળેલી,
ઈદ્રિયોના મઠળ વિષયો સંધ્યાના રંગ જેવા ચપળ, તેમજ
મિત્ર, સ્ત્રી અને સ્વજનાદિક સગમનું મુખ તે સ્વપ્ને કે ઈદ્રજાળ
જેવું (અસ્થિર) જણાય છે તો પછી આ સસારમાં એવી કઈ
વસ્તુ છે કે જે સત્પુરુષોને હર્ષના સાધનરૂપ થાય ?

૧૧, હે ભાઈ ! પ્રભાતમાં જે સજીવ-નિર્જીવ પદાર્થો
દેદીપ્યમાન કાન્તિવાળા, પ્રાણીઓના મનને પ્રમોદ કરનારા
અને સ્વત શોભનિક જણાયા તેજ પદાર્થો જોતજોતામાં તેજ

દિવસે વિપાકથી વિરસ થયેલા નષ્ટ થતા જોતાં છતાં મારું
પ્રેતથી હુણાયેલ મૂઠ મન સંસાર સંબંધી રાગરંગને તજતું
નથી તે ખરેખર ખેદની વાત છે.

પ્રથમભાવનાગેયાષ્ટકમ્

[રામગિરિરાગેણ ગીયતે.]

મૃદ ! મૃદ્યસિ મૃધા મૃદ ! મૃદ્યસિ મૃધા । ધ્રુવપદમ્ ।

વિભવમલુચિન્ત્ય દ્વિદિ સપરિવારમ્ ॥

કુશશિરસિ નીરમિવ ગલદનિલકંપિતં ।

વિનય ! જાનીહિ જીવિતમસારમ્ ॥ મૃ૦ ॥૧॥

પર્ય મંગુરમિદં વિપયસુખસૌહૃદં ।

પર્યતામેવ નર્યતિ સહાસમ્ ॥

એતદનુહરતિ સંસારરૂપં રયા-

જ્વલજ્વલવાલિકારુચિવિલાસમ્ ॥ મૃ૦ ॥૨॥

હન્ત હતયૌવનં પુચ્છમિવ શૌવનં ।

કુટિલમતિ તદપિ લઘુદૃષ્ટનષ્ટમ્ ॥

તેન વત પરવશા પરવશા હતધિયઃ ।

કટુકમિહ કિં ન કલયન્તિ કષ્ટમ્ ॥ મૃ૦ ॥૩॥

યદપિ પિણ્યાકતામંગમિદમુપગતં ।

ભ્રૂવલદુર્જયજરાપીતસારમ્ ॥

તદપિ ગતલજ્જમુજ્જતિ મનો નાદ્ગિનામ્ ॥

વિતથમતિ કુથિતમન્મથવિકારમ્ ॥ મૃ૦ ॥૪॥

સુખમનુત્તરસુરાવધિ યદતિમેદુરં ।

कालतस्तदपि कलयति विरामम् ॥
 कतरदितरत्तदा वस्तु सासारिक ।
 स्थिरतर भवति चिन्तय निकामम् ॥ मृ० ॥५॥
 पैः सम प्रीडिता, ये च भृशमीडिता ।
 पै सहाऽकृष्महि प्रीतिवादम् ॥
 तान् जनान् वीक्ष्य यत भस्मभूय गतान् ।
 निविशता स्म, इति धिरु प्रमादम् ॥ मृ० ॥६॥
 असकृदुन्मिष्य निमिषति सिन्धु-
 मिवचेतनाऽचेतना' सर्वभावाः ॥
 इन्द्रजालोपमा' स्वजनधनसगमा-
 स्तेषु रज्यन्ति मृदस्त्रभावा' ॥ मृ० ॥७॥
 कचलयन्नविरत जगमाजगम ।
 जगदहो नैव तृप्यति कृतान्तः ॥
 मुरजगतान् खादतस्तस्य करतलगतै- ।
 र्न कथमुपलप्स्यतेऽस्माभिरन्त' ॥ मृ० ॥८॥
 नित्यमेकं चिदानन्दमयमात्मनो- ।
 रूपमभिरूपं ननु भवेद्यम् ॥
 प्रशमरसनरसुधापानविनयोत्सवो ।
 भवतु सतत सतामिह भवेऽयम् ॥ मृ० ॥९॥

इति महोपाध्यायश्रीकीर्तिविजयगणिशिष्योपाध्याय श्री
 विनयविजयगणिविरचिते शातसुधारसरोयकाव्ये अनित्यमा-
 यनाधिमायनो नाम प्रथम प्रकाश ॥

વ્યાખ્યા.

૧. હે મુગ્ધ આત્મન્ ! તું (તારા) મનમાં પોતાના (કલ્પિત) પરિવાર સહિત વૈલવને વારવાર ચિંતવીને વ્યર્થ મોહ પામે છે. હે આત્મન્ ! તું પોતાનું જીવિત-આયુષ્ય હાલના અગ્રભાગ ઉપર રાહેલું જળગિંદુ જેમ પત્રને કંપાવ્યું છતું જલદી ટપકી જાય છે તેવું અસાર-ક્ષણિક જાણ [મતલબ કે તેનો ભરોસો ન રાખીશ.]

૨. તું તપાસી જો કે વિષયસુખનો સંબંધ કેવો ક્ષણ-ભંગુર છે ? તે જોતજોતામાં હાથતાળી દબને જાય તેમ જતો રહે છે ! આ સસારની માયા વેગથી પ્રકાશિત વીજળીના ઝબકારાના વિલાસને અનુસરે છે [અર્થાત્ સંસાર પ્રપંચ વીજળીના વિલાસ જેવો દૃષ્ટ નષ્ટ થઈ જાય છે તેથી તે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય નથી.]

૩. ખેદની વાત છે કે (આ) નષ્ટ યૌવન કુતરાની પુંછડી જેવું અતિ કુટિલ છતું પણ જોતજોતામાં વેગે વિનાશ પામી જાય છે તે યૌવનવડે સ્ત્રીઓને પરવશ થયેલા નષ્ટ બુદ્ધિવાળા (લોહો) જગતમાં કટુક રસવાળા કષ્ટને કેમ કળી શકતા નથી ? આ એક ભારે આશ્ચર્યની વાત છે.

૪. જો કે આ જગતમાં અતિદુર્જય જરાથી સત્ત્રહીન અને ક્ષીણ દેહ થયા છતાં પણ પ્રાણીઓનું નિહજન મન કુબુદ્ધિવાળા અને કુત્સિત એવા કામવિકારને તજતું નથી. એ બહુ શરમની વાત છે

૫. અનુત્તર વિમાનના દેવ સુધીનાં જે અતિ ભારે સુખ છે તે પણ કાળે કરીને પૂરાં થઈ જાય છે તો પછી તેથી

ખીજી કદ સમારિક વસ્તુ સ્થિરતર હોઈ શકે તેના પુર્ણ વિચાર કરી જો

૬ જેમની સગાથે આપણે રમ્યા, જેમને આપણે બહુજ વખાણતા અને જેમની સાથે આપણે સ્નેહવાતો કરતા તે લોકોને ભ્રમ થયેલા જોઈને (પણ) આપણે નિશકપણે વર્તીએ છીએ એ આશ્ચર્યની વાત છે માટે એવા પ્રમાદને ધિક્કાર હો

૭ સમુદ્રના કે લોહની પેઠે સકળ મણવ અને નિર્ણવ પદાર્થો વારવાર ઉપજે છે અને વિલય પામે છે ઇદ્રજળની જેવા સ્વજનના અને દ્રવ્યના સયોગો મળેલા છે તેમા મૂઠ જનોજ રગાઈ જાય છે [મતલબ કે સષ્ટિક દષ્ટ નષ્ટ થતા સયોગોમા મુઝાઈ ન જવું એજ સાર છે વસ્તુ સ્વરૂપ વિચારી જે તેવા સયોગમા મુઝાતા નથી તે પુરૂષોને ધન્ય છે]

૮ અહો આશ્ચર્યની વાત છે કે જગમ અને સ્થાવર જગત્ માનને હંમેશા બક્ષણ કરતો કાળ (કદાપિ) તૃપ્ત થતો જ નથી પોતાના મુખમા રહેલા સદુને બક્ષણ કરતા એવા કાળના હાથે ચઢેલા આપણો (પણ) છુટકો થવાનો નથી [એ કાળ આપણો ડોળીઓ ન કરી જાય એટલામા ચેતી શકાય તો ચેતી લેવામાજ સાર છે પછી હારી જાણ હાથ રહી શકે તેમ નથી]

૯ (તેમાટે) નિત્ય એક અને ચિદાનંદમય એવું આત્માનું સ્વરૂપ લખી-ઓળખીને મારે (સ્વાભાવિક કૃત્રિમ નહિ એવા) મુખનો જ અનુભવ કરવો જોઈએ [એમ ગ્રંથકર્તા શ્રી વિનયવિજયજી મહાગજ કહે છે અને આશિ વાદ આપે છે કે] પ્રથમરસરૂપ અભિનવ અમૃત-પાનવડે વિનયોત્સવ આજ લવમા મત્પુરૂષોને હોજો હો

દ્વિતીયાઽશરણભાવના

[શાર્દૂલવિક્રીડિતં વૃત્તમ્]

યે ષટ્સ્વંડમહીમહીનતરસા નિર્જિત્ય વમ્રાજિરે ।

યે ચ સ્વર્ગમુજાં મુજોર્જિતમદા મેદુર્મુદા મેદુરાઃ ॥

તેઽપિ ક્રૂરકૃતાન્તવક્રરદનૈર્નિર્દલ્યમાના હઠા- ।

દત્રાણાઃ શરણાય હા દશ દિશઃ પ્રૈક્ષન્ત દીનાનનાઃ ॥૧॥

[સ્વાગતાવૃત્તમ્]

તાવદેવ મદવિશ્રમમાલી, તાવદેવ ગુણગૌરવશાલી ।

યાવદક્ષમકૃતાન્તકટાક્ષૈર્નોક્ષતો વિશરણાં નરકીટઃ ॥૨॥

[શિખરિણીવૃત્તમ્]

પ્રતાપૈર્વ્યાપન્નં ગલિતમથ તેજોભિરુદિતૈ-

ર્ગતં ધૈર્યોદ્યોગૈઃ શ્લથિતમથ પુષ્ટેન વપુષા ।

પ્રવૃત્તં તદ્દ્રવ્યગ્રહણવિષયે બાન્ધવજનૈ-

ર્જને કીનાશેન પ્રસમમુપનીતે નિજવશમ્ ॥૩॥

“ બીજી અશરણ ભાવના. ”

૧. જેઓ પોતાના અતુલ પરાક્રમવડે ષટ્સ્વંડ પૃથ્વીને જીતી સંપૂર્ણ શોભી રહ્યા હતા એવા ચક્રવર્તી રાજાઓ અને જે બુદ્ધબળના મહવાળા અને હર્ષથી પુષ્ટ થયેલા દેવતાઓ આનંદમગ્ન રહેછે તેઓ પણ બલાત્કારથી નિર્દય થમના હાંત વડે ફડાતા હા ! જેદ છે કે શરણ રહિત શરણુને મોટે દીન મુખે દશે દિશે તાકીને જોતા રહ્યા [તોપણ તેમને થમના પંખામાંથી મૂકાવવાને કોઈ સમર્થ થઈ શકયું

નહિ, તેમજ થઈ શકે પણ નહિ માટે હે જીવ ! મરણ વખતે તારૂં કૌણુ શરણુ થયે તે વિચાર]

૨ જ્યાં સુધી હું સહુ યમના કટાક્ષવડે શરણુરહિત નરકીટક જોવાયો નથી, [મતલબ કે જ્યાં સુધી અશરણુ મનુષ્ય ઉપર યમની દ્રષ્ટિ વિવશ થઈ નથી] ત્યાંસુધી જ તે મદના વિલાસવાળો અને શુણુના ગૌરવવાળો જણાય છે, [પછી તો તેનો મદ અને શુણુગૌરવ કયાય નાશી જાય છે ને કોઈ તનુ રક્ષણુ કરી શકતુ નથી]

૩ જ્યાંકે બલાત્કારે યમને માણસ સ્વાધીન થાય છે ત્યારે (તેમનો) પ્રતાપ નષ્ટ થઈ જાય છે, ઉદય પામેલુ તેજ અન્ત થઈ જાય છે, ધીરજ અને પુરુષાર્થ નષ્ટ થઈ જાય છે, પુષ્ટ કરેલુ શરીર પણ શિથિલ થઈ જાય છે અને સ્વજનો તેનુ દ્રવ્ય કબજે કરવાને પ્રવર્તે છે [પણ કોઈ તેને યમના અખમાધી સુક્ત કરવાને શક્તિવાન થતા નથી માત્ર અશરણુ જીવ એકલોજ યમને શરણુ થાય છે]

દ્વિતીયભાવનાગેયાદ્યકમ્

[મારણીરાગેણ ગીયતે]

સ્વજનજનો વહુધા હિતકામ પ્રીતિરસૈરમિરામમ્ ।

મરણદશાવશમુપગતવન્ત, રક્ષતિ કોઽપિ ન સન્તમ્ ॥

ચિનય ! વિધીયતા રે શ્રીજિનર્મશરણમ્ ।

અનુસધાયતા રે શુચિતરચરણસ્મરણમ્, ચિં ॥ ૧ ॥ ધ્રુવપદમ્

તુરગરયેભનરાટ્ટિકલિત, દધત ચલમસ્પલિત ।

હરતિ યમો નગ્પતિમપિ દીન,

મૈનિક દ્વ લઘુમીનમ્, ચિં ॥ ૨ ॥

प्रविशति वज्रमये यदि सद्ने, तृणमथ घटयति वदने
तदपि न मुञ्चति हतसमवर्त्ती,

निर्दयपौरुषनर्त्ती ॥ वि० ॥३॥

विद्यामंत्रमहौषधिसेवां, सृजतु वशीकृतदेवाम् ।

रसतु रसायनमुपचयकरणं,

तदपि न मुञ्चति मरणम् ॥ वि० ॥४॥

वपुषि चिरं निरुणद्धि समीरं, पतति जलाधपरतीरम्
शिरसि गिरेरधिरोहति तरसा,

तदपि स जीर्यति जरसा ॥ वि० ॥५॥

सृजतीमसितशिरोरुहललितं,

मनुजशिरः सितपलितम् ।

को विदधानां भूधनमरसं,

प्रभवति रोद्धुं जरसम् ॥ वि० ॥६॥

उद्यत उग्ररुजा जनकायः कः, स्यात्तत्र सहायः ।

एकोऽनुभवति विधुरपरागं,

विभजन्ति कोऽपि न भागम् ॥ वि० ॥७॥

शरणमेकमनुसर चतुरङ्गं, परिहर ममतासंगम् ।

विनय रचय शिवसौख्यनिधानं,

शान्तसुधारसपानम् ॥ वि० ॥८॥

इति श्रीशान्तसुधारसगेयकाव्ये अशरणभावनाविभावनो
नाम द्वितीयः प्रकाशः ॥

“ દ્વિતીય ભાવનાષ્ટક ”

૧-કોઈ પણ સ્વજન વર્ગ ઘણા પ્રકારે (પોતાના) હિતસ્વી અને પ્રીતિપાત્ર સારા માણસને મગ્લ દશાને પ્રાપ્ત થતા રક્ષી શકતા નથી તેથી હે આત્મનું ! તુ મહામગ્ન કારી શ્રી સવજ વીતગગપ્રણિત અહિંસા, સયમ અને તપ લક્ષણ ધર્મનું જ શરણ ૮૨ અને નિમજ્જ-વિનુદ્ધ ચારિત્રત્વ સ્મરણ ૪૨ તેજ તને સસાગસસુદ્રથી તારી શકનાર છે. તેનાજ પ્રબળ આલ્લબનથી અનેક જીવો તરી ગયા છે]

૨ ઘોડા, રથ, હાથી અને પાળાથી પરવરેલા તેમજ અરુપહિત બળને ધારણ કરવાવાળા નરપતિને પણ દીનતા પૂર્વક યમ જેમ મચ્છીમાર નાના મચ્છને જોત જોતામા પકડે છે, તેમ પકડી લે છે, [તેની પાને કોઈનું કંઈએ આલતુ નથી]

૩ રૂઢાય તો કોઈ વજ્રમય ભુવનમા પેશી જાય અથવા તો કોઈ સુખમા તૃણને ધારણ કરે તો પણ સહુને એકસરખી રીતે હણી નાખનાર એવો નિર્દય કાર્ય કરી ખુશી થનાર કાળ કોઈને મૂકતો નથી [રૂઢાય દેવ દા નવ માનવ ગમે તે હોય પણ તેમાંથી કોઈ છટકી જઈ શકતુ નથી, તેથી કોઈએ ખોટો ગર્વ કરવાનુ કશું કારણ નથી ગમે તેવા અખર્વ ગર્વને ધારણ કરનારનો પણ ગર્વ યમે ગાળ્યોજ છે]

૪ જેને દેવતાઓ આધીન છે એવી વિદ્યા, મત્ર અને ઔષધીની મેવા કરો, અથવા પુષ્ટિકારક રસાયન આ રોગો તોપણ મરણ મૂકવાનુ નથી [મતલબ કે પ્રલાવિક વિદ્યા,

મંત્ર ઔષધિઓની સેવાથી કે રસાયણના પ્રયોગથી પણ મૃત્યુ અટકી શકતું નથી. મૃત્યુજયનો ઉપાય તો ખીલેજ છે.

૫. રૂઢાય તો કોઈ શરીરમાં ચિરકાળ વાયુને રોકી રાખે, સમુદ્રને પેલે પાર જઈ રહે, અથવા પર્વતના શિખર ઉપર જોરથી જઈ ચઢે તોપણ તે જરૂર જરાથી જીર્ણ થાય છે [મતલબ કે કાળક્રમે શરીર જીર્ણ થયા વિના રહેતુંજ નથી.]

૬. કાળા કેશોથી શોભતા મનુષ્યના મસ્તકને સફેદ કેશવાલું કરતી અને શરીરને શુષ્ક કરી નાંખનારી જરાને રોકવાને કોણ સમર્થ છે? [મતલબ કે વસ્તુસ્વભાવને રોકવાને કોઈ સમર્થ થઈ શકતું નથી.]

૭. જ્યારે મનુષ્યની કાયા ઉપર રોગોથી વ્યાપ્ત થાય ત્યારે તેને કોણ સહાય થાય? અંદ્ર એકલોજ રાહુની પીડા સહે છે. કોઈ પણ તેમાં લાગ પાડી લેતા નથી. [મતલબ કે જીવ જેવી સારી નરસી કરણી કરે છે તેવાં તેનાં ફળ પણ પોતેજ ભોગવે છે.]

૮. (એમ સમજીને) હે આત્મન્!! દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ચાર પ્રકારના ધર્મનુંજ એક શરણું તું અંગીકાર કર! સમતાની શત્રુરૂપ મમતાનો સંગ તું તજ દે અને શિવસુખના નિધાનરૂપ શાન્ત સુધારસનું પાન કર્યા કર! [એમ શ્રીવિનયવિજયજી મહારાજ લબ્ધ જીવોને ઉપદેશે છે.]

अथ तृतीया ससारभावना

[शिखरिणीवृत्तत्रयम्]

इतो लोभः क्षोभ जनयति दुरन्तो दव इवो-
 हसह्यभाम्भोभि कथमपि न शस्य शमयितुम् ॥
 इतस्तृष्णाऽक्षाणा तुदति मृगतृष्णेव विफला ।
 कथ स्वस्थैः स्वेय विविधभयभीमे भयचने ॥१॥
 गलत्येका चिन्ता भवति पुनरन्या तदधिका ।
 मनोराक्कापे हा विकृतिरतिरोपात्तरजस ॥
 विषद्वर्तायत्ते अटिति पतयालो प्रनिपद ।
 न जन्तो, समारे भवति कथमप्यर्त्तिविरति ॥२॥
 संहित्या सन्तापानशुचिजननीकुक्षिकुहरे ।
 ततो जन्म प्राप्य प्रचुरतरकष्टप्रमहत ॥
 मुग्धाभामैर्यायन सृशनि कथमप्यर्त्तिविरति ।
 जरा तावत् काय कवल्यनि मृत्यो सत्परं ॥३॥

[उपजातिवृत्तम्]

विश्रान्तचित्तो यम पभ्रमीनि,
 पक्षीय मृदम्ननुपञ्चरेऽद्री ।
 नुशो नियताऽनुकर्मतन्तु-
 सदानिन संहिताऽन्नकातु.-

[અનુદ્વૃત્તમ્]

અનંતાન્ પુદ્ગલાવર્તાનનન્તાઽનન્તસ્વમૃત્ ।
અનંતશો ભ્રમત્યેવ જીવોઽનાદિભવાર્ણવે ॥૬॥

“ ત્રીજી સંસારભાવના. ”

૧, એક તરફ દુરંત દાવાનળની જેવો લોભ વધતા જતા લાલરૂપ પાણીવડે કોઈ રીતે શમાવી શકાતો નથી. અને બીજી તરફ મૃગતૃણા (ઝાઝવાંનાં જળ) ની જેવી ખોટી વિષયતૃણા પ્રાણીઓને પીડા કરી રહી છે. આવી રીતે વિવિધ લયથી લયકંર ભવવનમાં શી રીતે સ્વસ્થ-નિશ્ચિન્ત રીતે રહી શકાય ?

૨, અતિ રોષથી રત્નેશુણને પામેલા અને પગલે પગલે આપત્તિના ઉંડા ખાડામાં જલદી પડનારા જંતુના દુઃખનો શી રીતે અંત આવે ? (તેની) એક ચિંતા મટે છે ત્યાં તેથી અધિક બીજી ચિંતા ઉભી થાય છે એમ મન, વચન અને કાયામાં વિકૃતિ (વિકાર) સ્ફુરે છે એ ખેદની વાત છે.

૩, અશુચિમય માતાના ઉદરરૂપ કુવામાં સંતાપને સહ્યા પછી અનુક્રમે મોટાં મોટાં કષ્ટને વેઠી જન્મ પામી ક્ષણિક અને કલ્પિત સુખોવડે જેવામાં પોતે કોઈ કોઈ રીતે દુઃખનો આરો આવ્યો માને છે તેવામાં તો મૃત્યુની ખેનપણી જરા અવસ્થા આવીને કાયાનો કોળીઓ કરી નાંચ છે— [તેથી આપડા સંસારી જીવોને કયાંય પણ ઠરીને ઠામ બેસવાનો વખત આવતોજ નથી.]

૪, ભવિતવ્યતાપડે ગ્રેરાયેલો, ભારે કર્મરૂપી દોરથી
બધાયેલો, અને કાળરૂપી ખિલાડાની સમીપે રહેલો. જીવ
દિગ્મૂઢ હતો. પળીની પેરે દેહ-પાજરમા રૂધાયેલો
ભમ્યાજ કરે છે

૫ અનતાનત દેહને ધારણ કરતો. જીવ અનત પુ
રૂગલ પરાવર્ત પર્ચત અનાદિ ભવ સમુદ્રમા અનતી વાર
ભ્રમણ કર્યાજ કરે છે

તૃતીય ભાવનાગેયાષ્ટક [કેદારરાગેણ ગીયતે]

[શાતસુધારસદૃઢમા ણ દેશી]

કલય સસારમતિદાર્ણ, જન્મમરણાદિભયભીત રે ।

મોહરિપુણેહ સગલગ્રહ,

પ્રતિપદ ત્રિપદમુપનીત રે ॥ કલય૦ ॥૧॥

સ્વજનતનયાદિપરિચયગુણૈરિત્ત મુધા વધ્યસે મૂઢ રે ।

પ્રતિપદ નવનવૈરનુભવૈ,

પરિભવૈરસદૃઢપગ્દ રે ॥ કલય૦ ॥૨॥

ઘટયસિ કચન મદમુગ્ધતે, કચિદહો હીનતાદીન રે ।

પ્રતિભવ રૂપમપરાપર વહસિ,

યત કર્મણાઽઽધીન રે ॥ કલય૦ ॥૩॥

જાતુ શૈશવદશાપરચક્રો, જાતુ તાર્ણ્યમદમત્ત રે ।

જાતુ દુર્જયજરાજર્જરો જાતુ,

પિતૃપતિક્રુરાઽઽયત્ત રે ॥ કલય૦ ॥૪॥

વ્રજતિ તનયોપિ નનુ જનકતા, તનયતા વ્રજતિ પુનરેપ રે ।

ભાવયન્ વિકૃતિમિતિ ભવગતેસ્ત્યજતમાં

નૃભવશુભશેષ રે ॥ કલય૦ ॥૬॥

યત્ર દુઃખાતિંગદદલવૈરનુદિનં દલ્યસે જીવ રે ।

હંત તત્રૈવ રજ્યસિ ચિરં,

મોહમદિરામદક્ષીવ રે ॥ કલય૦ ॥૬॥

દર્શયન્ કિમપિ સુખવૈભવં સંહરંસ્તદથ સદસૈવ રે ।

વિપ્રલંભયતિ શિશુમિવ જનં,

કાલવદુકોઽયમત્રૈવ રે ॥ કલય૦ ॥૭॥

સકલસંસારભયભેદકં જિનવચો મનસિ નિવધાન રે ।

વિનય પરિણમય નિઃશ્રેયસં,

વિદિત શમરસસુધાપાન રે ॥ કલય૦ ॥૮॥

इति श्री शांतसुधारसगेयकाव्ये संसारभावनाविभावनो
नाम तृतीयः प्रकाशः ॥

ત્રીજી ભાવના અષ્ટક.

૧, મોહરિયુ વડે અહિં (પ્રગટ) ગળે પકડીને પગલે પગલે વિપદાને પમાડેલા હે જીવ ! તું આ સંસારને જન્મ મરણાદિક ભયથી ભરેલો અત્યંત ખીડામણો સમજ.

૨, હે મૂઠ આત્મન્ ! સ્વજન પુત્રાદિકના પરિચયરૂપ બાંધનથી તું શા માટે વ્યર્થ બાંધાય છે ? પગલે પગલે નવ નવા અનુભવવડે અને પરાભવવડે તું પારંવાર વ્યાપ્ત થયેલો છે [તે તપાસ]

૩, અહો કવચિત્ તું મપત્તિનો મદ કરે છે અને કવચિત્ દારિદ્ર્યથી દીન બને છે (વળી) જેદની વાત છે કે દરેકભવે ઈર્મ વશવર્તી તું નવ નવા લિખ લિખરૂપને ધારણ કરે છે [મતલબ કે આ સ સાર રૂપ રંગબુમિમા તું ઈર્મને આધીન બની નવા પ્રકાશના નાટકીયાના જેવા વેશ ધરે છે]

૪ કવચિત્ તું બાંધ્ય અવસ્થાને આધીન હોય છે, કવચિત્ તરૂણ વયના મદથી મત્ત હોય છે, કવચિત્ દુર્જય જરાથી જર્જરિત વયેવો હોય છે, અને કવચિત્ યમના હાથે ચઢેલો હોય છે [આમ તારા વિધવિધ રૂપ રંગ વચા કરે છે]

૫ પુત્ર પણ દૈવવશાત્ ખરેખર પિતાપત્ને ઉપજે છે અને પિતા વળી પુત્ર પામે અવતરે છે, એવી રીતે મ-સાર સ્થિતિની વિવિધતા બાવતો છતો હો બાઈ! મસારના હેતુને તું તિલાંજલિ દે કારણ હજુ આ મનુષ્ય ભવરૂપ ગુણ મામત્રી તારી પાસે જામી છે માટે પ્રયત્ન કર

૬ ર જીવ! જેમા તું અનેક પ્રખરના દુષ્ટ ચિંતા અને અનેક પ્રખરના રોગરૂપ અગિજવાલા વડે પ્રતિ-દિન પચાય છે, (બાળ્યાજ હરે છે) તેમા જ તું મોહ મહિરાના મદથી નષ્ટ બુદ્ધિવાળો થઈને લાભો વખત રાગ ધરે છે, એ મહા જેદની વાત છે [ચતુર માણસ તો એવી દુષ્ટ દંડોલીથી ગુપ્ત થના એક દણુ પણ પ્રમાદ કરે નહિ, પણ મપૂર્ણ પુરુષાર્થથી સમસ્ત હો બનો અત કરવાજ યત્ન કરે]

૭ આ ઠાવજદુક અહીંજ માણુમને કઈક સુખ અમૃદિ જાતાવી, તે જ સુખ અમૃદિને (એકી જ) સાથે સદરી

લઘ લોકોને એક જાળકની જેમ ઠગી લે છે. [તો લવાન્તરની શી વાત કરવી.]

૮, સકળ સંસાર સખંધી ભયને લેટી નાખનારાં જિન-વચનને તું તારા મનમાં ધારણ કર અને શમરમ્ રૂપ અ-મૃતપાન કરી હે આત્મન! તું સમન્ત દુઃખના સંપૂર્ણ વિલયરૂપ અને એકાંત સુખના સ્થાનરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કર! એમ શ્રીમાન વિનય વિજયજી મહારાજ ઉપદિશે છે,
ઇતિ તૃતીય ભાવનાર્થ.

અથ એકત્વમાવના.

[સ્વાગતાવૃત્તમ્]

એક એવ ભગવાનયમાત્મા, જ્ઞાનદર્શનનરંગસરંગઃ
સર્વમન્યદુપકલ્પિતમેતદ્,

વ્યાકુલીકરણમેવ મમત્વમ્ ॥૧॥

[પ્રવોધતા વૃત્તત્રયમ્]

અવુઘૈઃ પરમાવલાલસાલસદજ્ઞાનદશાવશાત્મભિઃ ।
પરવસ્તુષુ હા સ્વકીયતા,

વિપયાવેશવશાદ્ધિ કલ્પ્યતે ॥૨॥

કૃતિનાં દાયિતેતિ ચિંતનં, પરદારેષુ યથા વિપત્તયે ।

વિવિધાર્તિભયાવહં તથા, પરભાવેષુ મમત્વમાવનમ્ ॥૩॥

અધુના પરમાવસંવૃત્તિ, હર ચેતઃ પરિતોવગુંઠિતમ્ ।

ક્ષણમાત્મવિચારચંદન-દ્રુમવાતોર્મિરસાઃ સ્પૃશંતુ મામ્ ॥૪॥

[અનુષ્ટુપ્ દ્વિતીય]

અકતા સમતોષેતામેનામાત્મન્ વિભાવય ।

અમસ્વ પરમાનન્દસપદ નમિગજવત્ ॥૫॥

‘ ચોથી એકત્વ ભાવના ’

૧, જ્ઞાન દર્શન તરંગથી શોભતો એવો આ આત્મા જ એક (આરાધન કરવા યોગ્ય) લગવાનું છે બાકીનું આ બધું ઉપકલ્પિત (કલ્પી લીધેલું) મુખ તો વ્યાકુળતા કરનાર મમત્વ માત્ર છે [મતલબ કે સારથૂત તો આત્માજ છે, તે શિવાયનો બધો પ્રપચ કેવળ ભ્રમભળ થા મોહ-તળ રૂપ મમત્વની વૃદ્ધિ કરનારજ જણાય છે]

૨, પરવસ્તુ પ્રત્યેની લાલભાથી બાગતી અજ્ઞાન દશાને વથ પડેલા મૂળજનો ખેદ છે કે તે વિષય સબધો આવેશ (અભિનિવેશ-આગ્રહ) ને વળ થઈ પરપુરુષલિંગ વસ્તુઓમા પછુ પોતાપણની બુદ્ધિની કલ્પના કરી લે છે [એટલે કે આત્માના એકત્વને ભૂતી ૪ઈ ધન સ્ત્રી પુત્રને પોતાના માની સમારમા આસક્ત બને છે]

૩, જેમ પુણ્યવત આત્માને પરમીને વિષે ‘ સ્વદાશ ’ એવું ચિતવન વિપત્તિને માટે થાય છે, તેમ વિવિધચિતા અને ભયને ઉત્પન્ન કરનાર પરવસ્તુ પ્રત્યેનો મમત્વભાવ વિપત્તિને માટે થાય છે [માટે પરવસ્તુમા મમત્વભાવ ન કરવો ભોળાએ]

૪, હવે ! હે ચિત્ત ! તારે બાલુથી વીંટળાએલી એવી

પરભાવની સંવૃત્તિ તું હરી લે. જેથી ક્ષણવાર આત્મ વિ-
ચારરૂપ ચંદન વૃક્ષના પવનની લહેરીનો રસ મને સ્પર્શે.

૫, સમતાથી વ્યાસ એવી આ એકત્ય ભાવનાને હે
આત્મન તું વિચાર ! અને નભિરાજર્પિની પેરે પરમાનંદ
સંપદાને પ્રાપ્ત કર !

ચતુર્થભાવનાગેયાષ્ટકં.

[પરજીયા રાગેણ ગીયતે.]

વિનય ચિંતય વસ્તુતત્ત્વં જગતિ નિજમિદ્ કસ્ય કિમ્ ।
ભવતિ મનિરિતિ યસ્ય હૃદયે,

હુરિતમુદયતિ તસ્ય કિમ્ ॥ વિ૦ ॥૧॥

एक उत्पद्यते तनुमानेक एव विपद्यते ।

एक एव हि कर्म चिनुते, सैककः फलमश्नुते ॥वि० ॥२॥

यस्य यावान् परपरिग्रहो विविधममतावीवधः ।

जलधिविनिहितपोनयुक्त्या, पतति तावदसावधः ॥वि०॥

स्वस्वभावं मद्यमुदितो, भुवि विलुप्य विचेष्टते ।

दृश्यतां, પરભાવવિઘટનાત્, પતતિ વિલુઠતિ જુંભતે ॥વિ૦॥

पश्य कांचनमितरपुद्गलमिलितमञ्चति कां दशाम् ।

केवलस्य तु तस्य रूपं, विदिनमेव भवादृशाम् ॥वि०॥ ૬

एवमात्मनि कर्मवशातो, भवति रूपमनेकधा ।

કર્મમલરહિતે તુ ભગવતિ ભાસતે કાશ્ચનવિધો ॥વિ૦॥૬

જ્ઞાનદર્શનચરણપર્યવપરિવૃત્તઃ પરમેશ્વરઃ ।

एक एवानुभवसदने स रमतामविनश्वर० ॥ वि० ॥७॥

रुचिरसमतामृतरस क्षणमुदितमास्वादय मुदा ।

विनयविपयातीतसुखरसरतिरुदञ्चतु ते सदा । वि० ८

इतिथी शातमुधारसगेयकाये एकत्वमावनाविभावનો
નામ ચતુર્ય પ્રકાશ ॥

“અતુથ ભાવનાષ્ટકે”

૧, વિનય વિનયજી મહારાજ કહે છે કે હું આ-
ત્મનું ! તું તારા વસ્તુસ્વરૂપનો વિચાર કરે આ જગતમા
કોણ કોણ છે ? આવી મતિ જેના હૃદયમા ઉપજે છે તેને
દુરિત (દુખ) નો ઉદય કેમ થાય ? [અર્થાત્ ન જ થાય
કારણ મમત્વભાવ નષ્ટ થતા કલેશ થતો નથી]

૨, દેહધારી (જીવ) એકલોજ ઉપજે છે અને એ
કલોજ અયે છે (મરણ પામે છે) તે એકલોજ કર્મ બાધે
છે અને એકલોજ તેના ક્ષય ભોગવે છે

૩, વિવિધ પ્રકારની મમતારૂપ બીજાવાળો જેને જે
ટલો પરિચય હોય છે તે સમુદ્રમા રહેલા વહાણ ॥ સુક્તિ
થી તેટલોજ નીચે (તળીયે) જાય છે

૪, જેમ મદિરાપાનથી ઉન્મત્ત બનેલો જીવ સ્વસ્થ
ભાવ (મૂળ પ્રકૃતિ) ને તણ દઈને જીવન પ્રકારની ચેષ્ટા
કરવા મડી જાય છે તેમ પરભાવના સગથી જીવ સ્વસ્થભાવ
સુધીને સસાર ચક્રમા પડે છે લોટે છે [અરહો પરહો
અથડાય છે-રગદોળાય છે અને ભવવૃદ્ધિ કરે છે]

૫, જો ! કાચન (સુવર્ણ) બીજા ધાતુની સાથે મળ્યું

છતું કેવી ખરાબ દશાને પામે છે ? અને કયા પ્રકારના ભેગ વગરના વિશુદ્ધ કાંચનનું સ્વરૂપ તો તમારી જેવા સૂ-
રને સુવિદિતજ છે. [તે પ્રમાણે પગપુદ્ગળથી મળેલ આત્મા
કેવા અનર્થને પામે છે તે અને શુદ્ધ આત્મા કેવો
છે તે વિચાર.]

૬, એમ આત્માને વિષે કર્મના સંયોગથી અનેક પ્ર-
કારનાં રૂપ થાય છે, અને કર્મભળ રહિત આત્મા-પરમા-
ત્માને વિષે તો વિશુદ્ધ કાંચનની જેવો ચોખ્ખો જ અનુભવ
થાય છે, અર્થાત્ વિશુદ્ધ આત્માનું તો એકજ અખંડ, અ-
વિચળ-નિર્વિકલ્પ-રૂપજ હોય છે.

૭, જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રગુણથી વ્યાપ્ત એવા આ
અવિનશ્વર (અક્ષય) વીતરાગ પરમાત્મા એકલાજ (સ્વતાંત્ર
પણે) અનુભવ સદન (મહેલ) માં રમણુ કરો !

૮, હે ! આત્મન્ આ સહેજે પ્રાપ્ત થયેલા મનોહર
શાન્ત સુધારસનું તું પ્રેમ પૂર્વક ક્ષણભર પાન કર ! અને તે
વિષયાતીત (અતીન્દ્રિય) સુખ રસનો સ્વાદ લેવામાં રતિ સદા
ઉદય પામો જાગૃત રહો ! ઇતિચતુર્થ ભાવનાર્થ.

અથ અન્યત્વ ભાવના.

[ઉપજાતિવૃત્તમ્]

પરઃ પ્રવિષ્ટઃ કુરુતે વિનાશં ।

લોકોક્તિરેષા ન મૃપેતિ મન્યે ॥

નિર્વિશ્ય કર્માણુભિરસ્ય કિમ્ કિમ્ ।

જ્ઞાનાત્મનો નો સમપાદિ કષ્ટમ્ ॥૧॥

[સ્વાગતા વૃત્તમ્]

સ્વિદ્યસે નનુ વિમન્યકથાર્ત

મર્વદેવ મમતાપરતત્ર ॥

ચિંતયસ્યનુપમાન્કથમાત્મ-

દ્વાત્મનો ગુણમણીન્ન કદાપિ ॥૨॥

[શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્તદ્વયમ્]

યસ્મૈ ત્વ યતસે ત્રિભેપિ ચ યતો યત્રાઽનિઞ મોદસે ।

યદ્યચ્છોચસિ યદિચ્છસિ હૃદા યત્પ્રાપ્ય પેપ્રીયસે ॥૧॥

સ્તિગ્ધો યેષુ નિજસ્યભાવમમલ નિર્લોભ્ય લાલપ્યસે ।

તત્સર્વં પરકીયમેત્ર મગચદ્વાત્મન્ન કિંચિત્તત્ત્વ ॥૨॥

દુષ્ટા કષ્ટકર્થના* કતિ ન તા* સોઢાસ્ત્વયા સસૃતૌ ।

તિર્યદ્નારકયોનિષુ પ્રતિહતચ્છિન્નો ત્રિભિતો મુદ્ ॥૩॥

સર્વં તત્પરકીયદુવિલસિત તિસ્મૃત્ય તેષ્વેવ હા ।

રજ્યન્મુદ્યસિ મુદ્ધતાનુપચરન્ નાત્મન્ન કિં લઙ્ગસે? ॥૪॥

[અનુષ્ટુપ્તમ્]

જ્ઞાનદર્શનચારિત્રકેતના ચેતના વિના ।

સર્વમન્યદિનિશ્ચિત્ય યતસ્વ સ્વરિતાસયે ॥૫॥

“ પાચમા અન્યત્વ ભાવના ”

૧, ‘ પચાયો પેઠો વિનાશ કરે ’ એ લોકોદ્ધિત સત્ય છે, એમ હું માનું છું કેમકે કર્મના પગ્માણુઓએ અહર પે સારો કરીને જ્ઞાન સ્વરૂપી આત્માને શું શું કષ્ટ ઉપજાવ્યું નથી? [અર્થાત્ કર્માણુઓ વડે જ તેનો વિનાશ થયેલો છે]

૨, હે આત્મનુ! તું નિશ્ચે મમતાને પરતાંત્ર રહી સદા સર્વદા પરપુદ્ગલિક કથાથી કદર્થિત છતો શામાટે ખેદ પામ્યા કરે છે? તારા અનુપમ ગુણુરત્નોનો કદાપિ કેમ વિચાર કરતો નથી? [નિજગુણુરત્નોનો જ વિચાર સદા સર્વદા કર્તવ્ય છે, તેજ કલ્યાણુકારી સર્વ દુઃખથી સર્વથા મુક્ત કરનાર છે.]

૩, હે પ્રિય! જ્ઞાની આત્મનુ, તું જેના માટે યત્ન કરે છે, જેનાથી તું ખીહ છે, જેમાં તું સદાય આનંદ માને છે, જેનો તું શોગ્ર કરે છે, જેને જેને તું ઇચ્છે છે અને જેને પામીને તું પ્રીતિને પરવશ થઈ જાય છે, અને જેમાં સ્નેહથી રંગાયો છતો તું તારા નિર્મલ સ્વભાવને મૂઢી દઈ જેમ આવે તેમ અસમ-જસ ઊલે છે, તે સર્વ પરાયુજ છે [તેમાં તું કંઈપણ તારૂં નથી જ, તેનો તુ ઉઠા ઉતરીને વિચાર કરી જો. !]

૪, સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં તેં ફેટલી માઠી કષ્ટ-કદર્થનાઓ સહી નથી? તેમજ નરક તિર્યચ સં-ખંધી ચોનિઓમાં તું વારવાર વિડંગિત થયો છતો છેદન ભેદન પામ્યો છે, તે સર્વ પરપુદ્ગલસંગનો દુષ્ટ અનુભવ વિસરી જઈને તેમાંજ રાગ ધરતો હે મૂઢ! તું મુંઝાઈ જાય છે, અને તેઓનેજ સેવતો છતો કેમ (લગારે) લાજતો નથી.

૫, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર લક્ષણુ ચેતના વિના ખાકીનું બધું પર છે, એવો દ્રઢ નિશ્ચય કરીને હે આત્મનુ! તું સ્વહિત પ્રાપ્તિને માટે પ્રયત્ન કર. !

पचमभावना [गेयाष्टकम्]

[श्रीरागेण गीयते तुजगुण पार नहि सूअणो ए देशी]

विनय निभालय निजभवन तनुधनसुतसदनस्वजनादिषु

किं निजमिह कुगतेरवनम् ॥ वि० ॥ १ ॥

येन सहाश्रयसेऽतिविमोहादिदमहमित्यविभेदम् ।

तदपि शरीर नियतमधीर

त्यजति भवत धृतखेदम् ॥ वि० ॥ २ ॥

जन्मनि जन्मनि विविधपरिग्रहमुपचिनुपे च कुटुम्बम् ।

तेषु भवन्त परभवगमने

नानुसरति क्लेशमपि सुखम् ॥ वि० ॥ ३ ॥

त्यज ममतापरितापनिदान परपरिचयपरिणामम् ।

भज निःसगतया विशदीकृत-

मनुभवसुखरसमभिरामम् ॥ वि० ॥ ४ ॥

पथि पथि विविधपथैः पथिकै सह कुरुते कः प्रतिग्रन्थम् ।

निजनिजकर्मवशै स्वजनै

सह किं कुरुपे ममताग्रन्थम् ॥ वि० ॥ ५ ॥

प्रणयविहीने दधदभिपग सहते बहुसतापम् ।

त्वयि नि प्रणये पुट्टलनिचये

वहसि मुधा ममतातापम् ॥ वि० ॥ ६ ॥

त्यज सयोग नियतवियोग कुरु निर्मलमवधानम् ।

न हि विदधानः कथमपि तृप्यसि

मृगतृष्णाघनरसपानम् ॥ वि० ॥ ७ ॥

મૂઢાત્માનો વચમપમલાઃ પ્રીતિમિત્યાશ્રયન્તે ।
નો શુદ્ધ્યન્તે કથમવકરઃ શક્યતે શોદુમેવમ્ ॥૨॥

[શાર્દૂલવિક્રીડિતં વૃત્તમ્]

કર્પૂરાદિભિરર્ચિતાપિ લશુનો નો ગાહતે સૌરભં ।
નાજન્મોપકૃતોઽપિ દ્વન્ત પિશુનઃ સૌજન્યમાલંબતે ॥
દેહોપ્યેષ તથા જહાતિ ન નૃણાં સ્વાભાવિકીં વિસ્રતાં ॥
નાભ્યક્તાઽપિ વિભૂપિનોઽપિ વહુધા

પુટોઽપિ વિશ્વસ્યતે ॥૩॥

[ઉપેન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્]

યદીયસંસર્ગમવાપ્ય સચો, ભવેચ્છુચીનામશુચિત્વમુચ્ચૈઃ ।
અમેઘ્યયોનેર્વપુપોસ્ય શૌચ-સંકલ્પમોદોઽયમહો મહીયાન

[સ્વાગતાવૃત્તમ્]

ઇત્યવેત્ય શુચિવાદમનથ્યં, પથ્યમેવ જગદેકપવિત્રમ્ ।
શોધનં સકલદોષમલાનાં, ધર્મમેવ હૃદયે નિદધીથાઃ ॥

“ છઠી અશુચિ ભાવના. ”

૧, જેમ છિદ્રયુક્ત મદિરાનો ઘડો તેમાંથી ટપકતા
મદિરાનાં ટીપાંના સંગથી અશુચિ થયેલો હોવાથી બાહિરના
ભાગમાં પવિત્ર માટીથી મસળીને તેને ગંગાજળથી બહુવાર
ધોયો છતાં તે પવિત્ર થઈ શકતો નથી, તેમ પ્રાણીઓની
કાયા મહા ગિભત્સ (દુગંધનીય) હાડકાં, વિષ્ટા, મૂત્ર અને
રજસના ઢગલારૂપ હોવાથી ગમે તેટલા ઉપચારથી
સાફ કરવામાં આવે તો પણ શુદ્ધ થઈ શકતી નથી.

૨, ૩, મોહમૃદપ્રાણીઓ વાર વાર શુદ્ધ જળથી અત્યંત સ્નાન કરે છે, અને મલથી ભરેલા દેહને ચઢનથી ચરચે છે અને એમ ઠગીને આપણે નિર્મળ થયા છીએ એમ માની ખુશ થાય છે, પણ તે કદાપિ શુદ્ધ થઈ શકતા નથી, કેમકે ઉકરડો એમ શી રીતે સાફ થઈ શકે ? તારા જેમ કપૂરવિગેરે સુગંધિ દ્રવ્યોથી વાસિત કરેલું પણ લસણ સુગંધિ થતું નથી અને જન્મપર્યંત ઉપકાર કર્યા છતાં પણ દુર્જન સંજનતાને પામતો નથી, તેમ આ મનુષ્યોનો દેહ પણ પોતાની સ્વાભાવિક અશુચિને તજતો નથી બહુ પેરે સુગંધિ તેલ વિગેરેથી મસળ્યા છતાં, વસ્ત્રાલંકરથી વિભૂષિત કર્યા છતાં અને ખાનપાનથી પુષ્ટ કર્યા છતાં, તે વિશ્વામ કરવા યોગ્ય થતો નથી [મતલબ કે ગમે તેટલા ઉપચારથી પણ દેહ પોતાનો જાતિસ્વભાવ તજતો નથી]

૪, જેનો સમર્ગ (સયોગ) પામીને પવિત્ર વસ્તુઓ પણ જલદી અપવિત્ર થઈ જાય છે, તેમ છતાં અહો ! એવા અશુચિના કારણરૂપ શરીરને શુચિ કરવાનો બ્રમ હવેાને કેવો ભારે પીડાકારક છે !

૫, એવી રીતે શરીરચોથનો પક્ષ ખોટો જાણીને સકળ દોષરૂપ મળને માફ કરનાર, પથ્ય (હિતકર) અને જગતમા પરમ પવિત્ર એવા ધર્મનેજ હે આત્મન્ ! તું તારા હૃદયમા નિશ્ચયપૂર્વક ધારણ કર !

પઠમાવના [ગેયાષ્ટકમ્]

[આસાવરી રાગેણ ગીયતે । વાગા રે તત્તુ ત્તુનિ ત્તુનિ જાવે
 ઇ દેશી]

માવય રે વપુરિદમતિમલિન,

विनय विबोधय मानसमलिनम् ।
 पावनमनुचिन्तय विशुभेकं,
 परममहोमयमुदिनविवेकम् ॥ भा० ॥१॥
 दम्पतिरेनोन्धिरविवर्त्ते,
 किं शुभमिह मलकडमलगते ।
 भृशमपि पिहितः श्रवति विस्त्वं,
 को बहु मनुतेऽवस्करकूपम् ॥ भा० ॥२॥
 भजति सचन्द्रं शुचिनावूलं,
 कर्तुं सुखमास्तमनुकूलम् ।
 तिष्ठति सुरभि कियन्तं कालं,
 सुखमसुगन्धि जुगुप्सितलालम् ॥ भा० ॥३॥
 असुरभिगन्धवहोऽन्तरचारी,
 आवरितुं शक्यो न विकारी ।
 वपुर्नपजिघ्रमि वारंवारं,
 हसति बुधस्तव शौचाचारम् ॥ भा० ॥४॥
 द्वादश नव रन्ध्राणि निकामं,
 गलदशुर्चीनि न यान्ति विरामम् ।
 यत्र वपुषि नत्कलयसि पृतं,
 मन्ये तव नूतनमाकृतम् ॥ भा० ॥५॥
 अशितमुपस्करसंस्कृतमन्नं,
 जगति जुगुप्सां जनयति ह्यन्नं ।
 पुंसवनं धैनवमपि लीढं,
 भवति त्वगर्हितमतिजनमीढम् ॥ भा० ॥६॥

કેવલમલમયપુદ્ગલનિચયે,
 અશુચીકૃતશુચિભોજનસિચયે ।
 વપુષિ વિચિન્તય પરમિત્ત સાર,
 શિવસાધનસામર્થ્યમુદારમ્ ॥ ભા૦ ॥૭॥
 યેન વિરાજિતમિદમતિપુણ્ય,
 તચિન્તયચેતન ? નૈપુણ્યમ્ ।
 વિશ્વદાગમમધિગમ્ય નિપાન,
 વિરચય શાન્તસુધારસપાનમ્ ॥ ભા૦ ॥૮॥

इति श्रीशतसुधारसंग्रहकाव्येऽशोचभाषनाग्रिमात्रनो नाम
 पष्ठः प्रकाश ॥

છટ્ટી લાનનાનો અર્થ

૧, હે આત્મનું ! આ દેહ અતિ અપવિત્ર છે એમ તું
 વિચાર અને તારા હૃદયકમળને વિક્ષિપ્ત કર તેમજ પવિત્ર
 વ્યાપક એક પરમ તેજમય અને વિવેક પામેલ આત્મ
 સ્વરૂપને વિચાર જેથી તું પરમ મહોદયને પામી શકીશ

૨, સ્ત્રી પુરૂષના રૂધિર અને વીર્યના વિકાર-પરિણા
 મરૂપ આ મલમય અપવિત્ર ખાડામાં શું સાફ છે, બહુ ય
 ત્નથી તેનું મુખળ ધ કર્યા છતાં પણ તેમાંથી દુર્ગંધ નિવૃત્ત્યાજ
 કરે છે આથી આવા અશુચિથી ભરેલા કુવાનો કોણ અતિ
 આદર કરે ? [જ્ઞાની-વિવેકી તો નજ કરે કેવળ મૂઢ-ગમાર
 હોય તેજ કરે]

૩ મુખને સાફ સુગંધિત કરવાને કોઈ કપૂરયુક્ત
 તાળુલ ખાય છે, તો પણ દુગંધનીક લાગથી યુક્ત તે
 અસુગંધિ મુખ કેટલાક કાળ સુગંધિ રહી શકે છે ?

૪, શરીરની અંદર ફરતો ખરાબ વિકારી વાયુ એમ કંઈ દોષથી રોકી શકતો નથી, તેમ છતાં તું વારંવાર શરીરને સુગંધિ દ્રવ્યો લેવી મુંઘ્યા કરે છે. આથી આ તારો શોચાચાર (અપવિત્ર દેહને પવિત્ર બનાવવાનો પ્રયત્ન) મુક્ત વિવેકી જનો હસી કાઢે છે, [કેમકે તે બધો તારો ફોગટ પ્રયત્ન છે, અથવા તો તે કેવળ બ્રમરૂપજ છે. કારણકે અંદરની અપવિત્ર વસ્તુ બહારની ટાપટીપથી મુગંધિત થતી નથી.]

૫, જે શરીરમાં અત્યંત અશુચિને વહેતાં સ્ત્રીનાં આર અને પુરૂષનાં નવ દાર ક્ષણવાર પણ વિરામ પામતાં નથી, તે શરીરને તું પવિત્ર ગણે છે; એ તારો દોષ અલિનવ (વિચિત્ર) અભિપ્રાય જણાય છે.

૬, અનેક જાતના ઉપચારથી નીપજવેલું અન્ન ખાધું છતું વિદ્યારૂપ થઈ જગત્મા જુગુપ્સા (દુગછા) ઉપજતવે છે અને વીર્યને વધારનારું સુંદર દ્વધ પીધું છતું ભારે દુગંધનિક મૂત્રના પરિણામને પામે છે.

૭, માટે હે આત્મન્ ! પવિત્ર વસ્ત્ર અને લોજનને અપવિત્ર કરી નાંખનારા કેવળ મલયુક્ત પુદ્ગળના પુંજવાળા આ દેહમાં જે મોક્ષ સાધનનું ઉદાર સામર્થ્ય રહેલું છે તેને જ પરમસારભૂત સમજ !

૮, જેનાવડે આ શરીર અતિપવિત્ર બને એવી નિપુણતાનો હે ચેતન ! તું વિચાર કર ! અને નિર્મળ સિદ્ધાન્તરૂપ જ્ઞાનાશય પામીને તું શાન્તસુધારસનું પાન કર ! એજ તને કૃત્યાણુકારી છે.

अथ मत्तमाश्रयभावना.

[भुजङ्गमयावृत्तम्]

यथा सर्वतो निर्धरैरापतद्भिः,
प्रपूर्येन मद्य पयोभिस्तटाकः ।
तथैवाश्रयै र्ममभिः समृतोद्गी,
भवेद्व्याकुलश्चञ्चलः, पकिलश्च ॥१॥

[शार्दूलपिरीडित् वृत्तम्]

यावत्किञ्चिदिदानीनुभूय तस्मात् कर्मेतन् निर्जोयते ।
तावदाश्रयशत्रोऽनुममय मिश्रन्ति भूयोपि सत् ॥
एतच्छ्रेयसाश्रयप्रतिभङ्गो ज्ञाप्या निरोद्धु मया ।
मसागदतिभीषणा मम हता मुक्तिः कथं भायिनी ॥२॥

[मर्यादापिरीडित् वृत्तम्]

मिश्रान्यामिग्निरुपाययोगसज्ञा-
श्रयार मुक्कृतिभिराश्रया प्रदिष्टा ॥
कर्मणि प्रतिममय स्फूर्तरमीभिर्षान्धो ।
ध्रमरज्ञानो ध्रमन्ति जीया ॥३॥

[रघोऽनाष्टाक्षम्]

इन्द्रियाग्रवपाययोगज्ञा
पक्ष पक्ष चतुर्गन्धिताश्रय ।
पक्षयिज्ञानिग्नस्त्रिषा इति,
नेत्रवेदपरिमङ्गलाऽप्यमी ॥४॥

[ઇન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્]

ઇત્યાશ્રવાણામધિગમ્ય તત્ત્વં,
 નિશ્ચિત્ય સત્ત્વં શ્રુતિસન્નિધાનાત્ ।
 एषां निरोधे विगलद्धिरोधे,
 सर्वात्मना द्राग् यनितव्यमात्मन् ॥ ५ ॥

“ સાતમી આશ્રવભાવનાનો અર્થ ”

૧, જેમ સર્વ બાબુથી આવતા પાણીના ઝરણાં-વડે તળાવ તરત ભરાઈ જાય છે તેમ સતત આવતાં કર્મોવડે વ્યાસ થયેલો જીવ વ્યાકુળ ચંચળ અને પાપપંડથી ચીકણો થાય છે.

૨, જેટલામાં થોડુંક કર્મ અનુભવીને હું ક્ષય કરું છું તેટલામાં તો આશ્રવ શત્રુઓ સમયે સમયે તે કર્મને ફરી પાછાં એકઠાં કરે છે. અરે ! કદની વાત છે કે આ આશ્રવશત્રુઓને મારે શી રીતે અટકાવવા ? અને હા ! હા ! આ અતિ ભય કર ભવઅટવીથકી મહારો શી રીતે છુટકો થઈ શકશે ?

૩, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ [મન વચન અને કાયા સળંધી વ્યાપાર] નામના ચાર આશ્રવો પંડિતોએ કહ્યા છે. અને એ પ્રગટ ચાર આશ્રવ હેતુઓવડે ભ્રમથી દરેક સમયે કર્મબાંધતા જીવો ભ્રમણ કર્યા કરે છે.

પાપ ઇદ્રિય; પાંચ અમૃત; ચાર કષાય, યોગ ત્રણ અને પચીસ ખરાબ ક્રિયા મળીને આશ્રવોના ૪૨ ભેદ થાય છે.

५, जेवी गीते आध्रवोनु तत्त्व लाणी, शास्त्र पण्य
 यरी तेमना अन्तित्वनो निश्चय कशीने विरोध-रहित
 तेमनो निरोध क्वाभा छे आत्मन् ! त्तु अर्ध शक्तिधो शीघ्र
 यत्न कर

सप्तमभावना [गेयाष्टकम्]

[धाद्योरागेण गोयने भोलिडा रेदसारे विषय न राधिये पदशो]
 परिहरणीया रे, मुहृतिभिराश्रया ।
 हृदि सप्तमामयधाय ॥
 प्रभवन्त्येते रे, भृङ्गमुच्छृङ्खला ।
 विभुगुणविभवयधाय ॥ परि० ॥ १ ॥
 कुगुनियुक्ता रे, कृमनिपरिप्लुता ।
 शिरपुरपथमपलाय ॥
 प्रपतन्तेऽमी रे, विषया कुप्टया ।
 प्रत्युत शिरविरहाय ॥ परि० ॥ २ ॥
 अविग्नचित्तारे, विषययज्ञीहृता । विपतन्ते यिनानि ॥
 इह पर्यगेके रे, कर्मविषाकृजान्य-
 विरलद्गु गजानानि ॥ परि० ॥ ३ ॥
 करिह्नपमधुषा रे, शत्रुममृगादयो । विषयविनोदरसेन ।
 हन्त लभन्ते रे, विरिगा येदना ।
 यत परिणतिविग्नेन ॥ परि० ॥ ४ ॥
 उदितरथाया रे, विषययज्ञीहृता । यानि महानरकेषु ॥
 परिहरन्ते रे, निग्नमनमज्जो ।

જન્મજરામરણેષુ ॥ પરિ० ॥ ૬ ॥

મનસા વાચા રે, વપુષા ચન્નલા । દુર્જયદુરિતમરેણ ॥
 ઉપલિપ્યન્તે રે, તત આશ્રવજયે ।

ચતતાં કૃતમપરેણ ॥ પરિ० ॥ ૬ ॥

શુદ્ધા યોગા રે, યદપિ ચતાત્મનાં । સ્રવન્તે શુભકર્માણિ ॥

કાશ્ચનનિગડાંસ્તાન્યપિ જાનીયાત્ ।

હતનિર્વૃત્તિશર્માણિ ॥ પરિ० ॥ ૭ ॥

મોદસ્વૈવં રે, સાશ્રવપાપ્મનાં । રોધે ધિયમાધાય ॥

શાન્તસુધારસપાનમનારતં ।

વિનય વિધાય વિધાય ॥ પરિ० ॥ ૮ ॥

इति श्रीशांतसुधारसगेयकाव्ये आश्रवभावनाविभावनो नाम
 सप्तमप्रकाशः

“ આતમી ભાવના અષ્ટકેનો અર્થ ”

૧ પુણ્યશાળી—પંડિત પુરૂષોત્તમે દુઃક્રયમાં સમતા ધારણ કરીને આશ્રવો પરિહરવા ભેદઅં કેમકે એ અત્યંત ઉચ્છૃંખલ આશ્રવો આત્માનો શુણલક્ષ્મીનો લોપ કરવા સમર્થ થાય છે.

૨, દુશુરૂથી ભેડાયેલા અને કુમતિથી પ્રેરાયેલા પ્રાણિઓ મોક્ષ માર્ગને તથા દુષ્ટ ક્રિયાવડે ઉલટા સંસાર-વૃદ્ધિને માટે-મોક્ષના વિયોગ માટે અધિક ચત્ન કરે છે.
 [આથી મિથ્યાત્વનુ સ્વરૂપ કહ્યું]

૩. વિષયને વશથયેલા વિરતિશૂન્ય જીવો આ

લોકમા તેમજ પરલોકમા કર્મવિપાકથી ઉત્પન્ન થયેલ
નિરતર વિસ્તાર પામેલા સેકડો દુ ખોને સદ્દા કરે છે

૪, હાથી, મગ, બ્રમ્હ પતંગ અને મૃગાદિક વિષય
વિનોદના રસવડે બાપડા પરિણામે વિરસ એવી વિવિધ વેદનાને
સહન કરે છે [જ્યારે બાપડા એક એક ઇન્દ્રિયના વિષયને
વશપડી 'વિહંગના પામે છે તો જે પાચે ઇન્દ્રિયોને આધીન
બની રહ્યા છે તેમના કેવા હાલ—હવાલ વચે ? એમ વિચારી
વિચક્ષણ લવણીરૂ જનોએ વિષય સુખમા આસક્ત થવું
ઘટતું નથી]

૫, વિષયને વશ થએલા પ્રાણીઓ ક્ષયાયથી વ્યાપ્ત
બની (મહાનરકાદિકમા) જાય છે અને નિશ્ચે અનતી વખત
જન્મ જરા ન્હાને મરણનો ઘટમાળામા લગ્યા કરે છે

૬, મન વચન અને કાયાવડે ચચળ થયેલા જીવો
આકરા પાપપ્રકથી ચોતરફ લેપાય છે માટે (ચતુર)
માણસે આશ્રવનો જય કરવા વત્ન કરવો ખીજ કાર્યથી સર્ચું

૭, જો કે મનમી જીવોના શુદ્ધ મન, વચન કાયાના
ચોગો (વ્યાપારો) શુભ કર્મ (પુણ્ય ક્ષણ) આપે છે તો
પણ તેમને મોક્ષસુખના પ્રતિબંધક નોનાની બેડી જેવા
જાણવા, [એટલે કે તેવા શુભકર્મમા પણ સુઝાવું નહિ,
સુમુખ જનોએ સમસ્ત કર્મની નિર્જરાઉપ કેવળ મોક્ષજ
શુદ્ધસાધ્ય રાખવું]

૮, એવીરીતે આશ્રવયુક્ત પાપનો નિરોધ કરવામા
બુદ્ધિને સ્થાપી ચાતસુધારમનું ચતત (અવિચિત્તપણે)
પાન કરી કરીને હે આત્મન! તું આનંદ પામ !

ઇતિ સમ્મમ ભાવનાર્થ સમાપ્ત

अथ अष्टमसंवरभावना.

[स्वागतावृत्तद्वयम्]

येन येन य इहाश्रवरोधः संभवेन्नियतमौपयिकेन ॥
 आद्रियस्व विनयोद्यतचेतास्तत्तदान्तरदृशा परिभाव्य ॥ १
 संयमेन विषयाचिरतत्वे दर्शनेन विनयाभिनिवेशम् ।
 ध्यानमार्तमथ रौद्रमजस्रं चेतसः स्थिरतया च
 निरुन्ध्याः ॥ २ ॥

[शालिनीवृत्तम्]

क्रोधं क्षान्त्या मार्दवेनाभिमानं ।
 हन्या मायामार्जवेनोज्ज्वलेन ॥
 लोभं वारां राशिरौद्रं निरुन्ध्याः ।
 सन्तोषेण प्रांशुना सेतुनेव ॥ ३ ॥

[स्वागतावृत्तम्]

गुप्तिभिस्तिसृभिरेवमजय्यान् ।
 त्रीन् विजित्य तरसाऽधमयोगान् ॥
 साधुसंवरपथे प्रयतेथा ।
 लप्स्यसे हितमनाहतमिद्धम् ॥ ४ ॥

[मन्दाक्रान्तावृत्तम्]

एवं रुद्धेष्वमलहृदयैराश्रवेष्वासवाक्य-
 श्रद्धाचञ्चत् सितपटपटुः सुप्रतिष्ठानशाली ॥

શુદ્ધયોગૈર્જવનપવનૈઃ પ્રેરિતો જીવપોતઃ ॥

સ્રોતસ્તીર્ત્વા ભવજલનિધેર્યાતિ નિર્વાણપુર્યામ્ ॥ ૫ ॥

“ આઠમી સવરભાવના ”

૧ આત્મન્ ! જે જે ઉપાયોવડે જરૂર આશ્રવોનો રોધ થાય તે તે ઉપાય અતરહાલે વડે વિચારો ઉદ્ભવિત ભાવથી તું આદર

૨, સયમવડે વિપય અને અવિરતિનો નિગ્રહ કર મમ્યકૃત્વવડે ખોટા હઠ કદાચહનો નિરોધ કર અને ચિત્તની સ્થિરતાવડે આર્ત્તધ્યાન તથા રૌદ્ર ધ્યાનનો તું નિગ્રહ કર

૩, ક્ષમાવડે ક્રોધને નમ્રતાવડે અભિમાનને, અને ઉત્ત્વળ આર્જવ (સરલતા) વડે માયાને હણી નાખ, તેમજ સમુદ્રજેવા દુસ્તર લોભને ઉચ્ચા સેતુ (પાળ) જેવા સતોપવડે રૂધી લે [મતલબ કે તે તે સદુપાયોવડે ક્રોધા દિક ચારે વિપમકષાયોનો તું વિનાશ કર]

૪, વગી ત્રણ શુભિઓવડે જ દુર્જય એવા અધમ ત્રણ યોગ (મન વચન કાયા) ને સત્વર (શિઘ્ર) છૂટી લઈને સાધુયોગ્ય સવરમાર્ગમા તું પ્રજળ પ્રયત્ન કર ' જેથી તું અખડ અને ઉચ્ચા પ્રકારનું હિત (મોક્ષ-મુખ) મેળવી શકીશ [એ વાત ચોક્કસ સમજ]

૫, આવી રીતે શુદ્ધદૃઢ્યવડે આશ્રવોનો રોધ કર્યો છતે આત્મ (સર્વજ્ઞ) વચનમા શ્રદ્ધારૂપ ગ્રોહતા શ્વેત વસ્ત્ર (સદ-વાવટા) વડે મુદ્ધ અને મજબૂત પ્રતિષ્ઠાન (ન્યહ)

વાળું છવરૂપ જહાજ શુદ્ધ યોગરૂપ ચંચળ પવનવહે પ્રે-
રાયેલું આ સસારસમુદ્રના પ્રવાહને તરી મોક્ષ પુરીમાં
જાય છે. [મતલબ કે શુદ્ધ હૃદયથી સમસ્ત આશ્રવને રૂંધી,
પવિત્ર જિનવચનમાં શ્રદ્ધાયુક્ત ખરો શ્વેતાંબર શુદ્ધ કર-
ણીથી ભવજળ તરીને મોક્ષપુરીમાં જાય છે.]

અષ્ટમભાવના. [ગેયાષ્ટકમ્]

[નટરાગેણ ગીયતે મહાવીર મેરો લાલન ષ દેશી.]

શ્રુણુ શિવસુખસાધનસદુપાયં સદુપાયંરે સદુપાયં
શ્રુણુ શિવસુખસાધનસદુપાયમ્ ॥

જ્ઞાનાદિકપાવનરત્નત્રય-

પરમારાધનમનપાયમ્ ॥ શ્રુ૦ ॥ ૧ ॥

વિષયવિકારમપાકુરુ દૂરં । ક્રોધં માનં સહમાયં ॥
લોભં રિપું ચ વિજિત્ય સહેલં ।

ભજ સંયમગુણમકપાયમ્ ॥ શ્રુ૦ ॥ ૨ ॥

ઉપશમરસમનુશીલય મનસા । રોષદહનજલદપ્રાયમ્ ॥
કલય વિરાગં ધૃતપરભાગં ।

હૃદિ વિતયં નાયં નાયમ્ ॥ શ્રુ૦ ॥ ૩ ॥

આર્તે રૌદ્રં ધ્યાનં માર્જય । દહ વિકલ્પરચના નાયમ્ ॥
યદિયમરુદ્ધા માનસવીથી ।

તત્ત્વવિદઃ પન્થા નાયમ્ ॥ શ્રુ૦ ॥ ૪ ॥

સયમયોગૈરવહિતમાનસ- શુદ્ધ્યાચરિતાર્થય કાયમ્ ॥

નાનામતઃચિગ્દને ભુવને ।

નિશ્ચિનુ શુદ્ધપથ નાયમ્ ॥ શ્રૃ૦ ॥ ૬ ॥

બ્રહ્મવતમદ્વીકુન્ધ ચિમલ । વિશ્રાણ ગુણસમવાયમ્ ॥

ઉદિત ગુરુવદનાદુપદેશ ।

સગૃહાણ શુચિમિવ રાયમ્ ॥ શ્રૃ૦ ॥ ૬ ॥

મયમવાદ્મયકુસુમરસૈરતિસુરભય નિજમધ્યવસાયમ્ ॥

ચેતનમુપલક્ષ્ય કૃતલક્ષણ-

જ્ઞાનચરણગુણપર્યાયમ્ ॥ શ્રૃ૦ ॥ ૭ ॥

વદનમલકુરુ પાવનરસન । નિજચરિત ગાય ગાયમ્ ॥

સવિનય શાતસુધારસમેન ।

ચિર નન્દ પાય પાયમ્ ॥ શ્રૃ૦ ॥ ૮ ॥

इति धीशतसुधारसगेयकाये सवर्भावनचिमावनो नाम

અપ્તમ પ્રકાશ

“અપ્તમ ભાવનાઅપ્તક્રમે! અર્થ”

૧, હે આત્મનુ! શિવમુખ મેળવી આપનાર સદ્ઉપાય તને હું જણાવુ છું તે તું સાલજ! સાલજ! તારે નિર્દોષ જ્ઞાનાદિક પવિત્ર રત્નપ્રયોગુ ઉદ્ધૃષ્ટ આરાધન વિધિરહિત કરવું (આ પ્રમાણે કાળજી રાખવી)

૨, હે ભગ્ય! તું વિષયવિકારને દૂર કર તેમજ માયાસહિત ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ રિપુને જલદી છુટી લઈ નિષ્ક્રિય થઈ સયમગુણનું સેવન કર!

૩, ક્રોધરૂપી અગ્નિને શમાવવા મેઘસમાન ઉપશમ-
-રસ (શાન્ત-સમતારસ) તું તું સદ્ભાવથી સેવન કર ! અને
હે ભવ્ય ! તારા હૃદયમાં તેં ધારી રાખેલા પર (પુદ્ગલાદિ)
સંગને ટાળી ટાળીને તું વૈરાગ્યને ધારણ કર ! [મતલબ કે
સમતાવડે ક્રોધાગ્નિને ઠાર અને જોટી મમતાને મુકી વૈરા-
ગ્યને આદર !]

૪, હે ભદ્ર ! આર્તધ્યાન અને રોદધ્યાનતું તું માર્ગન
કર, તેમજ સકલ્પ વિકલ્પોની જાળને તું જાણી નાંખ. કેમકે
મનને મોકળું મુકવું એ જ્ઞાનીનો માર્ગ નથી. [પરંતુ પ્રબળ
યોગ્યજાળથી મનનો રોધ કરી નિર્વિકલ્પ સુખસમાધિ પ્રાપ્ત
કરવી એજ હિતકર છે.]

૫, સયમયોગવડે પ્રાપ્ત થએલી મનશુદ્ધિથી કાયાને
તું કૃતાર્થ કર ! મતલબ કે શુદ્ધ મનથી તપ જપ વ્રત
નિયમોતું સેવન કરી સ્વદેહને સાર્થક કર, અને વિવિધ
મતની રૂચિથી વ્યાપ્ત આ જગતમાં પ્રમાણુ યુક્ત (શુદ્ધ
સનાતન) માર્ગનો તું નિશ્ચય કર !

૬, ગુણને ધારણ કરતું (મહાપુણ્યવાળું) નિર્મળ
બ્રહ્મવ્રત (બ્રહ્મચર્ય) ને તું અંગીકાર કર અને સદ્ગુરૂના
સુખથી નીકળેલા સદ્ગુરૂદેશને પવિત્ર નિધાનની જેમ સાચવી
-રાખ ! જેમ નિર્ધન પોતાને પ્રાપ્ત થતા નિધાનની ઉપેક્ષા ન
કરે તેમ સદ્ગુરૂના અપૂર્વ સદ્ગોષ્ઠની તું ઉપેક્ષા કરીશ નહીં.

૭, હે ભવ્યાત્મન ! સંયમને ગુપ્તિ આપનાર સર્વજ્ઞના
-વચનરૂપ પુષ્પના રસવડે તારા અધ્યવસાયને સુવાસિત કર !

અને જ્ઞાન ચરણ (ચારિત્ર) ગુણ, પર્યાય લક્ષણવાળા ચેતન !
(સ્વઆત્મા) ને તું સારી રીતે જાણખી લે !

૮, જિનેશ્વર પ્રભુના ગુણ ગાઈ ગાઈને પવિત્ર રસના
યુક્ત વદનને ॥ અલકૃત કર અને આ શાન્ત સુધારસનું
વિનયયુક્ત પાન કરી કરીને હે સંન્યાત્મનૃ ! તું ચિરકાળ
સુખી થા એટલે પરમાનંદમા નિમગ્ન થા ! ઇતિશમ્

ઈતિ અષ્ટમ ભાવનાર્થ

અથ નવમ નિર્જરા ભાવના

[રન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્]

યન્નિર્જરા ઢાદશઘા નિરુક્તા ।

તદ્ ઢાદશાના તપસા વિભેદાત્ ॥

હેતુપ્રભેદાદિહ કાર્યભેદ ।

સ્વાતન્ત્ર્યતસ્ત્વેકવિધૈવ સા સ્યાત ॥ ૧ ॥

[અનુષ્ટુપ્વૃત્તદ્વયમ્]

કાષ્ટોપલાદિરૂપાણા નિદાનાના વિભેદતઃ ॥

/વહિર્યથૈકરૂપોપિ પૃથગ્રૂપો વિવક્ષ્યતે ॥ ૨ ॥

નિર્જરાપિ ઢાદશઘા તપોભેદૈસ્તથોદિતા ॥

કર્મનિર્જરણાત્મા તુ સૈકરૂપૈવ ચસ્તુત ॥ ૩ ॥

[સપેન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્]

નિકાચિતાનામપિ કર્મણા ય-

દ્રરીયસા મૂઘરદુર્ધરાણામ્ ।

વિભેદને વજ્રમિવાતિનીત્રં
નમોસ્તુ તસ્મૈ તપસેઽદ્ભુતાય ॥ ૪ ॥

[ઉપજાતિવૃત્તમ્]

કિમુચ્યતે સત્તપસઃ પ્રભાવઃ
કઠોરકર્માર્જિતકિલ્વિપોઽપિ ।
દૃઢપ્રહારીવ નિહત્ય પાપં
યતોઽપવર્ગં લભતેઽચિરેણ ॥ ૫ ॥

યથા સવર્ણસ્ય શુચિસ્વરૂપં
દીપઃ કૃશાણુઃ પ્રકટીકરોતિ ।
તથાત્મનઃ કર્મરજો નિહત્ય
જ્યોતિસ્તપસ્તઙ્ગિશદીકરોતિ ॥ ૬ ॥

[સ્તબ્ધરાટ્ટમ્]

વાહ્યેનાભ્યન્તરેણ પ્રથિતવહુભિદા જીયતે ચેન શત્રુ—
શ્રેણીવાહ્યાન્તરઙ્ગા ભરનનૃપતિવદ્ભાવલઙ્ઘદ્રઢિમ્ના ।
યસ્માત્પ્રાદુર્ભવેયુઃ પ્રકટિતવિભવા લઙ્ઘયઃ સિદ્ધયશ્ચ
વન્દે સ્વર્ગાપવર્ગાર્પણપદુસતતં તત્તપો વિશ્વવન્ધ્યમ્ ॥૭॥

“ નવમી નિર્જરા ભાવનાનો અર્થ ”

૧, નિર્જરાના જે બાર પ્રકાર કહ્યા છે તે તપના ભેદથી સમજવા કેમકે સરળ ભેદથી કાર્ય ભેદ લેખાય છે, સ્વતંત્રપણે તેા નિર્જરા એકજ પ્રકારની છે.

૨-૩, કાષ્ટ અને પાપાણ્યાદિક ઠરણોના લેહોથી જેમ એક પ્રકારનો અગ્નિ પણ અનેક પ્રકારનો લેખાય છે, તેમ તપના ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારથી નિર્જરા પણ ખાર પ્રકારની કહી છે પણ વસ્તુતઃ કર્મનિર્જરાસ્વરૂપ તો એકજ પ્રકારે છે

૪, ભારે મોટા દુર્ધર પવતોને વિદારનાર વજની પેઠે નિકાશિત કર્મને પણ તોડવા જે અતિ તીક્ષ્ણ છે તે અતિ આકરા અદ્ભૂત તપને અમારો નમસ્કાર છે

૫, એ તપનો પ્રભાવ કેટલો કહીએ ? જેમકે કઠોર કર્મવડે નિખિડ પાપવાળા એવા દહપ્રહારી જેવા પણ પાપનો હાય કરીને શિશુ શિવપદને પામે છે તે આ તપનો પ્રભાવ છે

૬, જેમ પ્રજ્વલિત કરેલો અગ્નિ સુવર્ણના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રકટાવે છે, તેમ આત્માની સાથે લાગેલી કર્મરજ સર્વથા હાયકરી (તીવ્ર) તપ આત્મલયોતિને પ્રગટાવે છે- આત્માને નિર્મળ કરે છે

૭, પ્રસિદ્ધ એવા બહુ પ્રકારના બાહ્ય અને અભ્યંતર તપ વડે ખરી દહતાથી ભરત મહારાજની પેરે બાહ્ય તથા અંતરંગ શત્રુવર્ગ છૂટી શકાય છે તથા જેનાથી પ્રગટ પ્રભાવવાળી અનેક લબ્ધિઓ અને સિદ્ધિઓ પ્રગટે છે તે સ્વર્ગ અને મોક્ષ મુખ આપવાને પ્રવીણ જગત વધ તપને સદા હું વદુ છું

અથ નવમભાવના [ગેયપદ્યાષ્ટકમ્]

[સારંગરાગેણ ગીયતે-જિજ્ઞાસાય સરણ તિદારે આયો પ દેશી]

વિભાવય વિનય તપોમહિમાન, ધ્રુવપદ,

बहुभवसञ्चितदुष्कृतममुना लभते

लघु लधिमानम् ॥ वि० १ ॥

याति घनापि घनायनपटली खरपवनेन विरामम्

भजति तथा तपसा दुरिनाली

क्षणभंगुरपरिणामम् ॥ वि० २ ॥

वाञ्छितमाकर्षति दूरादपि रिपुमपि व्रजति वयस्यम्

तप इदमाश्रय निर्मलभावादागमपरमरहस्यम् ॥ वि० ३ ॥

अनशनमूलोदरतां वृत्तिह्यासं रसपरिहारम् ॥

भज सालीन्यं कायक्लेशं तप इति

वाक्यमुदारम् ॥ वि० ॥ ४ ॥

प्रायश्चित्तं वैयावृत्यं स्वाध्यायं विनयं च ।

कायोत्सर्ग शुभध्यानं आभ्यन्तरमिदमं च ॥ वि० ॥ ५ ॥

शमयति तापं गमयति पापं रमयति मानसहंसम् ।

हरति विमोहं दूरारोहं तप इति विगताशंसम् ॥ वि० ६ ॥

संयमकमलाकार्मणमुज्ज्वलशिवसुखसत्यंकारम् ।

चिन्तितचिन्तामणिमाराधय तप इह चारंवारम् ॥ वि० ७ ॥

कर्मगदौषधमिदमिदमस्य च जिनपतिमतमनुपानं

विनय समाचार सौख्यनिधानं शांतसु-

धारसपानम् ॥ वि० ॥ ८ ॥

इति श्रीशांतसुधारसगेयकाव्ये निर्जराभावनाविभावनो नाम

नवमः प्रकाशः

“નવમ નિર્જર ભાવના આપકે”

૧, ૨, હે આત્મનૃ! તુ તપના મહિમાનો વિચાર કર એથી ઘણા ભવના એકઠા કરેલા પાપ જલદી હલકા પડી જાય છે જેમ પ્રખર પવનવડે ગાઢ પશુ મેઘઘટા વિખરાઈ જાય છે તેમ તપ વડે (ગમે તેવી ઘાટી) પાપ પકિત પણ ક્ષણવારમા વિસરાળ થઈ જાય છે

૩, જે તપ દૂર રહેલ પણ વાહિત અર્થને ખેંચી લાવે છે, અને તે તપથી શત્રુ પણ મિત્ર થઈ જાય છે, તેથી આગમના પરમ રહસ્યરૂપ તપને નિર્મળ ભાવથી જ ભજ !

૪, અણુશણુ, ઊણોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, (નિયમિત ખાન પાનાદિક) રસત્યાગ સલીનતા (કુર્મ-કાચળની જેમ અંગો પાગને સંકેતી રાખવા તે), અને કાયકલેશ, (જાણીને ઈને દેહદમન કરવું તે), એવીરીતે છ પ્રકારનું ઉદાર બાહ્ય તપ કહેલ છે તેનું તુ સેવન કર

૫, પ્રાયશ્ચિત્ (દોષની શુદ્ધિ કરવી તે), વૈયાવૃત્ય (સત સુસાધુ પ્રમુખની નેવા ચાકરી) આધ્યાય (ગાત્ર પઠનાદિક), વિનય (મદ્ગુણી પ્રત્યે બહુમાનાદિક), કાર્યોત્સર્ગ (શરીરાદિક ઉપગ્રની મૂર્ખાનો ત્યાગ), અને શુદ્ધ ધ્યાન એ છ પ્રકારના અભ્યંતર તપની હે આત્મનૃ! તુ સેવા કર !

૬, કાંઈપણ પ્રકારની ઈચ્છા (મૃદ્ધા) રહિત કરેલો તપ (વિવિધ) તપને ગમાવે ને, પાપનો લય કરે છે, મન રૂપ હસને આનંદ આપે છે, અને દુર્લભ્ય મોહને દૂર કરે છે

૭ જે તપ મયમ લક્ષ્મીને વશ કરવામા કામણરૂપ છે અને તે તપ નિર્મળ શિવ સુખના જ્ઞાનાન્વરૂપ છે તેવા

ધનિષ્ઠ ત વસ્તુ આપનાર ચિંતામણિરત્ન સદૃશ તપની
વારંવાર હે ભદ્ર તું આરાધના કર !

૮, હે આત્મન ! કર્મ રોગને હઠવા એ તપ ઔષધ
સમાન છે, તો તે તપનું અને શ્રી જિનેશ્વર દેવે માન્ય કરેલ
મુખનિધાન એવા શાન્તમુદારમપાનરૂપ અનુપાનનું તું સેવન
કર ! મતલબ કે જો તું કર્મરોગ ટાળવા ઇચ્છે છે તો
વિશુદ્ધ તપ અને શાન્તમુદારસલાવનાનું સેવન કર !

‘ ઇતિ નવમીનિર્જરા ભાવનાર્થ ’

અથ દશમી ધર્મભાવના.

[ઉપજાતિવૃત્તમ્]

દાનં ચ શીલં ચ તપશ્ચ ભાવો,
ધર્મશ્ચતુર્ધા જિનવાન્ધવેન ॥
નિરૂપિતો યો જગતાં હિતાય,
સ માનસે મે રમતામજસ્રમ્ ॥ ૧ ॥

[ઇન્દ્રવજ્રાત્રયમ્]

સત્ય-ક્ષમા-માર્દવ-શૌચ-સંગ-
ત્યાગાર્જવ-બ્રહ્મ-વિમુક્તિયુક્તઃ ॥
યઃ સંયમઃ કિં ચ તપોઽવગૃહ-
શ્ચારિત્રધર્મો દશધાઽયમુક્તઃ ॥ ૨ ॥
યસ્ય પ્રભાવાદિહ પુષ્પદન્તૌ ।
વિશ્વોપકારાય સદોદયેતે ॥
ગ્રીષ્મોષ્મભીષ્મામુદિતસ્તડિત્વાન્ ।
કાલે સમાશ્વાસયતિ ક્ષિતિં ચ ॥ ૩ ॥

હલ્લોલકલ્લોલકલાવિલાસૈ-।

નાપ્લાવયત્યવુનિધિઃ ક્ષિતિં યત્ ॥

ન ઘનન્તિ યત્ વ્યાઘ્રમરુદ્ધવાદ્યા ।

ધર્મસ્ય સર્વોઽપ્યનુભાવ ણ્ય ॥ ૪ ॥

[શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્તમ્]

યસ્મિન્નેય પિતા હિતાય યતતે ભ્રાતા ચ માતા સુત. ।

સૈન્ય દૈન્યમુપૈતિ ચાપચપલ યત્રાઽફલ દોર્નલ ॥

તસ્મિન્ કષ્ટદશાવિપાકસમયે ધર્મસ્તુ સર્વમિતઃ ।

સજ્જ' સજ્જન ણ્ય સર્વજગતસ્ત્રાણાય ચદ્વોદ્યમઃ ॥ ૫ ॥

ઐલોમ્ય સચરાચર વિજયતે યસ્ય પ્રસાદાદિદ ।

યોઽત્રાઽમુઘ્ર હિતાવહસ્તનુભૃતાં સર્વાર્થસિદ્ધિપ્રદ' ॥

યેનાઽનર્થરુદર્થના નિજમહસ્સામર્થ્યતો વ્યર્થિતા ।

તસ્મૈ કારુણિકાય ધર્મવિભવે ભક્તિપ્રણામોઽસ્તુ મે ॥ ૬ ॥

[મન્દાક્રાન્તા વૃત્તમ્]

પ્રાજ્ય રાજ્ય સુભગદયિતા નન્દના નન્દનાના ।

રમ્ય રૂપ સરસકવિતાચાતુરી સુસ્વરત્વ ॥

નીરોગત્વ ગુણપરિચય' સજ્જનત્વ સુકુર્દિ ।

કિં નુ દુમઃ ફલપરિણતિ ધર્મકલ્પદ્રુમસ્ય ॥ ૭ ॥

દશમી ધમ ભાવના

૧, દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારના
ધર્મ જગતના હિતના માટે જગત બધું જિનેશ્વર
પ્રભુએ ઉપદિશ્યો છે, તે મારા મનમાં હમેશા વસી રહે !

૨, સત્ય, ક્ષમા, માર્દવ (નમ્રતા) શૌચ (મનઃશુદ્ધિ પ્રમુખ), સંગત્યાગ (ઈચ્છા નિરોધ તપ), આર્જવ (સરલતા), ખ્રદ્યચર્ય, નિર્લોભતા, સંયમ અને અક્રિયનતા એ તપ સહિત ચારિત્ર ધર્મ દશ પ્રકારનો કહ્યો છે.

૩-૪, જે ધર્મના પ્રભાવથી જગતમાં વિશ્વોપકારને માટે સૂર્ય અને ચંદ્રમા સદા ઉદય પામે છે, તેમજ ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપથી અતિતપ્ત થયેલી પૃથ્વીને (વર્ષા) કાળે ઉદય પામેલો મેઘ શાન્ત કરે છે; વળી ઉચ્ચ ચઢતા કલ્લોલની કીડાવડે સમુદ્ર પણ જે પૃથ્વીને ડુળાડી દેતો નથી, અને વાઘ, વાયુ અને અગ્નિઆદિક આકરા ઉપદ્રવ કરતા નથી તે સર્વ આ ધર્મનોજ મહિમા સમજવો.

૫, જ્યારે માણસ કષ્ટકારી દશાનો વિપાક ભોગવે છે ત્યારે પિતા, ભ્રાતા, માતા અને પુત્ર પણ અહિતને માટે ઉદમ કરે છે. સૈન્યપણુ દીન થઈ જાય છે. તેમજ ધનુષની જેલું ચપળ ભૂજબળ નિષ્ક્રુણ થાય છે. ત્યારે આ ધર્મરૂપ સજ્જન સન્નદ્ધ બની સર્વ જગતના રક્ષણને માટે પુરૂષાર્થવંત બની સજ્જ હોય છે.

૬, જે ધર્મના પસાયથી આ ચરાચર પદાર્થો સહિત સમસ્ત ત્રણે લોક વિજય પામે છે, જે ધર્મ આ લોક તેમજ પરલોકમાં હિતકારી છતો પ્રાણીઓને સર્વાર્થ સિદ્ધિને આપે છે, અને જેણે પોતાના પરાક્રમના સામર્થ્યથી (પ્રાણીઓની) અનર્થ કલ્પના દૂર કરી છે તે કરૂણાવંત ધર્મ મહારાજને સદ્ગતિપૂર્વક મારો પ્રણામ હો!

૭, વિશાળ રાજ્ય, પ્રિયવદ્ધલા, આનંદકારી પુત્રના
પણ પુત્ર, સુદર રૂપ, સરસ કવિતા કરવાની ચતુરાઇ, મધુર
સ્વર, નીરોગીપણું, ગુણનો અભ્યાસ, સજ્જનતા અને સુખુદ્ધિ
એ બધેા ધમરૂપ ઠ પવૃક્ષનાજ કુળનો પરિપાક છે

અથ દશમભાવના [ગેયાષ્ટકમ્]

[વસત રાગેણ ગીયતે]

[મયિ તુમે વદોરે હોરવિનય સુરિ રાયો ૫ દેશે]

પાલય પાલય રે પાલય મા જિનધર્મ ।
મગલકમલાકેલિનિકેતન કમ્પાકેતન ધીર
શિવસુરસાધન ભવભયનાથન

જગદાધારગમ્भीર ॥ પા૦ ૧ ॥

સિશ્વતિ પયસા જલધરપટલી ભૂતલમમૃતમયેન ।
સૂર્યાચન્દ્રમસાવુદયેતે તવ મહિમાઽતિજયેન ॥ પા૦ ૨ ॥
નિરાલમ્બમિયમસદાધારા તિષ્ઠતિ વસુધા યેન ।
ત વિશ્વસ્થિતિમૃલસ્તમ્ભ ત સેવે વિનયેન ॥ પા૦ ૩ ॥
દાનઝીલશુભભાવનપોમુસચરિતાર્થીકૃતલોક ।
શરણસ્મરણકૃતામિહ ભવિના દૂરીકૃતભયશોક ॥ પા૦ ૪ ॥
ક્ષમાસલ્યસન્તોષદયાદિકમુભગસકલપરિચાર ।
દેવાસુરનરપૃજિનગામનકૃતગ્રહુભવપરિહાર ॥ પા૦ ૫ ॥
ચન્ધુરચન્ધુજનસ્ય દિવાનિશમસહાયસ્ય સહાય ।
આમ્યતિ ભીમે ભવગહનેઽગ્નીત્વા ગાન્ધવમપહાય ॥ પા૦ ૬ ॥

દ્રંગતિ ગહનં જલતિ કૃશાનુઃ સ્થલતિ જલધિરચિરેણ ।
 તવ કૃપયાઽઽખિલકામિતસિદ્ધિર્વહુના કિંનુ પરેણ ॥પા૦૭॥
 હ્રદયચ્છસિ સુખસુદિતદશાઙ્ગં પ્રેત્યેન્દ્રાદિપદાનિ ।
 ક્રમતઃ જ્ઞાનાદીનિ ચ વિનયસિ નિઃશ્રેયસસુખદાનિ ॥
 સર્વતન્ત્રનવનીત સનાતન સિદ્ધિસદનસોપાન ।
 જય જય વિનયવતાં પ્રતિલભિતશાન્તસુધારસપાન ॥પા૦૮॥

इति श्रीशांतसुधारसर्गेयकाव्ये धर्मभावनाविभावनो नाम

दशमः प्रकाशः

દશમ ધર્મ ભાવના અષ્ટક અર્થ.

૧, હે જૈન ધર્મ ! માડું પાલન કર ! પાલન કર ! પાલન કર ! મંગળ કમળા (લક્ષ્મી)ને કીડા કરવાના સ્થાન ! કંઈછાનાનિષેધન ! (સ્થાન) ધીર ! શિવસુખને આપવામા કારણ સ્વરૂપ ! ભવ ભયને દૂર કરનાર ! જગતના આધાર અને ગંભીર એવા હે જિનધર્મ માડું પાલન કર ! ! !

૨, વાદળાનો સમુદાય અમૃત મય જળથી ભૂમિ તળને સિંચે છે, અને સૂર્ય ચંદ્રમા ઉદયને પામે છે તે હે ધર્મ ! તારા મહિમાના અતિશય વડે છે એમ હું માનું છું.

૩, જેના વડે આ આધાર વિનાની પૃથ્વી નિરાલંગ-પણે-અધર ટકી રહી છે તે જગત મર્યાદાના મૂળ સ્થંભ રૂપ ધર્મને હું વિનય-બહુમાનથી સેવું છું.

૪, દાન, શીલ, શુભલાવ અને તપ પ્રમુખથી જેણે લેાકને દૃતાર્થ કરેલ છે તથા પોતાનું શરણ અને સ્મરણ

કરનાર ભવ્ય જીવોના ભય અને શોકને જોણે દૂર કરેલા છે તે ધર્મજ છે

૫, ક્ષમા, સત્ય, મતોષ અને દયાદિક જેનો મકળ સુદર પરિવાર છે, સુર અસુર અને મનુષ્યો જેતુ શાસન માન્ય કહે છે તેમજ જોણે ગહુ પ્રકારનુ ભવ ભ્રમણ નિવાડેલું છે, અર્થાત જે ભવપ્રાન્તિને ટાળવા સમર્થ છે તે ધર્મ છે

૬, હે ધર્મ ! સદાય ગધુ રહિતનાનો તુ બધુ છે, અને સદાય વિનાનાનો તુ સદાયભૂત છે (નિર્ગરણ) તારા સરખા બાધવનો સગ તણને જીન ભયકર ભવાટવીમા (ભૂલો) ભમે છે મતલબ કે તારાવડે જ જ્યાં ત્યાં જેવા તેવા પણ ભવ્ય જનોનો ઉદ્ધાર થાય છે

૭, તારી દૃપાથી અટવી નગર સમાન થઈ જાય છે અગ્નિ જળરૂપ થઈ જાય છે અને મમુદ્રસ્થળ અજળરૂપ થઈ જાય છે, બીજી વધારે કહેવાથી શું ? પણ તારી દૃપાથી સમસ્ત વાંછિત અર્થની મિલિ થઈ શકે છે [માટે ધર્મનુ સેવન કર]

૮, હે ધર્મ ! આ લોકમા ઉત્તરોત્તર અધિક દશ પ્રકારના મુખને તુજ આપે છે અને પરલોકમા ઇન્દ્રાદિક ઉત્તમ પદીઓ પણ તું સમર્પે છે, તેમજ અનુક્રમે શિવમુખ હાયક સમ્યગ્જ્ઞાન અને દર્શન તેમજ ચારિત્ર પ્રમુખ શુભો પણ તુજ બમે છે,

૯ સર્વશાસના સારસમાન ! શાશ્વત ! મોક્ષ મહેલના સોપાન (મીઠી) સમાન ! અને વિનીત (વિનયી) જનોને શાન્ત સુધારસનુ પાન કરાવવામા પ્રવીણ ! એવા હે ધર્મ તુ સદા જયવતો વર્ત ! જયવતો વર્ત ! !

ઈતિ દશમ ધર્મભાવનાર્થ

अथ लोकस्वरूप-एकादशमी भावना.

[शालिनी वृत्तम्.]

सप्ताऽधोऽधो विस्तृता याः पृथिव्य-

इन्द्राकाराः सन्ति रत्नप्रभावाः ।

ताभिः पूर्णो योऽस्त्यधोलोक एतौ

पादौ यस्य व्यायतौ सप्तरज्जुः ॥ १ ॥

तिर्यग्लोको विस्तृतो रज्जुमेकां

पूर्णो द्विपैरण्वान्तरसंख्यैः ।

यस्य ज्योतिश्चक्रकाञ्चीकलापं

मध्ये काश्यं श्रीविचित्रं कटिचक्रम् ॥ २ ॥

लोकोऽधोर्ध्वं ब्रह्मलोके बुलोके

यस्य व्याप्तौ कूर्परौ पञ्चरज्जुः ।

लोकस्याऽन्तो विस्तृतो रज्जुमेकां

सिद्धज्योतिश्चित्रको यस्य मौलिः ॥ ३ ॥

यो वैशाखस्थानकस्थायिपादः

श्रोणिदेशे न्यस्तहस्तद्वयश्च ।

कालेऽनादौ शश्वदूर्ध्वदमत्वाद्-

विभ्राणोऽपि आन्तमुद्रामखिन्नः ॥ ४ ॥

सोऽयं ज्ञेयः पुरुषो लोकनामा

षड्द्रव्यात्माऽकृत्रिमोऽनाद्यनन्तः ।

धर्माधर्माकाशकालात्मसंज्ञै-

र्द्रव्यैः पूर्णः सर्वतः पुद्गलैश्च ॥ ५ ॥

રક્તસ્થાન પુદ્ગલાના નટાના
 નાનારૂપૈર્નૃત્યતામાત્મના ચ ।
 કાલોદયોગસ્સ્વભાવાદિભાવૈ
 કર્માતોદ્યૈર્નતિતાના નિયત્યા ॥ ૬ ॥
 एव लोको भाव्यमानो विविक्त्या
 विज्ञाना स्यान्मानसस्थैर्यहेतु ।
 स्थैर्यं प्राप्ते मानसे चात्मनीनां
 सुप्राप्यैवाऽऽध्यात्मसौख्यप्रसूतिः ॥ ७ ॥

અગ્યારમી લોકસ્વરૂપ ભાવના

૧ નીચે નીચે વિસ્તાર પામેલી છત્રાકારે જ્વલપ્રભાદિત જે સાત પૃથ્વીઓ છે અને તેનાથીજ પરિપૂર્ણ મહારજ્જી પ્રમાણુ જે અધોલોક છે તે રૂપી લોક પુરૂષના જે પહોળા પગ છે [અસખ્યાત જોજન પ્રમાણુ એક રજ્જી સમજવું અને સાત નાગ્કી તે લોકપુરૂષના પગ સમાન છે]

૨, જે લોકના મધ્યમા અસખ્યદ્વીપ સમુદ્રવડે વ્યાપ્ત એક રજ્જી પ્રમાણુ વિસ્તારવાળો વીરછો લોક છે જે લોક પુરૂષનો જ્યોતિષચક્રરૂપ કાચીકલાપે યુક્ત-કૃશતાવી શોભિત કદારો છે

૩ અને ઉર્ધ્વલોકમા પ્રહરદેન પર્યંતે પાચ રજ્જી પ્રમાણુ છે જે લોક પુરૂષના જે હાથની વિસ્તારેલી ટોણીયો સમાન છે તથા એક રજ્જી પ્રમાણુ વિસ્તાર પામેલ લોકના અતરૂપ સિદ્ધિજ્યોતિથી શોભિત જેનો યુકુટ છે

૪ વૈશાખ સ્થાનક-સરળી રીને પહોળા કરેલા પગ વાળો, ખન્ને હાથ જેણે ઠેડ ઉપર રાખેલ છે તેવો અને અનાદિકાલ ધયા જે સદાય ઉચો દમ રાખીને ઉભેલો

થાક પામેલા માણસના આકારને ધારણ કરતો છતાં ખેદ રહિત શાન્ત મુદ્રાને ધારણ કરી રહેલો છે.

૫. તે આ લોક નામનો પુરુષ જે ૫૪ દ્રવ્યાત્મક, અનાદિ અનંત સ્થિતિવાળો અને અકૃત્રિમ છે તેમજ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, કાળ, જીવ અને પુદ્ગલોવડે સર્વસ્થળે પરિપૂર્ણ વ્યાપ્ત છે.

૬. નિયતિ (અનાદિ લવિતવ્યતા) વડે કાળ, ઉદ્યમ અને સ્વભાવાદિક લાવ યોગેકરી કર્મરૂપી વાન્નિત્રની સહાયથી અનેકરૂપે કરી નટની પેઠે નાચતા જીવોની અને પુદ્ગલોની આ (સંપૂર્ણ લોક પુરૂષ) રંગભૂમિ છે. [અર્થાત્ આ લોકમાં જીવાદિક લવમાં રખડવાવડે અનેક પરાવર્તન પામી નટ પેઠે નાચે છે.]

૭. એ પ્રમાણે વિવેકથી લોકનું સ્વરૂપ વિચારે છતે વિજ્ઞાનવંતને તે ચિત્તની સ્થિરતાને માટે થાય છે અને ચિત્ત સ્થિર થયે છતે આત્મહિત કરી અધ્યાત્મસુખની પ્રાપ્તિ સુખે (સુલભ) થાય છે.

અથ એકાદશમી ભાવના[ગેયાષ્ટકમ્.]

[કાફી રાગેણ ગીયતે] [આજ સખી મનમોહનો ષ દેશી]

વિનય વિભાવય શાશ્વતં હૃદિ લોકાકાશમ્ ।

સકલચરાચરધારણે પરિણમદ્વકાશમ્ ॥ વિ૦ ॥ ૧ ॥

લસદ્લોકપરિવેષ્ટિતં ગણનાતિગમાનમ્ ।

પન્ચભિરપિ ધર્માદિભિઃ સુઘટિતસીમાનમ્ ॥ વિ૦ ॥ ૨ ॥

સમવઘાતસમઘે જિનૈ. પરિપૂરિતદેહમ્ ।

અસુમદણુકવિવિધક્રિયાગુણગૌરવગેહમ્ ॥ વિ૦ ॥ ૩ ॥

ઐકરૂપમપિ પુદ્ગલૈ. કૃતવિવિધવિવર્ત્તમ્ ।

કાઞ્ચનશૈલશિખરોન્નત ક્વચિદવનતગર્ત્તમ્ ॥ વિ૦ ॥ ૪ ॥

ક્વચન તવિપમણિમન્દિરૈરુદિતોદિતરૂપમ્ ।

ધોરતિમિરનરકાદિભિઃ ક્વચનાઽતિવિરૂપમ્ ॥ વિ૦ ॥ ૫ ॥

ક્વચિદુત્સવમયમુજ્જ્વલ જયમગલનાદમ્ ।

ક્વચિદમન્દહાહારચ પૃથુશોકવિપાદમ્ ॥ વિ૦ ॥ ૬ ॥

યદુપરિચિતમનન્તશો નિખિલૈરપિ સત્ત્વૈ ।

જન્મમરણપરિવર્ત્તિભિઃ કૃતમુક્તમમત્ત્વૈ ॥ વિ૦ ॥ ૭ ॥

ઙ્ક્રૂહ પર્યટનપરાટ્મુગ્વા પ્રણમત ભગવન્તમ્ ।

શાન્નસુધારસપાન્તો ઘૃતવિનયમવન્તમ્ ॥ વિ૦ ॥ ૮ ॥

इति श्रीशतसुधारसगेयफाये लोकस्वरूपभायनाविभायनो नाम

एकादश प्रकाशः

એકાદશમી લોકસ્વરૂપભાવના અષ્ટક

૧ હે આત્મન ! તું તારા હૃદયમા શાશ્વત્ લોકા
કાશનેા વિચાર કર ! જેમા સકળ ચરાચર પદાર્થોને ધાગણ
કરવાનું સામર્થ્ય રહેલું છે

૨ જે લોકાકાશ અસંખ્ય ચોજન પ્રમાણવાળું અને
અલોકથી પરિવેષિત થઈ ચોલી રહ્યું છે તેમજ ધર્માદિક
પર્યાસ્તિકાયવડે જેની મર્યાદા સારી રીતે નિયત થયેલી છે

૩ ઠેવળી સમુદ્ધાત વખતે ઠેવળી લગવાન પોતાના
સમસ્ત પ્રદેશથી જે લોકાકાશને પૂર્ણ ભરી દે છે અને જે

જીવ અને પુદ્ગલ સંબંધી વિવિધ ક્રિયાના શુભગુણોરવનું સ્થાન છે. [મતલબ કે જેમાં જીવ અને પુદ્ગલોની ક્રિયા બની રહી છે તે આ લોકાકાશ છે.]

૪. તે લોકાકાશ એકરૂપ છતાં પુદ્ગલોવડે જેમાં વિવિધ ફેરફાર કરાએલા છે, કોઈક સ્થળે તે મેરુ ગિરિના શિખરવાળું ઉત્તર છે અને કવચિત્ વળી નીચી પડેલી ગર્તા (ખાડ) વાળું (નીચું) છે.

૫. કોઈક સ્થળે દેવતાઓનાં મણિમય મંદિરો વડે અધિકાધિકે શોભાવાળું છે, અને કવચિત્ મહાઅધકારમય નરકાદિકવડે અતિભયંકર તે લોકાકાશ છે.

૬. કવચિત્ જય મંગલના નાદથી વ્યાપ્ત ઉત્સવમય ઉજવળ જણાય છે, અને કવચિત્ ગહુ મોટા શોક અને વિષાદ યુક્ત હોવાથી ભારે હાહાકારવાળું જણાય છે.

૭. અનતીવાર જન્મ મરણમાં ફરનારા સમસ્ત જીવોવડે મમતાથી ભરડોળ કરવાથી તે ગહુ પરિચિત છે.

૮. આ લોકાકાશ (સંસાર) માં પર્યાટન કરવાથી કંટાળેલા હે ભવ્યજનો ! તમે વિનયપૂર્વક શાન્તસુધારસનું પાન કરી ત્રાણ-શરણદાયક ભગવંતને પ્રણામ કરો !

ધૃતિ એકાદશમી લોકસ્વરૂપ ભાવનાર્થ.

અથ દ્વાદશમી વૌધિદુર્લભભાવના.

[મદાક્રાન્તાવૃત્તમ્]

યસ્માદ્દિસ્માપયિતસુમનઃ સ્વર્ગસંપદ્ધિલાસ-
પ્રાપ્તોહ્યાસાઃ પુનરપિ જનિઃ સત્કુલે ભૂરિભોગે ॥

ब्रह्माद्वैतप्रगुणपदवीप्रापक निःसपत्न ।

तदुप्राप भृशामुरुधियः सेव्यता बोधिरत्नम् ॥ १ ॥

[भुजङ्गप्रयात वृत्तम्]

अनादौ निगोदान्धकूपे स्थिताना-

मजस्र जनुर्मृत्युदुःखार्दितानाम् ।

परीणामशुद्धिं कुतस्तादृशीस्या-

द्यया हन्त तस्माद्विनिर्यान्ति जीवा ॥ २ ॥

ततो निर्गतानामपि स्थावरत्व ।

असत्त्वं पुनर्दुर्लभं देहभाजाम् ॥

असत्त्वेऽपि पञ्चाक्षर्याससञ्ज्ञि-

स्थिरायुष्यवद् दुर्लभं मानुषत्वम् ॥ ३ ॥

तदेतन्मनुष्यत्वमाप्याऽपि मूढो ।

महामोहमिथ्यात्वमायोपगूढ ॥

भ्रमन्दूरमग्नौ भवागाधगर्त्तम् ।

पुनः कः प्रपद्येत तद्बोधिरत्नम् ॥ ४ ॥

[शीखरिणीवृत्तम्]

विभिन्ना पन्थान प्रतिपदमनत्पाश्च मतिन ।

कुयुक्तिव्यासगैर्निजनिजमतोह्यसरसिका ॥

न देवा सान्निध्यं विदधति न वा कोप्यतिशय-

स्तदेव कालेऽस्मिन् य इह हृदयमां स स्रुती ॥ ५ ॥

[શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્]

યાવદ્દેહમિદં ગદૈર્ન સ્તુદિતં નો વા જરાજર્જરં ।

યાવત્ત્વક્ષકદમ્બકં સ્વવિષયજ્ઞાનાવગાહક્ષમમ્ ॥

યાવચ્ચાયુરભઙ્ગુરં નિજહિતે તાવદ્વુધૈર્યત્યતાં

કાસારે સ્ફુટિતે જલે પ્રચલિતે પાલિઃ કથં વધ્યતે ॥૬॥

[અનુપ્લુવ્વૃતમ્]

વિવિધોપદ્રવં દેહ-માયુશ્ચ ક્ષણભઙ્ગુરં ।

કામાલમ્બ્ય ધૃતિં સૂઢૈઃ, સ્વશ્રેયસિ વિલમ્બ્યતે ॥ ૭ ॥

બારમી બોધિહુર્લભ ભાવના.

૧, હે વિશાળ બુદ્ધિવંત માણસો ! જે સમ્યક્ત્વના પ્રભા-
વથી દેવતાઓ પણ વિસ્મય પામે એવા સ્વર્ગસંપદાનો વિલાસ
પ્રાપ્ત થવાથી ઉદ્વિસિત થયેલા પ્રાણીઓને ફરી પણ વિશાલ
લોગવાળા કુળમાં જન્મ મળે છે એવું અસાધારણ (અનુપમ)
અને પરમાત્મસંગંધી પરમપદવી પ્રાપ્ત કરી આપનાર
બોધિરત્નને સેવો !

૨, અનાદિ નિગોદરૂપ અંધકૂપમાં રહેનારા અને જન્મ
મરણના દુઃખથી સદાય પીડિત થયેલા જીવોને તેવી પરિ-
ણામની શુદ્ધિ ક્યાંથી થાય ? કે જેવડે તે નિગોદરૂપ
અંધકૂપમાંથી જીવો નીકળવા પામે !

૩, (ભાગ્યયોગે) તેમાંથી નીકળેલા જીવોને પણ
સ્થાવરપણું પ્રાપ્ત થાય છે, કેમકે પ્રાણીઓને ત્રસપણું પામવું
તો દોહિલું છે; તેમજ તે ત્રસપણું થયા છતાં પણ પચેદ્રિય-
પણું, સંજીવણું, સ્થિર (દીર્ઘ) આયુષ્ય અને મનુષ્યપણું
પ્રાપ્તથવું ઘણુંજ હુર્લભ છે.

૪, તેણે મનુષ્યપણું પામીને પણ મહામોહ મિથ્યા-
ત્વ અને માયાથી વ્યાપ્ત થયેલો મૂઢ પ્રાણી ભૂલો ભમતો
સંસારરૂપ અગાધનાડામાં એવો તો પડી નિમગ્ન થઈ
ભય છે કે તે બોધિરત્નને શી રીતે મેળવી શકે ?

૫, આ દુષ્કર્મકાળમાં જ્યારે અનેક જૂદા જૂદા
પથ વર્તે છે, પગલે પગલે કુચુક્તિના અવ્યાસથી નિજ
નિજમત વધારવા રસિક એવા અનેક મતવાદીઓ છે, દેવ
તાઓ (તથા પ્રકારની યોગ્યતા વિના) સહાય કરતા નથી,
તેમજ કોઈ પ્રબળ (લઘ્વિસિદ્ધિપ્રમુખ) અતિશય નજરે
પડતો નથી ત્યારે જે તત્ત્વધર્મમાં અતિ દૃઢ છે તેજ
ખરો પુણ્યાત્મા છે

૬, જ્યાં સુધી આ દેહ રોગ ગ્રસ્ત થયો નથી તેમજ
જરા અવરથાથી જર્જરિત થયો નથી, જ્યાં સુધી બધી
ઈદ્રિયો સ્વ સ્વ વિષય સંબંધી જ્ઞાનને ગ્રહણ કરવામાં સમર્થ
છે, અને જ્યાં સુધી આયુષ્યઅખંડ છે (તૂટ્યું નથી) ત્યાં
સુધી મુરજનનોએ આત્મહિત કરવા ઉદ્યમ કરવો જોઈએ
પણ સરોવર કૂટીને જલ વહી ગયા પછી પાણ બાધવી
શું કામની ? [મતલબ કે એતણે હોય તો એતી ત્યો, હવ
બળ્યા પછી કૂવો ખોદવો નામો છે, નહિ એતો તો પડી
બહુ પસ્તાયો]

૭, રોગાદિક અનેક ઉપદ્રવો દેહને નડે છે અને આ
યુષ્ય પાણીના પરપોટાની પેઠે ક્ષણવિનાશી છે તો પછી
કઈ વસ્તુઉપર વિશ્વાસ રાખીને મૂઢ જનો સ્વચ્છેય સાધી
લેવામાં વિલબ કરે છે ?

अथ द्वादशमी भावना [गेयाष्टकम्.]

[घनाश्रीरागेण गीयते ह्रींचेरे ह्रींचेरे पीआ ह्रींहोलडे ण देशी.]

बुध्यतां बुध्यतां बोधिरनिदुर्लभा ।

जलधिजलपतितसुररत्नयुक्त्वा ॥

सम्यगाराध्यतां स्वहितमिह साध्यतां ।

वाध्यनामधरगतिरात्मशक्त्वा ॥ बु० ॥ १ ॥

चक्तिभोज्यादिरिव नरभवो दुर्लभो ।

भ्राम्यतां घोरसंसारकक्षे ॥

बहुनिगोदादिकायस्थितिव्यायते ।

मोहमिथ्यात्वमुखचोरलक्षे ॥ बु० ॥ २ ॥

लब्ध इह नरभवोऽनार्यदेशेषु यः ।

स भवति प्रत्युताऽनर्थकारी ॥

जीवहिंसादिपापाश्रवव्यसनिनां ।

माधवत्वादिमार्गानुसारी ॥ बु० ॥ ३ ॥

आर्यदेशस्पृशामपि सुकुलजन्मनां ।

दुर्लभा विविदिषा धर्मतत्त्वे ॥

रतपरिग्रहभयाहारसंज्ञात्तिभि-

हन्त मग्नं जगदुःस्थितत्वे ॥ बु० ॥ ४ ॥

विविदिषायामपि श्रवणमतिदुर्लभं ।

धर्मशास्त्रस्य गुरुसन्निधाने ॥

विनथाविकथादितत्तद्रसावेशतो ।

विविधविक्षेपमलिनेऽवधाने ॥ बु० ॥ ५ ॥

ધર્મમાકર્ણ્ય સપુષ્ય તત્રોદયમ ।
 કુર્વતો વૈરિવર્ગોઽન્તરઙ્ગઃ ॥
 રાગદ્વેષશ્રમાલસ્યનિદ્રાદિકો ।
 વાધતે નિહતસુકૃતપ્રસન્નઃ ॥ બુઁ ॥ ૬ ॥
 ચતુરશીતાવહો યોનિલક્ષેષ્વિય ।
 ક્વ ત્વયાઽઽકર્ણિતા ધર્મવાર્તા ॥
 પ્રાયશો જગતિ જનતા મિથો ।
 વિવદતે ઋદ્ધિરસશાતગુરુગૌરવાર્તા ॥ બુઁ ॥ ૭ ॥
 ણ્વમતિદુર્લભાત્ પ્રાપ્ય દુર્લભતમ ।
 બોધિરત્ન સકલગુણનિધાન ॥
 કુરુ ગુરુપ્રાજ્યચિનયપ્રસાદોદિત ।
 શાન્તરસસરસપીયૂષપાનમ્ ॥ બુઁ ॥ ૮ ॥

ઇતિથો જ્ઞાતસુધારસગેયકાવ્યે બોધિમાયનાયિમાયનો નામ
 દ્વાદશ પ્રકાશઃ

દ્વાદશમી બોધિ દુર્લભ ભાવના અષ્ટક

૧, હે આત્મન ! સમુદ્રના ઉઘા પાણીમા પડી ગયેલા
 ચિતામણિ રત્નના દષ્ટાતે બોધિરત્ન (સમ્યક્ત્વ રત્ન-વીત
 રાગ દર્શનની પ્રાપ્તિ) અતિ દુર્લભ છે એમ સમજ ! સમજ !
 અને એ બોધિરત્નની દુર્લભતા સમજીને તેનું તુ સમ્યક્
 આરાધન કર ! અને એ પ્રમાણે ડગીને જૈનશાસન પાત્રી તુ
 સ્વહિત સાધી લે અને આત્મશક્તિ ફેરવી દુર્ગતિને દૂર કર !
 ૨, નિગોદાદિક કાયસ્થિતિવડે બહુજ વિશાળ અને

મોહમિથ્યાત્વ પ્રમુખ લાખો ચોરોધી વ્યાપ્ત એવા આ અતિ લયાનક લવારણ્યમાં ભૂલા લમતા છવોને ચક્રવર્તીના લોજનની પેઠે નરભવ ફરી મળવો મુશ્કેલ છે.

૩, આ લોકમાં અનાર્થ દેશમાં નરભવ પ્રાપ્ત થયો હોય તો તે ઉલટો અનર્થકારી થાય છે. કેમકે ત્યાં થયેલો જન્મ છવહિંસાદિક પાપ આશ્રવવાળા વ્યસનોના સેવનારને તમઃતમા નામની સાતમી નર્ક પ્રમુખ નીચમાર્ગે લઈ જનાર થાય છે. [મતલબ કે અનાર્થ દેશમાં સંગતથી અનાર્થ પ્રવૃત્તિ કરનાર છવ બને છે. અને તેથી જરૂર નીચી ગતિમાં ઉતરી જાય છે. તેથી ત્યાં થયેલ જન્મ નિર્ધારક છે એ વાતની આર્યદેશમાં ઉત્તમ માનવલવની દુર્લભતા સિદ્ધકરી આપે છે.]

૪, આર્ય દેશમાં રહેનાર અને ઉત્તમ કુળમાં અવતાર લેનારને પણ ધર્મતત્ત્વ જાણવાની ઇચ્છા થવી દુર્લભ છે, કારણકે મૈથુન, પરિગ્રહ, ભય અને આહાર સંગ્રાહ્ય પીડાથી જગત્ દુર્દશામાં કુળી ગયું છે

૫. તત્ત્વ જાણવાની ઇચ્છા થયા છતાં ખોટી વિકથાદિકના રસમાં લુપ્ત થવાની દેવને લઇને અનેક વિશ્લેષવડે મન મલીન હોય છે અને તેથી ગુરૂનો યોગ મળ્યો હોય છતાં પણ ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ થવું અતિદુર્લભ છે. [મતલબ કે વિકથાદિક પ્રમાદ ધર્મ શ્રવણ કરવામાં પ્રતિબંધક થાય છે.]

૬, ધર્મ શ્રવણ કરી, બરાબર તેને સમજી ધર્મસેવનમાં ઉદ્યમ કરનારને પણ સુકૃતનો લોપ કરી નાંખનારા રાગ, દ્વેષ, ખેદ (પરિશ્રમ) આળસ અને નિદ્રાદિક અંતરંગ વૈરીઓ બાધ કરે છે. [મતલબ કે તે ધર્મસેવનમાં રુખલના ઉપજાવે છે.]

૭, અહો ! આત્મન્ ! ચોતશી લાખ જીવાયોનિમા
લભતા તે ધર્મની વાર્તા કયા માલણી છે ? પ્રાચ જગત
ના જીવો સદ્ધિગારવ, રસગારવ અને શાતાગારવથી પીડાયા
છતા પરસ્પર વિવાહ કર્યા કરે છે [પણ ધર્મ સેવન કર
તા નથી]

૮, એવીરીતે અત્યંત દુર્લભ મનુષ્યલવ દ્વારા અત્યંત
દુર્લભ અને સકળ જીવના આધાર રૂપ બોધિરત્ન પામીને
શુદ્ધ મહારાજ પ્રત્યે કરવામા આવતા ભારે વિનયની પ્રસાદીરૂપ
ઉત્તમ શાન્તમુધારસનું તમે પાન કરો !

ઈતિ બોધિ દુર્લભ ભાવનાથ
અથ મૈત્રીપ્રમુખ ભાવના

[અનુષ્ટુપ વૃત્તમ્]

સદ્ધર્મધ્યાનસધ્યાન-હેતવ શ્રીજિનેશ્વરૈઃ ॥
મૈત્રીપ્રમૃતયઃ પ્રોક્તા-શ્વતસો ભાવના પરા ॥ ૧ ॥
મૈત્રીપ્રમોદકારુણ્ય-માધ્યસ્થ્યાનિ નિયોજયેત્ ॥
ધર્મધ્યાનમુપસ્કર્તુ તદ્ધિ તસ્ય રસાયનમ્ ॥ ૨ ॥

[ઉપજાતિવૃત્તમ્]

મૈત્રી પરેષા હિતચિંતન યત્ ।
ભવેત્ પ્રમોદો ગુણપક્ષપાત ॥
કારુણ્યમાર્ત્તાઽદ્વિજા જિહીર્ષે-
ત્યુપેક્ષણ દુષ્ટધિયામુપેક્ષા ॥ ૩ ॥

सर्वत्र मैत्रीमुपकल्पयात्मन् !
 चिन्त्यो जगत्यत्र न कोऽपि शत्रुः ॥
 कियद्दिनस्थायिनि जीवितेऽस्मिन् ।
 किं खिद्यते वैरिधिया परस्मिन् ॥ ४ ॥
 सर्वेऽप्यमी बन्धुतयाऽनुभूताः ।
 सहस्रशोऽस्मिन्भवता भवाब्धौ ॥
 जीवास्ततो बन्धव एव सर्वे ।
 न कोऽपि ते शत्रुरिति प्रतीहि ॥ ५ ॥
 सर्वे पितृभ्रातृपितृव्यमातृ- ।
 पुत्रङ्गजास्त्रीभगिनीस्तुपात्वं ॥
 जीवाः प्रपन्ना बहुशस्तदेतत् ।
 कुटुम्बमेवेति परो न कश्चित् ॥ ६ ॥

[इन्द्रवज्रावृत्तद्वयम्]

इन्द्रेन्द्रियाद्या अपि हन्त जीवाः ।
 पञ्चेन्द्रियत्वाद्यधिगत्य सम्यक् ॥
 बोधिं समाराध्य कदा लभन्ते ।
 भूयो भवभ्रान्तिभियां विरामम् ॥ ७ ॥
 या रागरोपादिभूजो जनानां ।
 शाम्भ्यन्तु वाक्कायमनोद्रुहस्ताः ॥
 सर्वेऽप्युदासीनरसं रसन्तु ।
 सर्वत्र सर्वे सुखिनो भवन्तु ॥ ८ ॥

મૈત્રી આદિ ચાર ભાવના.

૧, સદ્ગુણના ધ્યાનમાં સારીરીતે જોડવામાટે શ્રી
'જિનેશ્વરોએ મૈત્રી પ્રમુખ ચાર શ્રેષ્ઠ ભાવનાઓ કહેલી છે
[તે ચાર ભાવનાઓ કઈ કઈ ? તે કહે છે]

૨, મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ એ
ચાર ભાવનાઓ ધર્મ ધ્યાનના સધાનનેમાટે સદાય સેવની
જરૂરની છે એમકે તે તેનું ખરૂં રસાયન છે

૩, પરશુવોત્તું હિત ચિતવણુ તે મૈત્રી ભાવના છે,
ગુણનો પક્ષ શ્રદ્ધાળુ ડગ્ગો તે પ્રમોદ ભાવના છે, હુ ખી પ્રાણી
ઓના હુ ખી મળાડવાની ઇચ્છા (બુદ્ધિ) તે કારુણ્યભાવના છે
અને હુદ્દ બુદ્ધિવાળા જીવોની ઉપર પણ રાગદ્વેષ રહિતપણે
વર્તણુ તે માધ્યસ્થ (ઉપેક્ષા) ભાવના છે

૪, હે આત્મનૃ! સર્વ જીવો ઉપર મૈત્રી લાન ધાગણુ
કર! આ જગતમાં કોઈને શત્રુ લેખવો નહિ ચોડાક દિવસ
ટકી રહેનારા આ જીવિનમાં પણ ઉપર વૈરભાવ ગળી તુ
ગા માટે ખેદને ધારણુ કરે છે ?

૫, આ મસારમમુદ્રમાં પર્યટન કરતા તે આ સર્વ
જીવોને હનિદોષાર બધુપણે અનુભવેલા છે તેથી એ સર્વ
તારા બધુઓ છે પણ કોઈ તારો શત્રુ નથી, એમ મનમાં
નિશ્ચય કરી રાખ !

૬, આ સર્વે જીવો (સમારમાં) તારા પિતા' ભાઈ
ઠાઠા, માતા પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી, જ્ઞેન અને પુત્રવધૂપણાને
બહુવાર પ્રાપ્ત થયેલા છે તેથી આ બધુ તારૂં કુટુંબ જ છે
કોઈ પરાયો કે દુશ્મન નથી

૭, વળી હે આત્મન્ ! તું એવી રૂઢી ભાવના રાખ
કે એકેન્દ્રિયાદિક છવો પણ પંચેન્દ્રિયપાતું વિગેરે વિશિષ્ટ
સામગ્રી પામી યોધિરત્નને ચારીરીતે આરાધી ભવબ્રમણની
ભીતિને ક્યારે નિવારશે ?

૮, પ્રાણીઓના વાણી, કાયા અને મનને દુઃખદાયી
(શત્રુરૂપ) રાગદ્વેષાદિક સમસ્તરોગ શાન્ત થાઓ !
સર્વ છવો ઉદાસીન-સમતારસનું પાન કરે. અને સર્વ છવો
સર્વત્ર સુખી થાઓ ! [એવી મારી આંતર ભાવના ક્યારે
પ્રગટે તેનો વિચાર કર.]

અથ ત્રયોદશમી મૈત્રીભાવના [ગેયાષ્ટકમ્.]

[ટોડી રાગેણ ગાયતે રે જીવ જિનધર્મ કીજિયે ણ દેશી]

વિનય વિચિન્તય મિત્રતાં ત્રિજગતિ જનતાસુ ।
કર્મવિચિત્રતયા ગતિં વિવિધાં ગમિતાસુ ॥ વિ૦ ॥ ૧ ॥
સર્વે તે પ્રિયવાન્ધવા ન હિ રિપુરિહ કોઽપિ ॥
મા કુરુ કલિકલપં મનો નિજસુકૃતવિલોપિ ॥ વિ૦ ॥ ૨ ॥
યદિ કોપં કુરુતે પરો નિજકર્મવશેન ।
અપિ ભવતા કિં ભૂયતે હૃદિ રોષવશેન ॥ વિ૦ ॥ ૩ ॥
અનુચિતમિહ કલહં સતાં ત્વજ સમરસમીન ।
ભજ વિવેકકલહંસતાં ગુણપરિચયપીન ॥ વિ૦ ॥ ૪ ॥
શત્રુજનાઃ સુઘ્નિનઃ સમે મત્સરમપહાય ।
સન્તુ ગન્તુમનસોઽપ્યમી શિવસૌખ્યગૃહાય ॥ વિ૦ ॥ ૫ ॥

સકૃદપિ યદિ સમતાલવ હૃદયેન લિહન્તિ ॥
 વિદિતરસાસ્તત ઇહ રતિં સ્વત એવ વહન્તિ ॥ વિ૦ ॥ ૬ ॥
 કિમુત ક્રુમતમદમૃચ્છિઙ્ગતા દુરિતેષુ પતન્તિ ॥
 જિનવચનાનિ કથં હૃદા ન રસાદુપયન્તિ ॥ વિ૦ ॥ ૭ ॥
 પરમાત્મનિ વિમલાત્મના પરિણમ્ય વસન્તુ ॥
 વિનય સમામૃતપાનતો જન્તા વિલસન્તુ ॥ વિ૦ ॥ ૮ ॥
 'ઇતિ શ્રીશાતસુધારસરોયકાવ્યે મૈત્રીભાવના વિભાષનો નામ
 ॥ ત્રયોદશ' પ્રકાશ ॥

તેરમી મૈત્રી ભાવના અષ્ટક અર્થ

૧, હે આત્મનું! કર્મની વિચિત્રતાથી વિવિધ ગતિને પામનારા ત્રણે જગતમાના સમસ્ત પ્રાણીઓ ઉપર તું મૈત્રીભાવ ધારણ કર !

૨, એ સર્વે તારા પ્રિય બાધવો છે, એમા કોઈ તારું દુસ્ખન નથી એમ સમજીને પોતાના પુણ્યને લોપ કરનાર કલેશ કલુષિત મન કરીશ નહિ

૩, કદાચ કોઈ બીજો માણસ પોતાના કર્મની પરવશતાથી લોપ કરે તો પણ તું હૃદયમા ક્રોધને અવકાશ શા માટે આપે છે ? આપણે ક્રોધને વશ નહિ થતા તે ક્રોધને સ્વવશ કરવો !

૪, હે શાન્તશમરસને સેવનાર ભગ્ય ! જગતમા સત્ પુરુષો કલહથી દૂર જ રહે છે, તેમને કલેશ પ્રિય હોતોજ નથી એમ સમજી સદ્ગુણના પરિચયથી પુષ્ટ એવા હે ચેતન !

વિવેકકળાનું તું સેવન કર ! [અર્થાત તું વિવેકી હંસ બની જા, અને આવી સદ્ભાવનાનો સદા આશ્રય કર.]

૫, સમસ્ત શત્રુજનો મચ્છરભાવ તજી દધને સુખી થાઓ ! તેમજ તેઓ મોશપદવી પામવા માટે પણ તત્પર થાઓ ! [મતલબકે તેમને મન, વચન તથા ક્રિયાની શુદ્ધિ અને પરમ પવિત્ર પદવી પ્રાપ્તકરવાની પણ કામના જાગૃત થાઓ ! જેથી તેઓ શિવ સમસ્ત દુષ્ણનો અંત કરી શાશ્વત સુખ પામે !]

૬. જો પ્રાણીઓ સાચા ભાવથી લેશ માત્ર પણ સમતા રસને એકવાર પણ આસ્વાદે તો પછી તે રસને અનુભવેલા તેઓ સ્વાનુભવ થવાથી તેમને તેમાંથીજ સ્વતઃ પ્રીતિ ઉપજે છે.

૭, પ્રાણીઓ શા માટે ક્રુમતરૂપ મદિરાપાનથી મૂર્છિત થઈને નર્કાદિક દુર્ગતિમાં પડે છે ? હા ! હા !! તેઓ શા માટે જિનવચનામૃતનું ગ્રેમથી પાલન કરતા નથી ? [જિનવચનામૃતનું પાન કરનાર દુર્ગતિને દળી નાંખી સદ્ગતિને સાધી શકે છે, તેથી અન્ય વાગ્જ્ઞાનને તજી જિનવચનનું સેવન કરવું તેજ કલ્યાણકારી છે.]

૮, હે આત્મન ! તું વિચાર કે નિર્મળ આશયવાળા જીવોનાં મન પરમાત્મસ્વરૂપમાં પરિણમી રહો ! તથા જગત્ના જીવો વિનયસહિત શમામૃતનું પાન કરી સદા સુખી થાઓ

ધૃતિ, મૈત્રી ભાવનાર્થ.

अथ चतुर्दशमी प्रमोदभावना

[सङ्घराट्टम्]

धन्यास्ते वीतरागाः क्षपकपथगतिक्षीणकर्मापरागा ।
 त्रैलोक्ये गन्धनागा सहजसमुदितज्ञानजाग्रद्विरागा ॥
 अध्यात्म्यात्मशुद्ध्या सकलशशिकलानिर्मलध्यानवारा ।
 मारान्मुक्ते प्रपन्ना कृतसुकृतगतोपार्जिताहन्त्यलक्ष्मीम् ।
 तेषां कर्मक्षयोत्थैरतनुगुणगणैर्निर्मलात्मस्य भावै- ।
 र्गाय गाय पुनीमः स्तवनपरिणतैरष्टवर्णास्त्रदानि ॥
 धन्या मन्ये रसज्ञा जगति भगवत्स्नोत्रवाणीरसज्ञा- ।
 मज्ञा मन्ये तदन्यां धितव्यजनकया कार्यमौख्यमग्न्याम् ॥२॥
 निर्यन्थास्तेऽपि धन्या गिरिगहनगुहागद्वरान्तनिविष्टा ।
 धर्मध्यानावधाना समरससुहिता यक्षमासोपवासा ॥
 येऽन्येऽपि ज्ञानवन्तः श्रुतविततधिपो दत्तधर्मोपदेशाः ।
 शान्ता दान्ता जिनाश्चा जगति जिनपते
 शासन भासयन्ति ॥ ३ ॥
 दानशीलतपो ये विदधति गृहिणो भावनां भावयन्ति ।
 धर्मधन्याश्चतुर्धा श्रुतसमुपचितश्रद्धयाऽऽराधयन्ति ॥
 साध्व्य आद्वयश्च धन्याः श्रुतविशदधिपा
 शीलमुद्रावयन्त्य- ।

स्तान् सर्वान् मुक्तगर्वा प्रतिदिनम्

सहृद्भाग्यभाज स्तुयन्ति ॥

[ઉપજાતિવૃત્તમ્]

મિથ્યાદશામપ્યુપકારસારં, સન્તોપસત્યાદિગુણપ્રસારમ્ ।
વદાન્યતા વૈનયિકપ્રકારં, માર્ગાનુસારીત્યનુમોદયામઃ ॥

[સ્વર્ગપરાવૃત્તમ્]

જિહ્વે ! પ્રહ્લીભવ ત્વં સુકૃતિસુચરિતોચારણે સુપ્રસન્ના ।
ભૂયાસ્તામન્યકીર્તિશ્રુતિરસિકનયા મેઽય કર્ણો સુકર્ણો ॥
વીઢ્યાઽન્યપ્રૌઢલક્ષ્મીં દ્રુતસુપચિન્તતં લોચને રોચનત્વં ।
સંસારેઽસ્મિન્નસારે ફલમિતિ ભવતાં જન્મનો મુખ્યમેવ ॥

[ઉપજાતિવૃત્તમ્]

પ્રમોદમાસાઘ ગુણૈઃ પરેષાં, ચેષાં

મતિર્મજ્જતિ સામ્યસિન્ધૌ ॥

દેદીપ્યતે તેષુ મનઃપ્રસાદો ગુણાસ્તથૈતે વિશદીભવન્તિ ॥

પ્રમોદ ભાવના.

૧, ક્ષપકચ્રેણિવડે જેમણે કર્મશત્રુઓને દર્શણ કરી નાંખ્યા છે, સહજ નિરંતર ઉદયપામેલ જ્ઞાનવડે જાગૃત વૈરાગ્યવંત હોવાથી ત્રણે લોકમાં ગંધહસ્તિ સમાન એવા શ્રીવીતરાગપરમાત્મા કે જેઓ પોતાની આત્મશુદ્ધિથી સંપૂર્ણ ચંદ્રકળાની જેવા નિર્મળ ધ્યાનધારા ઉપર આરૂઢ થઈને પૂર્વકૃત સેંકડો યુક્તવડે ઉપાર્જિત કરેલી તીર્થકર પદવીને પામી મોક્ષની સમીપે જઈ રહ્યા છે, તેમને ધન્ય છે !

૨, કર્મક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થયેલા, અનેક ગુણ ગણવાળા નિર્મળ આત્મસ્વભાવવડે પરમાત્માની સ્તવનામાં તહીન

બનેલી પરિણતિવટે પ્રભુના વારવાર ગુણગાન કરીને આઠે વર્ણ ઉચ્ચાર ધ્યાનકોને અમે પવિત્ર કરીએ છીએ તેમજ જગતમા ભગવત સજીવી સ્તોત્ર-વાણીના રસને જાણનારી જીભનેજ ખરી રસજ્ઞા (જીભ) હુ લેખુ છુ, યાદી નડામી લોકધ્યાના કાર્યમા વાચાળતાને સેવનારી જીભને તો ડેવળ જડુ લેખુ છુ

૩, પર્વત, અરણ્ય, ગુફા કે નિકુજ (લતાગૃહ) મા રહ્યા છતાં ધર્મધ્યાનમા ઉપયોગ રાખનારા, શમ રસથી સંતુષ્ટ રહેનારા, પક્ષ માસ જેવા વિશિષ્ટ [વિકૃષ્ટ તપ કરનારા, તેમજ શ્રુતસિદ્ધાંતમા વિશાળ બુદ્ધિવાળા બીજા જ્ઞાની પુરૂષો ભવ્ય જનોને ઉપદેશ દેવાવાળા, આ ત દાન્ત અને જિતેન્દ્રિય છતાં જગતમા જિનેશ્વર પ્રભુના ચાસનની પ્રભાવના કરે છે, તેવા નિર્ઘ્રિય મુનિજનોને પણ ધન્ય છે

૪, વળી જે ગૃહસ્થ (શ્રાવકો) હાન, શીલ, તપનું સેવન કરે છે, તેમજ રૂઝી ભાવના ભાવે છે એમ ચાર પ્રકારના ધર્મને જ્ઞાનવડે પુષ્ટ થયેલી શ્રદ્ધાથી આરાધે છે તે તથા જે સાધ્વીઓ અને શ્રાવિકાઓ જ્ઞાનવડે નિર્મળ બુદ્ધિથી શીલ-સદાચારનું સેવન કરે છે તે સહુ પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે તેમજ પૂર્વે કહેલા સર્વની હ મેશા અનેક વખત ભાગ્યવત ભળ્યો ગર્વરહિત જે સ્તુતિ કરે છે તેઓને પણ ધન્યવાદ છે

૫, મિથ્યાદષ્ટિ જનોના પણ પરોપકારપ્રધાન સતોષ સત્યાદિષ્ટ ગુણ સમૂહ તેમજ દાનેશ્વરીપણું તથા વિનયવૃત્તિ (પ્રમુખ) માર્ગાનુસારીપણાના ગુણોની અમે અનુમોદના કરીએ છીએ, [મતલબ કે ગમે તેના સફળશ્રેષ્ઠ દેખી દોલમા

પ્રમુદિત થવું અને તેવા સદ્ગુણો આપણામાં પણ પ્રગટી નીકળે એવી ભાવના રાખવી.

૬, હે નિર્ધા ! સુકૃત કરનારા ભાગ્યશાળી જનોનાં સુચરિત્ર ઉચ્ચારવામાં પ્રસન્ન છતી તું સરલ થા ! અને અન્ય જનોની કીર્તિ સળંધી શ્રવણ કરવાના રસિકપણાથી હવે મારા જને ક્ષણે સુકર્ણ-તૈયાર થાઓ ! તેમજ અન્ય જનોની ઘણી લક્ષ્મીને દેખી મારાં જને લોચન તરત ખડું આનંદિત થાઓ. આ અસાર સંસારમા તમારા જન્મનું એજ મૂખ્ય ફળ છે. એમ હું માનું છું.

૭, અન્ય જનોના ગુણોવડે પ્રમોદ પામી જેમની ભતિ સમતારૂપ સમુદ્રમાં મગ્ન થઈ છે તેમનામાં મનની પ્રસન્નતા ઝળકી નીકળે છે. તથા જેવા સદ્ગુણો દેખી પોતે પ્રમુદિત થાય તેવા નિર્ભળ ગુણો પોતાનામાં પ્રકટી નીકળે છે.

અથ ચતુર્દશ ભાવના [ગેયાષ્ટકમ્]

દોહોરાગેણ ગીયતે-ઋષ્યમકી મેરે મન ભક્તિ વશો રી ॥ ૧ ॥

વિનય વિભાવય ગુણપરિતોષં [ધ્રુવપદં]

નિજસુકૃતાસવરેષુ પરેષુ

પરિહર દૂરં મત્સરદોષં ॥ વિ૦ ॥ ૧ ॥

દિષ્ટ્યાઽયં વિનરતિ વહુદાનં ।

વરમયમિહ લભતે વહુમાનમ્ ॥

કિમિતિ ન વિમૃશસિ પરપરભાગં ।

યદ્વિમજસિ તત્સુકૃતવિભાગમ્ ॥ વિ૦ ॥ ૨ ॥

યેષાં મન ઇહ વિગતવિકારં ।

યે વિદધતિ ભુવિ જગદુપકારમ્ ॥

तेषा वयमुचिताचरिताना ।

नाम जपामो वारवारम् ॥ वि० ॥ ३ ॥

अहह तितिक्षागुणमसमान ।

पश्यत भगवति मुक्तिनिदानम् ॥

येन रूपा सह लसदभिमान ।

छटिति विघटते कर्मवितानम् ॥ वि० ॥ ४ ॥

अदधु केचन शीलमुदार ।

गृहिणोऽपि पारहृतपरदारम् ॥

यथा इह सम्प्रत्यपि शुचि तेषा ।

विलसति फलिताफलसहकारम् ॥ वि० ॥ ५ ॥

या वनिता अपि यशसा साक ।

कुलयुगल विदधति सुपताकम् ॥

तासा सुचरितसञ्चितराक ।

दर्शनमपि कृतसुकृतविपाकम् ॥ वि० ॥ ६ ॥

तारिखरुसारिखकसुजनवतसा ।

केचन युक्तिविवेचनहसा ॥

अलमकूपत किल भुवनाभोग ।

स्मरणममीषा कृतशुभयोगम् ॥ वि० ॥ ७ ॥

इति परगुणपरिभावनसार ।

सफलय सतत निजमवतार ॥

कुरु सुविहितगुणनिधिगुणगान ।

विरचय शान्तमुधारसपानम् ॥ वि० ॥ ८ ॥

इति श्री शातसुधारसंगोयकाव्ये प्रमोदभावनाविभावनो नाम
चतुर्दशः प्रकाशः

અમોદ ભાવના અષ્ટક.

૧, હે આત્મન્ ! ગુણવટે પરિતોષ-મંતોષ-અત્યાનંદ પામવાનું દીલમાં લાવ, અને પોત પોતાના સુકૃત યોગે જેમને શ્રેષ્ઠ વસ્તુ સાંપડી છે એવા અન્ય પુન્યવંત-ગુણવંત પ્રાણીઓ ઉપર દ્વેષ ભાવ ન કર, મનહરહોષને તું દૂર કર !

૨, સુભાગ્યે આ (પુરૂષ) બહુ દાન દીયે છે, અને આ (પુરૂષ) અહીંયા બહુ માન પામે છે, તે બહુ સાહે છે એવી રીતે અન્યની ઉજળી બાબતને તું કેમ વિચારતો નથી ? એમ રૂઠા વિચાર કરવાથી તેના સુકૃતનો વિભાગ તું પણ મેળવી શકીશ. [મતલબ કે સાચા દીલથી સદ્ગુણ-સુકૃતની અનુમોદના કરવી તે પણ અતિ હિતકારી છે. જેન શાસનમાં સુકૃત કરના કરાવવા અને અનુમોદવાનું ખાસ ફરમાન છે.]

૩, જેઓનું મન જગત્માં વિકાર વર્જિત છે, તેમજ જેઓ ભૂમંડળમાં સર્વત્ર ઉપકાર કરી રહ્યા છે એવા ઉચિત આચરણને સેવનાર સત્પુરૂષોના નામનું અમે વારંવાર રટન કરીયે છીએ, કારણ કે તેમનું નામ લેતાં પણ પાપ જાય છે.

૪, શિવસુખના નિદાનરૂપ અનુપમ ક્ષમા (સહનશીલતા) ગુણ લગવંતમાં કેવો અપૂર્વ હતો તે જુઓ કે જેથી રોષ સહિત આકરા અભિમાનપૂર્વક કર્મ સમૂહ શીઘ્ર અદૃશ્ય થઈ જાય છે.

૫, કેટલાક ગૃહસ્થો છતાં જેમણે પરત્નીના સર્વથા પરિહાર પૂર્વક ઉદાર શીલવ્રતને ધારણ કરેલું છે, તેમનો નિર્મળ યશ અદ્યાપિ પર્યંત આ જગત્માં ક્રૂણ્યા ક્રૂણ્યા સહકાર (આત્મ વૃક્ષ) જેવો વિલસી રહ્યો છે.

૬, જે સ્ત્રીઓ પણ નિર્મળ થય સહિત પોતાના ઉભય કુળ (પિતાના અને સાસરાના પક્ષ) ચોલાવે છે (અજ વાળે છે-દીપાવે છે) તેમના સુચરિત્રથી સ પૂર્ણ ચ દ્રવ્યના સદૃશ તેમનું નિર્મળ દર્શન પણ પૂર્વે કરેલા સુકૃત યોગેજ સ પામે છે [અર્થાત્ આવી સતીઓનું દર્શન પૂણ્યયોગે થાય છે]

૭, વળી કેટલાક તાત્ત્વિક (ખરા) સાત્ત્વિક સમજન શિરોમણિ પુરૂષો છે તેમજ યુક્તિ પુર સર વિવેચન કળામાં હેસ સદૃશ જનો છે, તે બન્નેઓ ખરેખર સમસ્ત જગત્ ને અલ્પદૃત ઠરેલું છે, તેમનું સ્મરણ પણ પુણ્યની પ્રાપ્તિને માટે થાય છે [ભતલબ કે તેમનું સ્મરણ કરનાર પણ પવિત્ર થાય છે]

૮, જે પ્રમાણે અન્યના સદૃશ્યનું અનુભવન કવલુ ઝોજ જેમા સાર છે એવા આ માનવ ભવને તું સદાય સદૃશ કર! સદાચારમાં તદ્દીન હોવાથી સદૃશ્યના, સમુદ્રરૂપ એવા સત્પુરૂષોના શુભગુણનું ગાન કર અને રાગદ્વપદિક વિકાર વર્જિત નિરામય શાન્તસુધારસનું તું પાન કર !

ઈતિ પ્રભોદ ભાવનાર્થ

અથ પચ્ચદશમી કારુણ્યભાવના

[માલિનીવૃત્તમ્]

પ્રથમમશનપાનપ્રાપ્તિવાઙ્માવિહસ્તા ।

સ્તદનુ વસનવેશમાલકૃતિત્ર્યગ્રચિત્તા ॥

પરિણયનમપત્યાવાસિમિષ્ટેન્દ્રિયાર્થાન્ ।

સતતમભિલપન્ત. સ્વસ્થતા ક્ષાશ્રુવીરન્ ॥ ૧ ॥

[शिखरिणीवृत्तम्]

उपायानां लक्षैः कथमपि समासाद्य विभवं ।
भवाभ्यासात्तत्र ध्रुवमिति निबध्नाति हृदयम् ॥
अथाऽकस्मादस्मिन्विकिरति रजः क्रूरहृदयो ॥
रिपुर्वा रोगो वा भयमुन जरा मृत्युरथवा ॥ २ ॥

[सगंधरावृत्तम्]

स्पर्धन्ते कोऽपि केचिदधति हृदि मिथो मत्सरं क्रोधदग्धा ।
युध्यन्ते केऽप्यरुद्धा धनयुवनिपशुक्षेत्रपट्टादिहेतोः ॥
केचिल्लोभाल्लभन्ते विपदमनुपदं दूरदेशानन्दन्तः ।
किं कुर्मः किं वदामो भृशमरतिशतैर्व्याकुलं विश्वमेतत् ॥

[उपजातिवृत्तत्रयम्]

स्वयं खनन्तः स्वकरेण गतां—
[अधः] मध्ये स्वयं तत्र तथा पतन्ति ।
यथा ततो निष्क्रमणं तु दूरेऽ
धोऽधः प्रपाताद्विरमन्ति नैव ॥ ४ ॥
प्रकल्पयन्नास्तिकतादिवाद—
मेवं प्रमादं परिशीलयन्तः ।
मग्ना निगोदादिषु दोषदग्धा
दुरन्तदुःखानि हहा सहन्ते ॥ ५ ॥
शृण्वन्ति ये नैव हितोपदेशं
न धर्मलेशं मनसा स्पृशन्ति ।

રૂઝઃ કથકારમયાપનેયા-

સ્તેપામુપાયસ્ત્વયમેવ ઇવ ॥ ૬ ॥

[અનુષ્ટુપ્ત્તમ્]

પરદુઃખપ્રતીકારમેવ ધ્યાયન્તિ ચે હૃદિ ।

હમન્તે નિર્વિકાર તે, સુખમાયતિસુન્દરમ્ ॥ ૭ ॥

કાશ્ચય ભાવના ભાવાર્થ

૧, પ્રથમ તો પ્રાણીઓ ખાનપાનને પ્રાપ્ત કરવાની વાછાથી વ્યાકુળ હોય છે, પછી તેઓ વસ્ત્ર, ગૃહ અને અલકારમાં વ્યય ચિત્તવાળા હોય છે, તેમજ ત્યારપછી પાણીમહથ્થુ (વિવાહ) તથા પુત્ર પુત્રી પ્રમુખ પ્રજાને અનુકૂળ ઇન્દ્રિય વિષયોની સદા અભિલાષા ગમતા રોય છે, તેથી તે બાપડા સ્વસ્થતા ગી રીતે શિદ્ધ પામે ?

૨, લાખો પ્રકારના ઉપાયોથી મહાકળે લક્ષ્મી મેળવી, અને આ લક્ષ્મી કાયમ સ્થિર રહેનારી છે એમ માની પૂર્વ ભવના અભ્યાસથી પ્રાણી તેમાં મુગ્ધાર્થ જાય છે, એટલામાં તો અકસ્માત્ કૂર હૃદયવાળો હુસ્મન રોગ, ભય, જરા કે મૃત્યુ આવીને એમાં ધૂળ નાખે છે, મતલબ કે તેના કન્ધિત મુખમાં વિદ્ય નાખે છે

૩, કેટલાક પરસ્પર સ્પર્ધામાં ઉતરે છે, કેટલાક ક્રોધથી હગ્ધ થઈ હૃદયમાં પરસ્પર અદેખાર્થ ધારણ કરે છે કેટલાક ધન, યુવતી, પશુ, ક્ષેત્ર કે ગામને નિમિત્તે સ્વેચ્છા પ્રમાણે ઉત્કટ યુદ્ધ કરે છે અને કેટલાક લોભથી દૂર દેશમાં રખડતા પગલે પગલે કલેશ અનુભવે છે, એવી રીતે સે-

કડો પ્રકારે અરતિ-ઉદ્દેગવડે આ આખું વિશ્વ વ્યાકુળ બનેલું છે. તો પછી અમે શું કરીએ અને શું કહીએ ?

૪. પોતાના હાથે ખાડો ખોદીને લોકો તેની અંદર એવી રીતે પડે છે કે તેમાંથી બહાર નીકળવાની વાત તો દૂર રહેો પણ નીચે નીચે ઉતરી પડતાં વિરમતા જ નથી.

૫, જેમાં નાસ્તિકાદિ કુવાદની કલ્પના કરવામાં આવતી હોય એવા પ્રમાદને વિશેષે સેવનારા સ્વદોષથી દગ્ધ થયેલા તેઓ નિગોદાદિક દુર્ગતિમાં પડી અરે ! અરે ! તે ખાપડા સેંકડો પ્રકારે દુરંત દુખોને સહે છે. [મતલબ કે સ્વકપોલકલ્પિત માર્ગને સ્વચ્છંદપણે સ્થાપનાર મલીન આશયવાળા વાદી લોકો રાગદ્વેષાદિક દુષ્ટ વિકારોને સેવવાથી નીચી ગતિમાં ઉતરીને બહુ દુઃખી થાય છે]

૬, જેઓ હિતોપદેશને સાંભળતા જ નથી અને લેશમાત્ર ધર્મને મનમાં વસવા દેતા નથી તેમના [અંતરના] રોગ શી રીતે દૂર કરાય ? તેનો આ એક જ ઉપાય છે.

૭, જેઓ એવી રીતે પારકાં દુઃખ ટાળવાના ઉપાય હીલમાં ધ્યાવે છે વિચારે છે તેઓ પરિણામે સુંદર એવું નિર્વિકાર સુખ પામે છે

પંચદશમી ભાવના [ગેયાષ્ટકમ્]

[રામકુલીરાગેણ ગોયત્તે-હમારો અંવર દેહુ મુરારી ષ દેશી]
 સુજના ભજત મુદા ભગવન્તમ્
 સુજના ભજત મુદા ભગવન્તમ્ ॥ ધ્રુવપદં ॥

शरणागतजनमिह निष्कारण-कृष्णाग्रन्तमवत रे
॥ सुज० १ ॥

क्षणमुपधाय मनःस्मिरनाया पित्तं जिनागमसारम्
कापथघटनाविकृतत्रिचार त्यजत कृतान्तमसार रे
॥ सुज० २ ॥

परिहरणीयो गुरुरग्निवेको भ्रमयति यो मतिमन्द ।
सुगुरुग्रन्थः स तदग्निं परिपीतं प्रथयति परमानन्द रे
॥ सुज० ३ ॥

कुम्भतमोभरमीलितनयन किमु वच्छत मन्गलम् ।
दधियुग्मा नर जलमन्थन्या किमु निदधत मन्गल रे
॥ सुज० ४ ॥

अनिन्द्य मन एव जनानां जनयति त्रिप्रिधान्तकम् ।
सपदि सुखानि तदेव त्रिधत्ते आत्मनाराममशक रे
॥ सुज० ५ ॥

परिहरताश्च त्रिकथागौरवमदनमनादिवयस्य ।
नियता सागरमासपदीन ध्रुवमिदमेव रहस्य रे
॥ सुज० ६ ॥

सत्तान् इह किं भयकान्तारे गदन्तिकुरम्यप्रपारम् ।
अनुसरन्ता स्तितजगद्रूपमार जिनपद्मिगदकार रे
॥ सुज० ७ ॥

भृशुतेक त्रिगोस्त्रितयान नियतायतिस्तिरचन ।

રચયત સુકૃતસુખશતસન્ધાનં શાન્તસુધારસપાનં રે
 ॥ સુજ૦ ૮ ॥

इति श्रीशांतसुधारसर्गेयकाव्ये कारुण्यभावनाविभावनां नाम
 पञ्चदशः प्रकाशः

કાણુય ભાવના અષ્ટક અર્થ

૧, શરણાગત જનો ઉપર નિષ્કારણે કરૂણા કરનાર, ભગવંતને હે સજજનો તમે પ્રેમથી (પ્રમોદથી) ભજો ! ભજો !

૨, ક્ષણવાર મનને સ્થિર કરીને જિન આગમ-અમૃતનું પાન કરો, અને ઉન્માર્ગ રચનાથી વિષમ વિચારવાળા અસાર આગમ (શાસ્ત્રનો) પરીહાર કરો !

૩, જે મતિમંદ-મુગ્ધ જનોને સસારચક્રમાં રમળાવે છે તેવા અવિવેકી ગુરૂનો પરિહાર જ કરવો જોઈએ અને સદ્ગુરૂનું વચન એક વખત પણ પીધું હોય તો તે પરમ આનંદને વિસ્તારે છે. [માટે એવા સદ્ગુરૂનું જ સેવન યોગ્ય છે]

૪, કુમત (અજ્ઞાન) રૂપી અંધકારના સમૂહથી જેનાં નેત્ર અંજલિ ગયાં છે તેવા અંધ કુગુરૂને માર્ગ શા માટે પુછો છો ? હે ભવ્યજનો ! જળથી ભરેલી દોણીમાં તમે દહીંની બુદ્ધિથી મંથન (રવેયો) શા માટે ફેરવો છો ? [આથી તમારે કુગુરૂનો ત્યાગ કરવો જોઈએ કારણ પાણીમાંથી માખણ નહિં મળે તેમ કુગુરૂથી લાલ નહિં થાય]

૫. લોકોનું કાળુમાં નહિં રાખેલું મન વિધવિધ વ્યા-

ધિઓને પેદા કરે છે, અને તેજ મન નિગ્રહિત-સમાધિત-આત્મલોન કર્યું છતું બેશક સુખ ઉપજાવે છે

૬, અનાદિ કાળથી સહચારી (મિત્રરૂપ સાથે રહેનારા) આશ્રવ, વિકૃત્યા, ગોરવ તથા મદન-કામવિકારનો તમે ત્યાગ કરો અને સવરૂપ માનો હિતકર મિત્ર કરો ! એ જ ખરે-ખરું રહસ્ય છે

૭, આ જન અટવીમા બપોર રોગ મમુદાયને તમે શા માટે સહો છો ? સમન્ત જગતનો ઉપકાર કરવા દૃઢ પ્રતિજ્ઞાવત એવા શ્રીજિનેશ્વર ભગવાનરૂપી વૈદ્યને જ તમે અનુસરો, જેથી તમારા મમસ્ત દ્રવ્યભાવ રોગો ઉપશમે અને તમને અનુપમ અપૂર્વ શાન્તિ સપન્ને

૮, નિશ્ચે પરિણામે હિત કરનાર વિનય [વિનય વિજય] વડે કંઠવાયેલું એક વચન તમે માબળો અને એ કંઠાપ્રકારે સ્ફુટ તથા સુખ સાથે મેળાપ કરી આપનાર શાન્તસુધારસનું તમે પાન કરો !

ઈતિ કુંડણા ભાવનાર્થ

અથ પોંડરી માધ્યસ્થ્યભાવના

[પञ्चाङ्गि ગાલ્નીવૃત્તાનિ]

આન્તા યસ્મિન્ વિશ્રમ સશ્રયન્તે ।

રુગ્ણા પ્રોતિ યત્સમાસાન્ મન્ત્ર ॥

લભ્ય રાગદ્વેષવિદેષિરોષા-

દૌદામીન્ય સર્વદા તત પ્રિય ન ॥ ૧ ॥

લોકે લોકા ભિન્નભિન્નસ્વરૂપા ।
 ભિન્નૈર્ભિન્નૈઃ કર્મભિર્મર્સભિદ્ધિઃ ॥
 રમ્યારમ્યૈશ્ચેપ્તિતૈઃ કસ્ય કસ્ય ન-
 દ્ધિદ્ધિઃ સ્તૂયતે સ્તૂયતે વા ॥ ૨ ॥

મિથ્યા શંસન્ વીરતીર્થેશ્વરેણ ।
 રોધ્યું શેકે ન સ્વશિષ્યો જમાલિઃ ॥
 અન્યઃ કો વા રોત્સ્યતે કેન પાપા-
 ત્તસ્માદૌદાસીન્યમેવાત્સર્નીનમ્ ॥ ૩ ॥

અર્હન્તોઽપિ પ્રાજ્યશક્તિસ્ત્વજઃ કિ ।
 ધર્મોઘોગં કારયેયુઃ પ્રસન્ન ॥
 દબ્ધુઃ શુદ્ધં કિન્તુ ધર્મોપદેશં ।
 યત્કુર્વાણા દુસ્તરં નિસ્તરન્તિ ॥ ૪ ॥

તસ્માદૌદાસીન્યપીયૂપસરં ।
 વારં વારં હન્ત સન્તો લિહન્તુ ॥
 આનંદાનામુત્તરદ્વત્તરદ્વ-
 જીવદ્ધિર્યદ્સુજ્યતે મુક્તિસૌખ્યમ્ ॥ ૫ ॥

માધ્યસ્થભાવના.

૧, જે ઉદાસીનતાને પામી શ્રમિત જનો વિશ્રામ પામે છે અને રોગી જનો તરત પ્રીતિ પામે છે, તે રાગદ્વેષશત્રુનો રોધ કરવાથી પામી શકાય એવું બોદાસીન્ય અમને સદા સર્વદા પ્રિય-વદ્ધલ છે.

૨, આ જગતમા મર્મને લેદનારા લિપ્ત લિપ્ત કર્મો વડે તેમજ શુભાશુભ ચેષ્ટાવડે લિપ્ત લિપ્ત પ્રકૃતિના છવે છે અને જેમાથી તે કર્મના સ્વરૂપને જાણનારાઓએ કોની કોની સ્તુતિ કરવી ? તેમજ કોની કોની ઉપર રોષ કરવો ?

૩ વીરપ્રભુ મિથ્યા પ્રરૂપણા કરનાર અશિષ્ય જ માણીને પણ રોકી શક્યા નહિ તો પછી ખીજો કોણ ? કોનાવડે પાપ કર્મથી રોકી શકાય ? તેથી ઉદાસીનતા જ આદરવી હિતકારી છે

૪, પ્રબળ શક્તિવાળા અરિહત ભગવાન પણ શુ બલાત્કારે ધર્મ ઉલ્લંઘન કરાવી શકે છે ? પરંતુ તેઓ તો શુદ્ધ નિર્દોષ ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે, તે પ્રમાણે જે ભવ્ય જનો વર્તે છે તે સમાર સમુદ્ર તરી બાય છે

૫, તે માટે મનુષ્યનો ઓદાસીન્યરૂપ અમૃત નિચોળાનું વારંવાર અરે આસ્વાદન કરે ! જેથી આનંદની ઉછળતી ઉર્મીવાળો આત્મા મુક્તિ મુખને પામે છે

પોઢશભાવના [ગેયાષ્ટકમ્]

[પ્રભાતિરાગેણ ગીયતે]

[આદર જીવ ક્ષમા ગુણ આદર દેશી]

અનુભવ વિનય સદા સુખમનુભવ ।

ઔદાસીન્યમુદાર રે ॥

કુશલસમાગમમાગમસાર । કામિનફલમન્દાર રે

॥ અનુ ૭ ॥ ૧ ॥

परिहर पराचन्तापरिवारं । चिन्तय निजमविकारं रे ॥
वदति कोऽपि चिनोति करीरं । चिनुतेऽन्यः सहकारं रे
॥ अनु० ॥ २ ॥

योऽपि न सहते हितमुपदेशं । तद्गुपरि मा कुरु कोपं रे ॥
निष्फल्या किं परजनतप्त्या । कुरुषे निजसुखलोपं रे ॥
॥ अनु० ॥ ३ ॥

सूत्रमपास्य जडा भापन्ते । केचन मतमुत्सृजं रे ॥
किं कुर्मस्ते परिहृतपयसो । यदि पीयन्ते सूत्रं रे
॥ अनु० ॥ ४ ॥

पश्यसि किं न मनःपरिणामं । निजनिजगत्यनुसारं रे ॥
येन जनेन यथा भविष्यति । तद्भवता दुर्वारं रे ॥
॥ अनु० ॥ ५ ॥

रमय हृदा हृदयंगमसमतां । संवृणु मायाजालं रे ॥
वृथा वहसि पुद्गलपरवशता-मायुः परिमितकालं रे
॥ अनु० ॥ ६ ॥

अनुपमतीर्थमिदं स्मर चेन्न-मन्तः स्थितमभिरामं रे ॥
चिरं जीव विशदपरिणामं । लभसे सुखमविरामं रे
॥ अनु० ॥ ७ ॥

परब्रह्मपरिणामनिदानं । स्फुटकेवलविज्ञानं रे ॥
विरचय विनय विवेचितज्ञानं । शान्तसुधारसपानं रे
॥ अनु० ॥ ८ ॥

इति श्री शान्तसुधारसंगेयकाव्ये माध्यस्थ्यभावनाविभावनो नाम
षोडशः प्रकाशः

ઔદાસીન્ય ભાવના અષ્ટકાર્થ

૧, હે આત્મન ! તું ઔદાસીન્ય રૂપ ઉદાર અચળ સુખ અનુભવ ! કેમકે તે આગમ સિદ્ધાન્તના સારરૂપ મોક્ષ સાથે મેળવી આપનાર અને વાંછિત ફળ આપવામા કલ્પવૃક્ષ સમાન છે

૨, પરપુણ્ડલિક ચિતા બળનો તું ત્યાગ કર ! અને નિજ અવિકાર આત્મસ્વરૂપનું ચિતન કર ! કોઈ સુખથી મોટી મોટી વાતો કરે છે પણ રડાજ મેળવે છે ત્યારે બીજા પુરુષાર્થ જનો સહકા - આત્ર મેળવે છે [મતલબ કે કેટલાક વાત કરીને વિરમે છે, પરંતુ કંઈ પણ મનુષ્ય યોગ્ય કાર્ય કરતા નથી ત્યારે બીજા મહત્ત્વનું કાર્ય કરી દેખાડે છે]

૩, જે કોઈ હિત ઉપદેશને સહન ન કરી શકે (હુકુંવથી હિત ઉપદેશ ન રહે) તેની ઉપર તું કોપ કરીશ નહિ નકામો કોઈ ઉપર કોપ કરીને તું શા માટે પોતાના સ્વાભાવિક સુખનો દોષ કરે છે [લાગ્યશાળીને જ હિતનો ઉપદેશ ગમે છે]

૪, કેટલાક જડમતિ-જનો શાસ્ત્રનો અનાદર કરી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ બાધણુ કરે છે તે મૂઢ જનો નિર્મળ નીર તણ લઘુનીતિ (મૂત્ર)નુંજ પાન કરે છે એમા આપણે શું કરીયે ? [તેમા તેમના નશીબનોજ દોષ છે કારણુ સારી વાત ન ગમે તેમા બીજનો શો દોષ કાઢવો ?]

૫, પોત પોતાની ગતિ અનુમારે પ્રાણીના મન પરિણામ વર્તે છે 'જેવી ગતિ તેવી મતિ થાય છે' તે

તું કેમ સમજતો નથી ? જે છવતુ જેવું પારણામ આવવાનું છે તે તારાથી મિટાવી શકાય તેમ નથી.

૬, આનદદાયી સમતાને તુ દીવ્યા રમાડ-લાવ અને માયા જાળને સદેલ-તેનો ત્યાગ કર, તુ પુદ્ગલ પરાધીનના નકામી ભોગવે છે આયુષ્ય પરિમત કાળતુજ છે [માટે ગદ્ગત ન કર. જેટલું સધાય તેટલું સાધી લે]

૭, અંતરમાં રહેલો ચેતન-આત્મા-એજ અભિરામ (મનહર) અનુપમ તીર્થ છે તે તુ યાદ કર ! ચિરકાળ પર્યંત નિર્મળ પરિણામ ધારી રાખ ! તંથી તું અક્ષય સુખ (મોક્ષ) ને પામીશ.

૮, પરબ્રહ્મ-પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રાપ્તિના નિદાન (મૂળ કારણ) રૂપ સ્ફુટ કેવળ વિજ્ઞાન આપવાવાળું તેમજ [વનય વડે [વનય વિજયછ ઉપાધ્યાય મહારાજ વડે] વિવેચન કરાવેલું શાન્તસુધારસનું પાન હે ભદ્ર ! તું કર !

અથ પ્રશસ્તિ:

[સગરાવૃત્તદ્વયં]

एवं सद्भावनाभिः सुरभितहृदयाः संशयानीतगीतो-
ज्ञांतस्फीतात्मतत्त्वा--

स्त्वरितमपसरन्मोहनिद्रામમત્વાઃ ॥

ગત્વા સત્વામમત્વાતિશયમનુપમાં

चक्रिशक्राधिकानां ।

બૌદ્ધ્યાનાં મંશ્ચુ લક્ષ્મીં પરિચિતવિનયાઃ

સ્ફારકીર્તિં અયન્તે ॥ ૧ ॥

दुर्ध्यानप्रेतपीडा प्रभवति न मनाक्-

काचिददृष्टसौख्य ।

स्फाति' प्रीणाति चित्तं प्रसरति परितः

सौख्यसौहित्यसिन्धु

क्षीयन्ते रागरोषप्रभृतिरिपुभटा.

सिद्धिसाम्राज्यलक्ष्मी' ।

स्याद्वश्या यन्महिम्ना विनयशुचिधियो

भावनास्ताः श्रयध्वम् ॥ २ ॥

[पथ्यावृत्तम्]

श्रीहीरविजयसूरीश्वर-शिष्यौ सोदरावभूता द्वौ ।

श्री सोमविजयवाचक,-

वाचकवरकीर्तिविजयाख्यौ ॥ ३ ॥

[गीतिवृत्तद्वयम्]

तत्र-च कीर्तिविजयवाचक

शिष्योपाध्यायविनयविजयेन ॥

शातसुधारसनामा । सदृष्टो भावनाप्रबन्धोऽयम् ॥४॥

शिखिश्नयनरसिन्धुऽशशिश्मितवर्षे हर्षेण गधपुरनगरे

श्रीविजयप्रभसूरिप्रसादतो यत्न

ण्य सफलोऽभूत् ॥ ५ ॥

[षण्जातिवृत्तम्]

यथा विधु षोडशभि कलाभि' ।

सपूर्णतामेत्यजगत्पुनीते ॥

ગ્રન્થસ્તથા પોઢશમિઃ પ્રકાશૌ-

રયં સમગ્રૈઃ શિવમાતનોતુ ॥ ૬ ॥

યાવજ્જગત્યેપ સહસ્રમાનુઃ ।

પાંયુપમાનુશ્ચ સદોદયેતે ॥

તાવત્સતામેતદપિ પ્રમોદ ।

જ્યોતિઃ સ્ફુરદ્વાઙ્મયમાતનોતુ ॥ ૭ ॥

इति श्रीमन्महोपाध्यायश्रीकीर्तिविजयगणिशिष्योपाध्या-
यश्रीविनयविजयगणिविरचिते शांतनुधारसग्रंथे पौडशः प्रकाशः
समाप्तिमगमत्.

ઉપસંહાર.

૧ એવી રીતે સદ્ભાવનાવડે જેમનું હૃદય સુવાસિત છે તે સત્ત્વવંત પુરૂષો સંશય ગ્હિત-નિશંક આ હૃદયે ગાનથી ઉદાર આત્મ-તત્ત્વની ઉન્નતિ સાધી, શિદ્ધ મોહનિન્દ્રા મમત્વને દૂર કરી મમત્ત્વ વર્જિતપણે અનુપમ ચક્રવર્તી અને ઇંદ્રથી પણ અધિક સુખ સાહેબીને સહજ સંપાદન કરી અતિ નમ્રતાને ધારણ કરતા છતાં વિશાળ કીર્તિને વરે છે.

૨, જેના પ્રભાવથી દુઃખ્યાન રૂપ પ્રેત-પીડા જરા પણ ઉપજતી નથી, અપૂર્વ (કલેશ વર્જિત) સુખની સ્ફુરણા ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે, ચોતરફ સુખની પુષ્ટિરૂપી નદી પ્રસરી રહે છે, રાગ દ્વેષાદિક શત્રુવર્ગ ક્ષય પામે છે, અને સિદ્ધિરૂપ સામ્રાજ્ય લક્ષ્મી વશ થાય છે તે રીતે પૂર્વોક્ત ભાવનાઓને વિનયથી પવિત્ર બુદ્ધિ ધારી હે ભવ્ય જનો ! તમે સેવો !

શ્રીસોમવિજય વાચક (ઉપાધ્યાય) અને શ્રી કીર્તિ
વિજયવાચક વર એ બન્ને શ્રી હીરવિજય સૂરીશ્વરના
શિષ્ય હોવાથી ગુરુભાઈ થયા

૪, તેમા શ્રી કીર્તિવિજયવાચકના શિષ્ય ઉપાધ્યાય
શ્રી વિનયવિજયજીએ આ શાન્તસુધારસ નામનો ભા
વના સબધી પ્રકૃષ્ટ ળોધ કરનારો અથ રચ્યો છે

૫, આ પ્રયત્ન શ્રી વિજયપ્રભાસૂરિની કૃપાથી ગધપુર
(ગાધાર) નગરમા સવત્ ૧૭૨૩ મા વર્ષે સંકળ થયો

૬, જેમ ચદ્ર સોળ કળા વડે સંપૂર્ણતા પામી જગ-
તને પાવન કરે છે તેમ આ અથ સંપૂર્ણ સોળ પ્રકાશ વડે
શિવ સુખનો વિસ્તાર કરે !

૭, જ્યાં સુધી જગતમા આ પ્રગટ દેખાતા સૂર્ય
અને ચદ્ર સદા ઉદય પામ્યા કરે ત્યાં સુધી આ પ્રકાશમાન
શાસ્ત્ર રૂપ જ્યોતિ પશુ સત્પુરુષોને પ્રમોદ આપ્યા કરે !
તથાસ્તુ ! !

શાન્તસુધારસ ભાવના સમાપ્ત

શ્રી નિગોદાદિ દુઃખ ગર્ભિત વૈરાગ્ય સજ્જાય.

- સહજ સ્વરૂપીરે જીવડા, વિચારી ને તું વાત;
મરણુ ઝપાટા વાગી રહ્યા, જીવુ દિવસ કે રાત. સં ૧
- કાળ અનતો રે તુ ભમ્યો, મુક્તિ નિગોદ મોઝાર;
ભાન ભૂલી ભવસાગરે, નોતી શુદ્ધ લગાર. સં ૨
- એક માણસ શ્વાસોશ્વાસમા, સત્તર ઝઝેરી વાર;
જન્મ થયા જીવજી કહે, મુક્તિ નિગોદ મોઝાર. સં ૩
- બસો જીવન આવલીતણુ, આયુ ઉત્કૃષ્ટ ત્યાંય;
પાંસક હજાર ને પાચસો, જીવોસ મુદ્દત માંય. સં ૪
- ઓગણીસ લાખની ઉપરે, સહસ્ર ઇસક સાર;
એસી જીવજી ઉપર કહ્યા, મરણુ દિવસ મોઝાર. સં ૫
- પાંચ કોડ પુરા કહ્યા, ઉપર નેવ્યાગી લાખ;
સહસ્ર ખ્યાસીને આગમો, જીવનર આગમની સાખ. સં ૬
- મુક્તિનિગોદમાં જીવડો, મરીઓ માસ મોઝાર;
જીવનર આગમ સાલણી, જાગ્ય જલદી ગમાર. સં ૭
- સીતેર કોડની ઉપરે, માત સીતેર લાખ;
આઠ એસીને સહસ્ર છે, ઉપર આઠસો લાખ સં ૮
- વરસ એકમા વીરે કહ્યું, મુક્તિનિગોદ મોઝાર;
જન્મ મરણુ કર્યા જીવડા, ત્યાં તે એટલી વાર. સં ૯
- કાળ અનત એમા રહ્યો, પામ્યો પુણ્ય સયોગ;
મુક્તિભાવને છોડીને, મલીયો આદર યોગ. સં ૧૦
- પૃથ્વી ભટક્યો તું જીવડા, ભમીયો પાણીની માય;
તેઉ વાયુ પણ તુ થયો, ઉપન્યો વણસઈ માય. સં ૧૧
- અસખ્ય કાળ એમા રહ્યો, સહુ દુઃખ અનંત;
છેદન બદન બહુ સહ્યાં, આતપ સીતાદિવંત સં ૧૨
- ત્યાંથી વિકલમા તુ ગયો, સહતો કષ્ટોની કોડ;
વર્ષો વિતાવ્યાં ત્યાં બહુ, સાધન કર્મના નોડ. સં ૧૩
- મરણો તારા ત્યાં જીવડા, બહુધા ખીજને હાથ;
ધન્ય વિષુ ત્યાં તે ભોગવ્યા, જાણે ત્રીજગના નાથ. સં ૧૪

પડીયો ચઢીયો ને ચૂકોયો રડીયો રવાન્તની સાથ,
 ભમીયો, બૂડા ભવ જળમા બીડી બાવળે બાથ સં ૧૫
 પુદ્ગનનાં પરાવર્તનો સુદમ નિગોદ મોઝાર
 વચ્ચે વર્ણવતા કેવળી કોઈ પામ્યા નહિ પાર સં ૧૬
 ઈર્મવિવગ્ની ગદાયથી, પચેન્દ્રીપર્ણ પાથ,
 મળન પાપના મેઘી ભટક્યો ભવમા તુ બાથ સં ૧૭
 જળમાં જળચર તું યયો સ્થનમા ચલચર તું થાય
 પાખોવાળો પક્ષી ભયો વાયમ ગૃહાભિમાય. સં ૧૮
 મરવા કેઈ ભવ તે નદા, કેઈ માગ્યુ મજ
 શતમ શત્રુ ઉભા કરી લૂટી પોતાની લાજ સં ૧૯
 સળન પાપના મેઘી આમીપનો મરી આહાર,
 નાશ થયા કેઈ જીવના દેવા પિંડ આધાર. મં ૨૦
 પિંડ પોતાનો રે પોપત્તા લીધા બીજના પ્રાણ
 એવા દુષ્ટ કુર્મથી, જીવવા તે મુખ માણ સં ૨૧
 સાતે નગરમા તું ભમ્યો મ્મેં નાર અનત,
 સાગર મમ આયુભોગ-આન આંગો મ્મનો અત સં ૨૨
 પરમાધામો પીઠા ઘણી, ક્ષેત્ર પીઠા નહિ પાર,
 જ્ઞાન દયા જાગી નહિ, તેણે ભટક્યો સસાર સં ૨૩
 માનવ પોતી તું અવતર્યો, ભટક્યો ઉધે દેહાર
 રિષ્ટા મૂતગ્ની ખાલ્યમા, લોહી માંમ મોઝાર. મં ૨૪
 નર માત્ર વળી મા ખંડમા, વમીયો વેનાવત,
 બહુ દુખ દીર્ઘ તે જીવડા જાણે શ્રી ભગવત સં ૨૫
 કોઈ પુણ્યના ચેતથી પોત્યો સ્વર્ગ મોઝાર,
 મર્ત દુખો વિમાગીને, મેન્યા રિપય અપાર. સં ૨૬
 ચો યી લાખ ચેતિમા, ભટક્યો વાર અનત
 જામ જાન્ય તું જીવે, કાપ સસાર કદ સં ૨૭
 માત્રી મારે મગ્ધી ભવે પડ્યો જાગની માંય,
 કાપી નેખીને વચ્ચે ભણ્યો લોખને ત્યાય સં ૨૮

તલીયો સેક્યો ને બાફીયો, લવણ મરચાની માય;
 આર્તધ્યાને તું ત્યાં મર્યો, ન મલ્યો ધર્મનો દાય. સં ૨૯
 હરણુ સસલો ને બોદડો, ઘેરો મહીપ તું ચાય,
 રાજન ગણા ને પારધી, આમીપ તે ઘુજ ખાય. સં ૩૦
 છરીઓ ભાલા બહુકથી, ખરછી ખાણો તલવાર;
 મારે પ્રાણીને પાપીઆ, કચ્છરી કૂર હથીયાર. સં ૩૧
 આવાં મરણો તેં છવડા, વેઘા વાર અનંત;
 પ્રાય: પાપી સાથી મલ્યા, જોળખ્યા નહિ અરિદત. સં ૩૨
 ભવ તે ધીવરના ભોગ્યા, કીધા મચ્છી વ્યાપાર;
 ચંડાળ કસાઈને ખાટકો, કીધા ને બહુ શીકાર. સં ૩૩
 કલ્પવૃક્ષ ચિતામણી સમો, પામ્યો નર ભવ ભાય;
 આવા દુષ્કર્મ સેવીને. છવડો નરકમા નય. સં ૩૪
 જગગિતામણિ સારિખા, જગગુરુ જગના દેવ;
 તણુ જગત સ્વામી તણી, ન કરી છવા તેં સેવ સં ૩૫
 સર્વ રોગોને ટાળવા, સઘળા ઔષધના જાણ;
 ધનવતરિ વૈદ્ય સારિખા, છન્ની ન સુણી તે વાણ સં ૩૬
 જેમ કોઈ મૂર્ખ ચિન્તામાંણુ, ફેકે મમુદ મોઝાર;
 માનવ જન્મ તેં મૂર્ખા, કાઢ્યો વ્યર્થ ગમાર. સં ૩૭
 પુણ્યઅનંતગણિ વધે, કર્મ વિવર મલે સદાય;
 નરભવ પામે તવ છવડો, ભાખે ત્રિભુવન રાય. સં ૩૮
 આર્થદેશ માનવ ભવ મલ્યો, જૈન દેવગુરુ ધર્મ;
 સર્વ સામગ્રી સારી મલી, જાણ્યા કર્મોના મર્મ. સં ૩૯
 જગી જો રે તું છવડા દુહલો માનવ અવનાર;
 આરાધી પાર ઉતરો, અટકે જેમ સંસાર સં ૪૦
 ચઉવીસ સાએઠ સાલમાં, સ્વામી વીરથી સાર;
 કર્પટવાણુજ્ય શહેરમાં, ચિન્ત્યો આત્મ વિચાર. સં ૪૧
 સિદ્ધિ સુખની આશા તદા, વિનય ભક્તિજો થાય;
 સુન્દર ચરણુ જીનજો મલે, ક્ષાયિક નવ ગુણ દાય સં ૪૨

